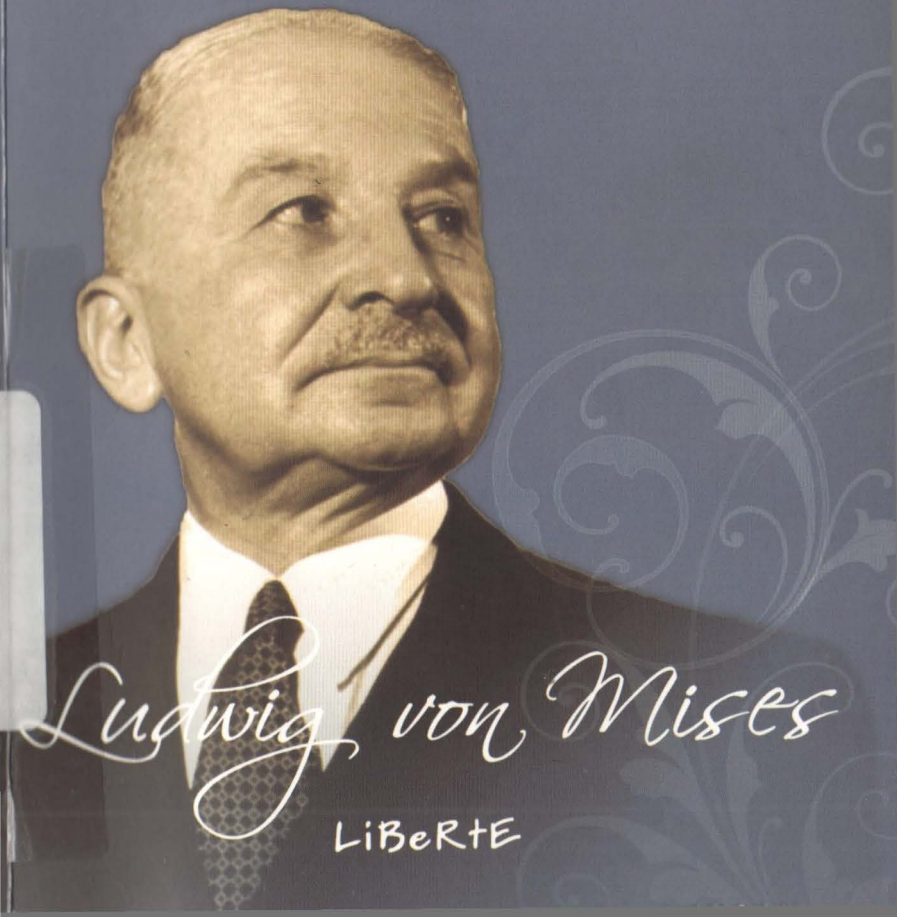
ÖZGÜRLÜK KLASİKLERİ

Bürokrasi

Bureaucracy

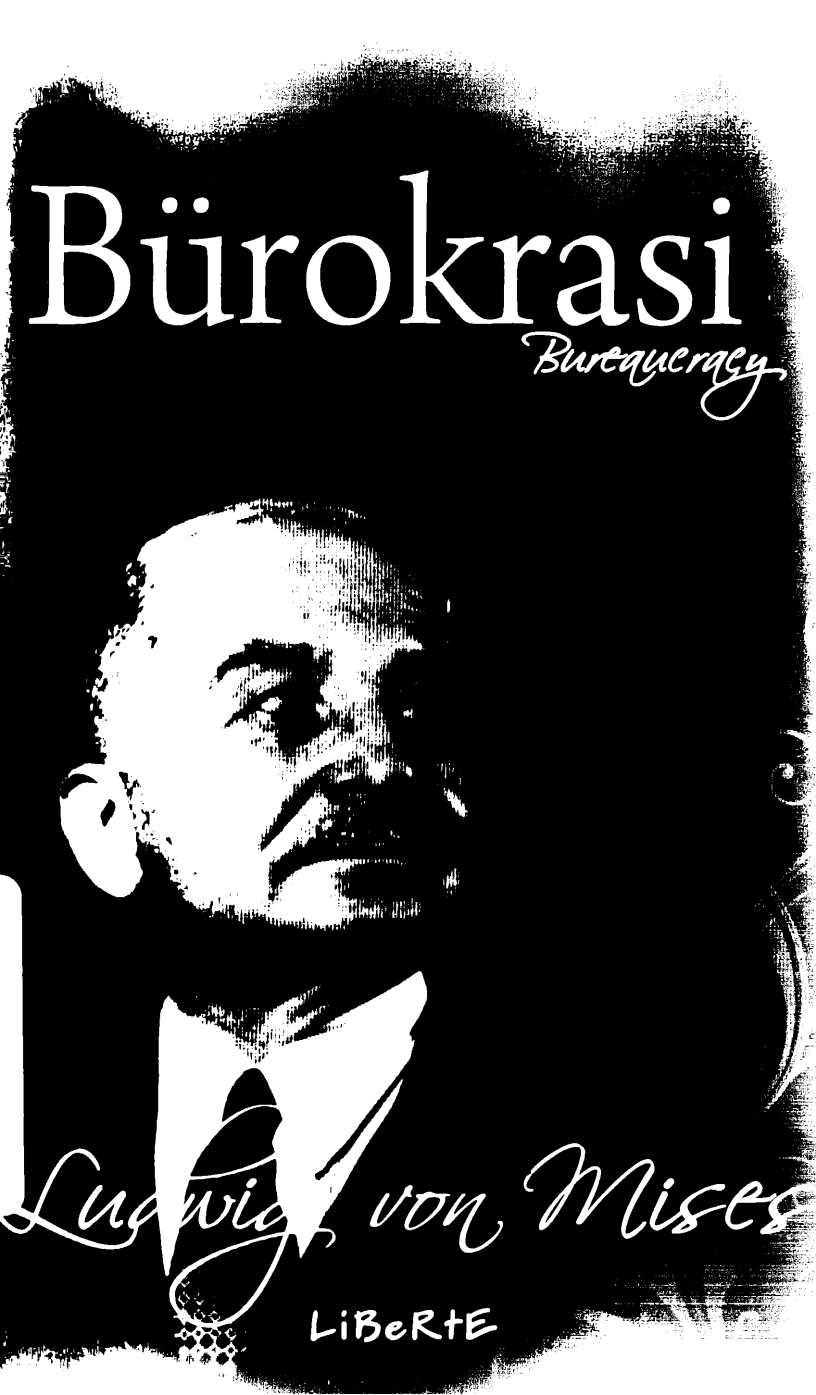

Ludwig von Mises

LIBERTE

Bürokrasi

Bureaucracy

Ludwig von Mises

LIBERTE

Ludwig von Mises
Bürokrasi
Bureaucracy (1944)

Liberte Yayınları: 40
Özgürlük Klasikleri: 1
1. Baskı: 1947, Türk Ekonomi Kurumu Yayınları
2. Baskı: 2000, Liberte Yayınları

3. Baskı, Ocak 2010
Tüm hakları saklıdır
10 Haneli ISBN: 975-6877-26-X
13 Haneli ISBN: 978-975-6877-26-5
© Liberte Yayınları

Yayına Hazırlayan: *Atilla Yayla*
Çevirenler: *Feridun Ergin ve Atilla Yayla*
Sayfa Düzeni: *İbrahim N. Ayyıldız*
Kapak Tasarımı: *Muhsin Doğan*
Tashih: *Selçuk Durgut*
Baskı: *Cantekin Matbaası*

Liberte Yayınları
GMK Bulvarı No: 108/16
06570 Maltepe - Ankara
Tel: (312) 231 60 69
Faks: (312) 230 80 03
Web: www.liberte.com.tr
E-mail: info@liberte.com.tr

Ludwig von Mises

Mises (d.29 Eylül 1881 - ö.10 Ekim 1973), demiryolu mühendisi bir babanın oğlu olarak 29 Eylül 1881'de Lemberg, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda (şimdi Ukrayna sınırları içindedir) doğmuştur.

19 yaşında Viyana Üniversitesinde hukuk ve idari bilimler eğitimine başlayan Mises, Carl Grünberg ile idari bilimler tarihi üzerine çalışırken 1903'de Carl Menger'in Ekonominin Prensipleri kitabını okumasıyla tarihçi bakış açısından kurtularak ekonomi üzerine odaklanmaya başlamıştır. 1906'da doktorasını alarak finansal yönetici olarak kamuda çalışmaya başlamış, sonrasındaysa bürokrasinin işleyişinden rahatsızlık duyarak bir hukuk firmasında stajyer olarak iki yıl çalışmıştır. Bu sırada Avusturya İktisat Okulu'nda

MÜ Üniversitesi

ekonomi dersleri vermeye başlamış, böylelikle Carl Menger'in temelini attığı Avusturya Okulu'nun Eugen von Böhm-Bawerk geleneğinden ikinci kuşağını Hans Mayer ve Joseph Alois Schumpeter ile birlikte oluşturmuştur. Daha sonra 25 yıl çalışacağı Viyana Ticaret Odası'nda işe başlamış, 1934-1940 döneminde Nazilerden kaçmak için Viyana'dan ayrılarak Cenova Üniversitesi'nde ders vermeye başlamış ancak baskıların artmasıyla 1940'da ABD'ye göç etmiştir. 1945'te New York Üniversitesi'nde konuk öğretim görevlisi olmuş ve 1969'a kadar burada çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde verdiği seminerlerle Murray Rothbard, Hans Sennholz, George Reisman, Ralph Raico, Leonard Liggio ve Israel Kirzner gibi liberteryen aydınların yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Eserleri:

— *The Theory of Money and Credit Para ve Kredi Teorisi* (1912)

— *Socialism: An Economic and Sociological Analysis Sosyalizm; Ekonomik ve Sosyolojik Bir Analiz* (1922)

— *Liberalism or The Free and Prosperous Commonwealth Liberalizm veya Özgür ve Müreffeh Ulus* (1927)

— *A Critique of Interventionism Müdahaleciliğin Eleştirisi* (1929)

— *Bureaucracy Bürokrasi* (1944)

— *Human Action: A Treatise on Economics İnsan Eylemi: Ekonomi Üzerine Bir Bilimsel İnceleme* (1949)

— *The Anti-Capitalistic Mentality Anti-Kapitalist Zihniyet* (1956)

İÇİNDEKİLER

Takdim 11

Önsöz 15

Giriş 19

1. Bürokrasi Kelimesinin Halk Dilinde Taşıdığı Mânâ: .19
2. Ferdiyetçilik Bakımından Bürokrasi 21
3. Solcu Temayüller Bakımından Bürokrasi 28
4. Bürokrasi ve Totaliterlik 34
5. Ticaret Zihniyeti ve Bürokrat İdare Tarzı 38

Birinci Bölüm

Kâr Zihniyeti ile İşletmecilik 41

Piyasa Mekanizmasının İşleyişi 41

İktisadî Hesap 43

Ticaret Zihniyeti İle İşletmecilik.....53
İş Serbestisi Rejiminde Personel Meselesi.....59

İkinci Bölüm

Bürokrasi Sistemi.....63

İstibdat Rejimlerinde Bürokrasi :.....63
Demokrasi Rejimlerinde Bürokrasi 65
Bürokrasi Sisteminin Ana Hatları.....69
Bürokrasi Rejiminin Kör Düğümleri 73
Bürokrasi Rejimlerinde Personel İşleri.....79

Üçüncü Bölüm

İktisadî Devlet Teşekküllerinde Bürokrasi 85

Devlet Kontrolünü Şümullendirmek İmkânsızlığı : 85
Piyasa Ekonomisinde İktisadî Devlet Teşekkülleri 88

Dördüncü Bölüm

Hususî İşletmelerde Bürokrasi.....95

Kârın Devlet Tarafından Tayin Edilmesi 97

Beşinci Bölüm

Bürokrasinin İçtimaî ve Siyasî İhtilatları.....107

Bürokrasi Felsefesi 107
Memurluk Hayatında İftihar Mevzuları.....111
Bürokratlar ve Seçim Hakları 114
Bürokrasi Zihniyetinin Kökleşmesi 116
Tahakküm Davası.....124

Altıncı Bölüm

Bürokrasinin Psikolojik Neticeleri 131

Alman Gençlik Hareketi.....131
Bürokrat Bir Muhit İçinde Yetişen Gençliğin Nasibi....136

Bürokrasi Hâkimiyeti ve Terakki 141
Diktatör Seçimi 145
Tenkit Fikrinin Körleşmesi 147

Yedinci Bölüm

Hastalığın Tedavisi Kabil midir? 153
Muvaffakiyetsizlikle Sona ErenTecrübeler 153
İktisat İlmi ve Totaliterlik Cereyanları 155

Sonuç 169

TAKDİM

Muhteşem bir eseri daha ülkemiz okuyucusuna sunmaktan, Liberte Yayınları adına, gurur ve sevinç duyuyorum. Aslında büyük filozofun bu kitabı, çok önceleri, 1947'de, Türkçe'mize, Feridun Ergin'in çevirisiyle Türk Ekonomi Kurumu'nun yayını olarak kazandırılmıştı. Ne yazık ki sonraki yıllarda Türkiye'nin liberal filozoflara sırtını dönmesi, birçok eser ve yazar gibi Mises'in ve eserlerinin de gölgede kalmasına yol açtı. 1940'larda Hayek ve Mises gibi filozoflardan haberdar olan ve çeviriler yapan Türkiye, ancak 40-45 yıllık bir aradan sonra yeniden bu önemli isimleri hatırlayabildi. Hatırladı ama, bu aranın fikir hayatımızda yarattığı boşluk henüz doldurulabilmiş değil.

Feridun Ergin'in gayet başarılı biçimde dilimize aktardığı Bürokrasi'nin yazarı Ludwig von Mises Avusturya İktisat Okulu'nun 20. yüzyıldaki en önemli temsilcisi olarak kendi-

ni kabul ettirmiştir. 1881'de Viyana'da doğan Mises tahsilini doğduğu yerde tamamlamış ve 1906'da hukuk doktorası almıştır. 1913'de Viyana Üniversitesinde doçent olmuştur. Birinci Cihan Harbi'nde yedek-subay olarak görev yapmıştır. Sadece akademik çevrelerde bulunmamış, iktisat hayatının içine de dalmıştır. Viyana Üniversitesinde bulunduğu sıralarda Ticaret ve Sanayi Odası Sekreterliği yapmıştır. Bu yıllarda Hayek'le tanışmış ve onu etkilemiştir. Nazizmin yükselmesi ve Avusturya'nın Alman işgâli altına girmesi üzerine önce İsviçre'ye daha sonra Amerika'ya göç etmiştir. ABD'de de etkili fikir çalışmaları yürütmüş ve izinden gelen pekçok önemli isim için feyiz kaynağı olmuştur.

Ludwig von Mises hem sağ hem sol totaliterizme karşı son derece başarılı bir fikir mücadelesi yürütmüştür. Birçok liberal yazar gibi dünyanın geleceğini fikir savaşının belirleyeceğine inanmış ve bu inancında haklı çıkmıştır. Önce faşist-nazi çevreler sonra sosyalist çevreler tarafından tecrit edilmek istenmesine ve zaman zaman yalnızlık dönemleri yaşamasına rağmen hiçbir zaman doğruyu savunmaktan korkmamış ve yorulmamıştır. Çünkü gerçeğe inanmıştır. İşte size Mises'in gerçeğe bağlılığını yansıtan ifadeleri: "Sahte peygamberlerin usullerini taklide lüzum yoktur. Onları susturmağa ve aforoz etmeğe çalışmak da beyhudedir. Yalancılar hakikatten ürkerler ve meydana çıkmasını önlemeğe gayret ederler. Fakat hakikatı müdafaa edenler, kendi haklarına güvenmelidirler. Hakikat yalandan korkmaz ve yalana karşı mukavemet edebilir. Propagandacılar hikaye uydurmaya ve gençleri zehirlemeğe devam etsinler. Fakat neticede onların muvaffakiyetsizliğe uğramaları mukadderdir."

Mukavemet: Direnmek
Muvaffakiyet: Başarma, başarı.
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

Bürokrasi'den öğreneceğimiz çok şey var. Bunlar arasında faşizm ve sosyalizmin totaliterizm yaratmada aynı yatağı paylaşmaları; bazılarının iddiasının tersine piyasa ekonomisinin faşizmin panzehiri olması; bürokrasinin özel kesimden farklılığını yaratan şeyin kişiler ve kişilikler değil, motivasyonlar olması; sosyalizmin gerçekleşmesi imkânsız ve medeniyetin zıddı bir teori teşkil etmesi; tenkit ruhunun kaybolmasının medeniyeti tehlikeye düşürmesi; fikir özgürlüğünün kaybolduğu yerde şarlatanların halkı aldatma imkânlarının artması; cemiyetin ve hükümetin dâhilerin yetişmesine bir katkısının olmaması; devlet memurluğunun hiçbir şekilde kutsallık taşımaması, karın doyurmak için yapılan diğer işler gibi bir iş olması hemen dikkat çekenlerdir. Ayrıca filozofun demokrasiyle ilgili şu kavrayışına hayran olmamak elde değildir: "Büyük bir seçmen kütlesi hükümet parası ile geçindiği takdirde, temsilî demokrasilerin yaşayabilmelerine imkân yoktur. Parlamento azaları kendilerini vergi mükelleflerinin değil, fakat aylık, ücret, yardım ve iane alanların vekilleri addettikleri zaman, demokrasi ölmüş demektir." "Eğer iktisadî devlet müdahalesi gittikçe artar, daireler memurlarla dolup taşar, malî yardımlar ve ianeler çoğalır ise, halk idaresine karşı beslenen itimadın kaybolması mukadderdir." Mises'in esmer, tıknaz, şişman Nazi liderlerinin sarışın, ince, mavi gözlü, uzun boylu Ari ırk adına ırkçılık yapmalarına, Lenin'in posta idaresini ideal iktisadî yapılanma olarak görmesine işaret etmesi ise insan zihninde ilginç çağrışımlar yapmaktadır.

Fakat kitaptaki tezler arasında biri benim özellikle ilgimi çekmektedir. Bu, münevver tabakanın, aydınların propagandaya çok kolay kapılmalarıdır. Aynı hususa Hayekde *Kölelik*

Teşkil: Meydana getirme
İane: Yardım
Münevver: Aydın

Yolu'nda işaret etmiştir. Ne yazık ki okumuş yazmış takımı Avrupa'da faşizme karşı da, nazizme karşı da, sosyalizme karşı da ciddî bir direniş göstermemiştir. Direniş bir yana, bu sistemlerin payandası olmuştur. Avrupa'daki bu "grand" örnekler daha küçük çapta başka yerlerde tekrarlanmıştır. Bu tezi doğrulayan örnekler arasında herhalde ülkemizi de saymak yanlış olmayacaktır.

İlk baskısı 1947'de yapılan bu eseri, diline hiç dokunmadan, sadeleştirme ve herhangi bir değişiklik yapmadan yayınlamaya karar verdik. Müdahaleye hakkımız olmadığını düşündük; zira, Feridun Ergin çok başarılı bir çeviri yapmış ve ortaya bir çeşit sanat eseri çıkarmıştı. Bu esere gereksiz müdahale hem haksızlık olur, hem de anlam kayıp ve kaymalarına yol açabilirdi. Bu yüzden okuyucu kitapta anlamlarını bilmediği bazı kelimelerle karşılaşabilir. Temennim bunun okuyucuyu kitabı okumaktan vazgeçmek yerine eserin sonuna okumayı kolaylaştırmak için eklenen küçük sözlüğü kullanmaya teşvik etmesidir. Bu mini sözlüğü kullanma zahmetinin, bu kitabın zenginliğinden yararlanmak için cüz'i bir maliyet olarak kabul edileceğine inanıyorum. Ayrıca, sözlüğü hazırlayan Gözde Ergören Ünlü ve Mürşide Karataş'a teşekkür ediyorum.

Bürokrasi ile birlikte yakında tamamlanacak bir Mises külliyatının ilk adımını atıyoruz. Liberte Yayınları olarak, bir aksilikle karşılaşmazsak, seneye filozofun *Liberalism* ve ertesi seneye *Human Action* adlı eserlerini yayınlayacağız. Bu eserin ülkemiz fikir ve kültür hayatına yararlı olması ve filozofun sözünü ettiğim diğer eserlerinin dışındaki eserlerini de dilimize kazandırma temennisiyle sizi *Bürokrasi* ile başbaşa bırakıyorum.

Atilla Yayla
21 Eylül 2000
Ankara

Önsöz

Bugünkü içtimaî ve siyasî mücadelelerin mevzuunu teşkil eden başlıca mesele; hürriyet, hususî teşebbüs ve ferdî mes'uliyetin kaldırılarak yerine "**sosyalist devlet**" gibi muazzam bir cebir ve tazyik cihazının ikame edilip edilemeyeceğidir. Ferdiyetçilik ve demokrasi, yerini otoriteye dayanan totaliter rejimlere bırakacak mıdır? Vatandaş, başındakilerin emirlerine mutlak surette itaate mecbur ve iş mükellefiyetine tâbi bir "**kul**" hâline gelecek midir? Halk, kendi hayatını dilediği şekilde tanzim etmek, gayelerini ve vasıtalarını bizzat seçmek gibi en kıymetli haklarından mahrum edilecek midir?

Zamanımızda, sosyalizm davasının zafer yolunda ilerlediği görülmektedir. Değerli İngiliz devlet adamı **William**

Teşkil: Meydana getirme
Tazyik: Engel, zorlama

Harcourt'un yarım asır önce söylediği gibi: "Artık hepimiz sosyalist olduk."[1] O vakit biraz mevsimsiz telâkki edilen bu söz bir zamanlar hürriyetin beşiği olan Büyük Britanya için bugün bir hakikattır. Aynı sözler, diğer Avrupa memleketleri hakkında da tekrarlanabilir. Yalnız Amerika Birleşik Devletlerinde, sosyalizm'e taraftar ve aleyhtar olanlar arasında cereyan eden mücadele henüz netice vermemiştir.

Sosyalizm ile kapitalizm arasındaki çarpışmanın ortaya çıkardığı meseleler, muhtelif zaviyelerden tetkik olunabilir. Bu büyük davayı bürokrasi teşkilâtının genişlemesi bakımından incelemekte fayda görmekteyiz. Bürokrasi rejiminin tahlili, fikir mücadelelerinin ruhunu teşkil eden meseleler üzerinde mükemmel teşhis fırsatları vermektedir.

Bürokrasi, son yıllar zarfında süratli bir inkişaf seyri geçirmiştir. Yalnız Anglo-Sakson memleketlerinde, dünyanın diğer bölgelerine nispetle, bürokrasinin henüz sathî bir şekilde sirayet etmiş bulunduğu söylenebilir. İngiltere ve Amerika'da, bürokrasinin ancak muayyen bazı tipik belirtilerine rastlanmaktadır.

Bu itibarla, kırtasiyeciliğin bir an'ane hâlinde yerleşmiş bulunduğu memleketlerde rastlanan hadiseler dikkate alınmaksızın yapılacak araştırmalar eksik kalmağa mahkûmdur. Bu mevzu ile alâkalı tetkiklerde; Fransa, Almanya ve Rusya gibi klâsik bürokrasi memleketlerindeki tecrübelerin tahlil edilmesi zaruridir.

Bürokrasi bakımından, Avrupa memleketlerini İngiltere ve Amerika'dan ayıran derin bir zihniyet farkı vardır. **Obrigkeit** mefhumu ve halk içinden çıkmamış otoriter hükûmet

[1] G.M. Trevelyad, *A Shortened History of England*, London, 1942 sahife: 510

İnkişaf: Gelişme
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

sistemi, Anglo-Saksonların bilmedikleri bir şeydir. Siyaset terbiyesini Milton, Paine, Bentham veya Stuart Mill'den alan bir insan için, Almanların **Obrigkeit** menfumu ile ne ifade etmek istediklerini ve Obrigkeits- Staat'ın ne olduğunu anlamak kabil değildir. vereceğimiz bir iki misal, bu mefhumları biraz aydınlatmağa hizmet edebilir.

15 Şubat 1838 günü Prusya İçişleri Bakanı G. A. R. von Rochow, Prusya şehirlerinden birinde halkın şikâyetini şu sözlerle cevaplândırmıştı: "Devlet Reisinin icraatını kendi dar kafasiyle ölçmeğe kalkışmak ve bu icraatın doğruluğu hakkında umumî bir hüküm vermek küstahlığında bulunmak, bir tebaanın haddi değildir." Bu hâdise, Alman liberalizminin mutlâkiyete meydan okuduğu ve efkârı umumîyenin bürokrasi rejimindeki tahakküm temayüllerini şiddetli bir iğbirarla karşıladığı bir çağda cereyan etmiştir.

Yarım asır sonra, Alman liberalizm'i tamamiyle tarihe karışmış bulunuyordu. Kayzer'in sosyal politikası, aşırı milliyetçilik ve hükûmetin iş hayatına müdahalesi ile neticelenen devletçilik sistemi liberalizm'in son izlerini silmişti. O kadar ki; 1 Mayıs 1891'de, Strasburg Üniversitesi rektörü G. F. Knapp'ın Alman hükûmet sistemini tebarüz ettiren şu sözleri hiç kimse tarafından yadırganmamıştır: "Resmî makamlarımız, iktidarın ellerinden alınmasına asla müsaade etmeyeceklerdir. Biz, parlamento ekseriyetine karşı Efendi'liğimizi göstermeği biliriz. Hiçbir nizam, yüksek tahsilli ve âlicenap devlet memurlarının üstünlüğü kadar

Kabil: Mümkün, muhtemel
Efkâr: Fikirler, düşünceler
Tahakküm: Zorbalık etme
Temayül: Eğilim
İğbirar: Gücenme, güceniklik
Tebarüz: Belirme

kolaylıkla idame ettirilemez ve şükranla karşılanamaz. Almanya, resmî makamların her şeyden üstün tutuldukları bir devlettir ve ümit ederiz ki öyle kalacaktır."

Bir İngiliz veya Amerikalıdan böyle bir düşünce sadır olmasının imkân yoktur. Bu sözler, 19'uncu asırda İngiltere ve Amerika'da hâkim mevki tutan fikir hareketleri ile Alman içtimaî felsefesi arasında, 1870 yılından sonra beliren uçurumu açıkça göstermeğe kâfidir.

Giriş

1. Bürokrasi Kelimesinin Halk Dilinde Taşıdığı Mâna:

Bürokrasi ve **bürokrat** tâbirleri hakaret kastiyle kullanılır. Hiç kimse kendisinin bir bürokrat olduğunu ve işlerinde kırtasiyeci zihniyetiyle hareket ettiğini kabul etmez. Bu kelimeler, daima bir tezyif mânası taşırlar. Şahıslar, müesseseler ve muameleler hakkında hakaretle karışık bir tenkit yapmak isteyenler, bürokrat ve bürokrasi kelimelerini kullanırlar. Herkes bürokrasinin hakikaten fena bir şey olduğu ve dünya yüzünden kaldırılması lâzım geldiği kanaatindedir.

Bürokrasi kelimesinin ifade ettiği mânânın sui tefsir edilmesi, yalnız Amerika'ya ve diğer demokrat memleketlere

---

Tezyif: Alay etme

has değildir. Bu umumî bir hadisedir. Otoriter bir hükûmet örneği olan Prusya'da dahi, kimse "bürokrat" sıfatını kabul etmezdi. Prusya kralının **wirklichergeheimer Ober-Regierungrsat**'ı mevkiinden ve salâhiyetlerinden büyük bir gurur duyardı. Halkın ve emrinde çalışanların kendisine karşı gösterdikleri saygı, izzeti nefsini okşardı. Gayet mühim ve icraatında şaşmaz bir şahsiyet olduğu kuruntusunu beslerdi. Fakat ona "bürokrat" demek nezaketsizliğini gösteren bir kimse, küstahlık ve saygısızlık yapmış addolunurdu. Kanaatine göre, kendisi bir bürokrat değil, Haşmetli Kral Hazretlerinin emrinde gece gündüz hizmet gören bir devlet memuru idi.

Bürokrasiyi tenkit edenler, "*sol tarafa temayül gösterenleri*" kırtasiyeciliğin yayılmasına sebebiyet vermekten mes'ul tutmaktadırlar. Hâlbuki "solcu cereyanlar" bürokrasiyi katiyen müdafaa etmezler. Bilakis, bürokrasiyi mahkûm etmek hususunda, solcular "mürteci" dedikleri kimselerle birleşmekte tereddüt göstermezler. Onlar, hedef tuttukları "utopie"yi gerçekleştirebilmek için, bürokrasi usullerine ihtiyaçları olmadığını ileri sürerler. "solculara" göre bürokrasi, kendilerini mahva sürükleyen cereyana karşı koymak üzere kapitalistlerin başvurdukları tesirsiz bir vasıtadır. Sosyalizmin mukadder nihaî zaferi, yalnız kapitalizmi değil, bürokrasiyi'de yer yüzünden silecektir. Istikbâlin mes'ut dünyasında ve topyekûn plâncılığın mukaddes cennetinde bürokrasiden eser kalmayacaktır. Halk adamı hükümran olacak ve kendi işlerini bizzat görecektir. Bürokrasiyi sosyalizm'in insanlığa vadettiği istikbâlin ilk alâmeti saymak hatasına düşenler, dar kafalı burjuvalardır.

Temayül: Eğilim
Mürteci: Gerici
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

Bürokrasinin bir kusur olduğunda herkes birleşmektedir. Fakat kimse bürokrasinin tam ve açık bir tarifini yapmak teşebbüsüne girişmemiştir. Bürokrasi kelimesi, daima müphem bir mâna ifade etmiştir. Bürokrasinin ne olduğunu tarif ve izah etmeleri istendiği takdirde, bu kelimeyi kullanan bir çok kimselerin müşkül mevkie düşecekleri muhakkaktır. Manasını bilmeyenler, nasıl oluyor da, bürokrasi aleyhinde hüküm verebiliyorlar?

2. Ferdiyetçilik Bakımından Bürokrasi

Bürokrasi temayüllerinin her gün biraz daha kuvvetlenmesi karşısında; bir vatandaşa ne düşündüğünü soracak olursanız size şu cevabı verecektir: "Anglo-Sakson anayasası, temsilî hükûmet sistemine dayanır. Bu anayasa, idare edilen sınıfın iradesine göre kurulmuştu. Halk ve seçmenler, egemenliğin hakikî sahipleri idi. Hükûmet, vatandaşların hususî işlerine müdahale edemezdi. Kanunlara itaat eden vatandaşlar, hür insanlardı.

"Fakat şimdi, eski ve iyi netice veren demokrasi sistemi yerine bürokrasiyi ikame etmek istikametinde kuvvetli bir temayül göze çarpmaktadır. Memurlar, vatandaşın yaşama şartlariyle alâkalı bütün işlere müdahale etmektedirler. Amme makamları eskidenberi ferdî takdire bırakılması âdet olan işlere karışmakla iktifa etmemekte; aynı zamanda yürürlükte bulunan kanunları nakzeden kararlar almaktadırlar. Bir çok mühim meseleleri, tamamiyle keyfî olarak, kendi takdirlerine göre hâlletmek suretiyle hakkı suiistimal

Müphem: Şüpheli
Temayül: Eğilim
İktifa: Yetinme
İstimal: Kullanma
İstimal: Kullanma

etmektedirler. Kazaî mürakabe fiilî tesirini kaybetmiştir. Hergün bürokratların nüfuz ve kudreti biraz daha artmaktadır. Yakın zamanda memleket idaresi tamamiyle onların eline geçecektir.

"Bürokrasi sisteminin demokrasiye, liberalizm'e ve İngiliz Parlamento rejiminin ruhuna tam mânasiyle aykırı bulunduğuna şüphe yoktur. Bürokrasi, serbest teşebbüs ve mülkiyete karşı gösterdiği taassup ve düşmanlıkla tebarüz eder. İşlerin sevk ve idaresini felce uğratır ve çalışma randımanını düşürür. Sebebiyet verdiği şuursuz israf ile millî serveti heba eder. Plâncılık iddiası gütmekle beraber, hudutları açık bir şekilde belirtilmiş bir program ve gayesi yoktur. Ahenk ve birlikten mahrumdur. Muhtelif dairelerin icraatı birbirini nakzeder. Bu yüzden, istihsal ve tevzi sisteminde aksaklıklar husûle gelir. Fakirlik ve sefalet artar."

Bürokrasi mefhumunun bu şekilde anlaşılması, İngiltere ve Amerika hükûmet sistemlerinde hâkim bulunan temayülleri canlı bir şekilde ifade etmektedir. Fakat asıl kaynaklarını başka yerde aramak lâzım gelen hadiselerden bürokrasiyi ve bürokratları mesul tutmak, hatalı bir görüştür. Bürokrasi; hakikî sebepleri çok daha derin olan bazı bünyevî temayüllerin neticesidir.

Bugün, siyaset hayatında, teşebbüs serbestisi yerine devlet kontrolünü ikame etmek istikametinde bir temayül vardır. Kuvvetli siyasî partiler ve nüfuzlu zümreler; iktisadî hayatın devlet kontrolü altına alınmasını, faaliyetin hükûmet tarafından plânlaştırılmasını ve işletmelerin devletleştiril-

Tebarüz: Belirme
İstihsal: Üretim
Tevzi: Dağıtma
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

mesini hararetle istemektedirler. Eğitim işlerinin hükûmet mürakabesi altına sokulması ve tıp mesleğinin devletleştirilmesi lâzım geldiği ileri sürülmektedir. Her sahada, devlet müdahalesinin zarurî müdafaa edilmektedir. Onlara göre; devlet kontrolü her derde devâdır.

Mutlak hükûmet kudretinin bu hararetli müdafileri, totaliterlik istikametindeki cereyanın inkişafında oynadıkları rolün ehemmiyetini belirtmek hususunda gayet mütevazi davranmaktadırlar. Kanaatlerine göre; sosyalizm lehindeki gelişmeden kaçınmak kabil değildir. Tarihî tekâmül, zarurî olarak, insanlığı sosyalizm'e sürükler. **Karl Marx** ile birlikte belirttikleri gibi; sosyalizm tabiatın bertaraf edilmesi mümkün olmayan mukadder bir kanunudur. Hususî mülkiyet, serbest teşebbüs, kapitalizm ve kâr sistemi ortadan kalkmağa mahkûmdur. "Zaman", insanlığı mutlak bir hükûmet kontrolünün hüküm süreceği bir dünya cennetine doğru götürmektedir. Totaliterlik cereyanının öncüleri, kendilerini "terakki sever" diye adlandırmaktadırlar. İnsan kudretinin durdurmağa muktedir olamayacağı sanılan sosyalizm cereyanına karşı mukavemet göstermeğe çalışanlara ise, "mürteci" damgası vurulmaktadır.

Solcuların "terakki sever" politikası, devlet teşkilâtında yeni kadroların bir mantar çabukluğu ile üremesine yol açmaktadır. Bürokratlar çoğalmakta ve ferdî hareket serbestisini adım adım daraltmak istikametinde harcanan gayretler artmaktadır. Solcuların "mürteci" diye vasıflandırdıkları

İnkişaf: Gelişme
Kabil: Mümkün, muhtemel
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Mukavamet: Direnmek
Mürteci: Gerici
Terakki: İlerleme

kimseler, hususî işlerinde maruz kaldıkları müdahalelerden müteessir olmakta ve bürokratların ehliyetsizlik ve israflarını acı tenkitlere hedef tutmaktadırlar. Lâkin, bürokrasi ile mücadele edenler, küçük bir ekalliyetten ibarettir. Bürokrasi sisteminin yayılması ile neticelenen siyasî cereyanların daima parlamento ekseriyetine dayandığı gözönünde tutulması gereken bir hakikattir. Bürokrasinin kanuna ve demokrasiye aykırı yollardan hedefine eriştiğini ileri sürmek doğru olmaz. Meselâ bürokrasinin henüz yeni inkişaf hâlinde bulunduğu Büyük Britanya'da, iktidar hâlâ parlamentonun elindedir. Seçimler tam bir serbesti içinde yapılır ve seçmenler hiçbir tazyika maruz kalmazlar. Halk, seçimlerde reyini izhar etmek suretiyle, diler ise tekrar liberal rejime avdet edebilmek imkânına sahiptir.

İngiltere'de, **Stuart**'lar devrinden beri ilk defa olarak, bazı halkçı müellif ve politikacılar -hükûmet programı tahakkuk edinceye kadar- parlamento elindeki iktidarın sınırlanmasını ve fikir, söz ve basın hürriyetinin kontrol altına alınmasını teklif etmektedirler.[1] Sosyalizm taraftarlarının bu hareketi, iktisadî devlet mürakabesinin hürriyet, temsilî hükûmet sistemi ve demokrasi prensipleri ile uyuşamayacağını açıkça göstermektedir. İktisadî faaliyeti devlet otoritesi altına sokmak istikametinde kaydedilen temayül önlenemeyecek olur-

[1] Laski, *Democracy in Crisis*, London, 1933

Ekalliyet: Azınlık, azlık
İnkişaf: Gelişme
Tazyık: Engel, zorlama
İzhar: Belirtme, gösterme, açığa vurma
Avdet: Katılma
Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan
Temayül: Eğilim
Küsuf: Gün tutulması

sa, ileride Büyük Britanya'da hürriyetin küsufa uğrayacağı ve Rusya'yı veya Almanya'yı model tutan bir diktatörlük kurulacağı muhakkaktır. Ancak, memnuniyetle kaydedelim ki, Büyük Britanya henüz hür bir memlekettir ve totaliterlik cereyanları bütün halk tarafından desteklenmemektedir.

Bürokrasiyi tenkit edenlerin en büyük hataları, hücumlarını hastalığın hakikî âmiline değil, zahirî belirtilerine tevcih etmeleridir. Asıl mücadele edilmesi gereken illet, totaliterlik temayülleridir. İktisadî faaliyeti idarî disiplin altına alan tedbirlerin parlamentodan geçirilmiş kanunlarla veya **idarî kararlarla** temin edilmesi arasında hiçbir fark yoktur. İcra makamlarının salâhiyetlerini genişletmek maksadiyle baş vurulan teknik formalîtelerin mahiyet ve nevileri fazla bir ehemmiyet taşımaz. Parlamentonun teşriî salâhiyetlerinden icra kuvveti lehine feragat edip etmemesi, tâli bir hâdisedir.

Hükûmete iktisadî faaliyeti ayarlamak salâhiyeti verildikten sonra, serbest teşebbüs sisteminde piyasa faktörleri arasındaki otomatik muvazeneye bağlı bulunan muameleleri resmî makamlar marifeti ile tanzim edebilmek için, bir çok kararnameler çıkarmak lâzım gelir. İstihsalin talebe göre ayarlanmadığı hâllerde, devlet idare ve mürakabesine ihtiyaç duyulması gayet tabiîdir. Bu takdirde müstahsil; istihsal nevileri, fiyat tarifesi ve ham madde tedarik imkânları hakkında hükûmetten direktif almak mecburiyetinde kalır. Ücret meseleleri ve istihlâk maddeleri dağıtımı âmme ma-

---

Amil: Yapan, etken, etmen
Zahiri: Dış yüz, görünüş.
Tevcih: Yöneltme, çevirme, verme
Temayül: Eğilim
Muvazene: Denge, denkleşme, denk gelme
İstihsal: Üretim
Müstahsil: Yetiştirici, üretici
Âmme: Genel, umumi

kamlarının takdirine tâbi tutulur. İktisadî şartlarda husûle gelen her değişiklik tahdid ve tanzim tedbirlerinin yeni baştan gözden geçirilmesini gerektirir. İktisadî, tedbirler için daimî surette parlamentoya müracaat zarureti, bürokratların kuvvetini zayıflatmaz. Çünkü bu takdirde, parlamento, bir tasarı sağnağına tutulacaktır. Saylavlar, salâhiyet ve ihtisaslarının hududunu aşan mevzular karşısında kalacaklardır. Zamanın darlığı ve eldeki malûmatın eksikliği, idarî makamlar tarafından hazırlanan kanun tekliflerini ciddî bir tetkike tâbi tutmağa imkân bırakmayacaktır. Tasarıyı hazırlayan idare amirlerinin verdikleri izahat ile iktifa etmek ve hükûmetin iktisadî sahadaki salâhiyetlerini genişleten kanun hükümlerini bir bütün hâlinde tasdik etmek zarureti belirecektir. Saylavlar, yapılan tekliflerin bütün teferruatı üzerinde aynı şuur ve hassasiyeti göstermeğe imkân bulamayacaklardır.

Parlamentoların müzakere usulleri; istihsalin hususî mülkiyet elinde bulunduğu ve müstehlik ihtiyaçlarının kıymet ifade ettiği serbest teşebbüs rejimlerindeki şartlara uygun düşmektedir. Fakat hükûmet mutlak bir iktidara sahip bulunduğu zaman, parlamento çalışmalarının kalitesi düşmektedir. Bugünkü parlamento sisteminin esaslarını kuranlar; devletin bir gün gelip portakal, biber, traş bıçağı, boyunbağı veya sofra örtüsü fiyatlarını tanzime kalkışacağını asla hatırlarına getirmemişlerdir. Eğer onlar böyle bir vaziyet ile karşılaşmış olsa idiler; iktisadî devlet kontrolünün meşrutiyet ve demokrasi sistemi ile telif edilemeyeceğini anlamakta zorluk çekmezlerdi.

Saylav: Mebus, milletvekili
İktifa: Yetinme
Müstehlik: Tüketici
Telif: Uzlaştırma

Sosyalist memleketlerin diktatörler tarafından idare edilmesi bir tesadüf eseri değildir. Totaliterlik ve halk idaresi, bir arada bağdaşamaz. Eğer Hitler ve Stalin ihtiyaç duydukları tedbirleri "parlamento"ların tasvibine arzetmek mevkiinde bulunsalardı, Almanya ve Rusya'daki durum yine pek farklı olmazdı. İktisadî kontrol rejimlerinde, parlamentolar, kavuk sallamaktan başka bir iş görmezler.

Totaliterlik aleyhtarları, vatandaşların yaşama şartları bakımından hayatî ehemmiyet arzeden hususlarda bürokratların takdir haklarını serbestçe kullanmak imkânına sahip bulunduklarını söylemekte haklıdırlar. Makam sahipleri halkın hizmetkârı olmaktan çıkmışlar, keyiflerinin istediğini yapan gayri mes'ul birer müstebit kesilmişlerdir. Fakat bu bürokrasinin kabahati değildir. hakikî mes'uliyet, hükûmetin vazife ve salâhiyetlerini hudutsuz bir şekilde genişleten ve ferdî serbesti sahasını daraltan siyasî rejimlere aittir. Bu rejimlerin çoğunda ise, halk hâlâ egemenliğini muhafaza etmekte ve mevcut sistemi yıkmak iktidarına sahip bulunmaktadır.

Bürokrasinin serbest teşebbüs ve hususî işletmeler aleyhinde amansız bir husumet beslediği bir hakikattir. Lâkin bürokrasiyi destekleyenler, bu düşmanlığı teşvik ve tebcil etmektedirler. Hususî teşebbüsü baltalamak maksadiyle girişilen icraat ile iftihar edilmektedir. İktisadî faaliyeti tamamiyle devlet kontrolü altına sokmak gayesiyle hareket edilmekte ve bu kontrolü bertaraf etmeğe çalışan iş adamları birer "halk düşmanı" telakki edilmektedir.

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

Tebcil: Ağırlamak, yüceltmek

Telakki etmek: Almak, saymak, anlamak

Bugünkü siyaset kavgalarının hedefi, hususî mülkiyet (kapitalizm ve serbest piyasa nizamı) veya istihsal vasıtaları üzerinde mutlak devlet kontrolü (sosyalizm, komünizm, plânlı ekonomi) rejimlerinden birini cemiyet teşkilâtına temel olarak kabul ettirebilmektir. Kapitalizm; teşebbüs serbestisi, iktisadî meselelerde müstehlik ihtiyaçlarının üstün tutulması ve siyaset hayatında seçmenlerin iradelerini kabul ettirebilmeleri demektir. Sosyalizm ise; hükûmetin hususî faaliyete müdahalesi ve istihsal mekanizmasının merkezî bir teşekkül tarafından idaresi ile tezahür eder. Her iki sistem arasında ahenk ve muvazene kurmak kabil değildir. Kapitalizm ile sosyalizm arasında bir tercih yapmak; Amerika halkının hayat tarzını veya Rusların tuttukları yolu model olarak seçmek lâzımdır.

Doktrin mücadelesinde kapitalizm tarafını tutacaklar, bir an önce vaziyetlerini açıkça belli etmelidirler. Kendileri için, hususî mülkiyeti ve teşebbüs serbestisini desteklemek zamanı gelmiştir. Sosyalizm'e zemin hazırlayan tedbirlerden bazılarını tenkit ile iktifa etmekte fayda yoktur. Totaliterlik cereyanının inkişafı karşısında hareketsiz kalarak, yalnız tâli ehemmiyette hâdiseler üzerinde durmak mânasızlıktır. Bu itibarla, asıl dava ihmâl edilerek tenkitlerin bürokrasi rejiminin mahzurları üzerinde toplânması, beklenilen semereyi vermemektedir.

3. Solcu Temayüller Bakımından Bürokrasi

Bürokrasiyi tenkit eden solcular, büyük işletmelerin bürokratlaştırılmasından şikayet ederler. Bu şikayetin dayandığı sebepler şunlardır :

İstihsal: Üretim
Müstehlik: Tüketici
Muvazene: Denge, denkleşme, denk gelme
Kabil: Mümkün, muhtemel
İktifa: Yetinme
İnkişaf: Gelişme

"Eskiden işletmeler hacim itibariyle daha küçüktü. Müteşebbis, işletmedeki servislerin faaliyetini yakından takip eder ve mühim işlerde bizzat karar verirdi. Sermayenin tamamı veya mühim bir kısmı müteşebbise aitti. Teşebbüsün kâr veya zararı işletmeyi idare eden şahıs için hayatî bir ehemmiyet arzederdi. İsrafı önlemek ve tesislerden azamî istifadeyi temin etmek için, mümkün olan her şey yapılırdı.

"Lâkin iktisadî temerküz hareketleri, istihsal şartlarını değiştirmiştir. Bugün istihsal sahasında büyük işletme sisteminin hakimiyet kurduğunu görmekteyiz. Sermayenin anonim bir mahiyet iktisap etmiş bulunması, asıl hisse sahiplerinin işlerde fiilen rey sahibi olmalarını güçleştirmiştir. İşletme faaliyetinin yürütülmesi, profesyonel idarecilere bırakılmıştır. İşletme hacmi son derece genişlemiştir. İdare mekanizmasını muhtelif kısım ve şubelere ayırmak zarureti hasıl olmuştur. İşlerin cereyanında kırtasiyecilik bertaraf edilememiştir.

"Bugün teşebbüs serbestisi fikrini müdafaa edenler; Ortaçağ sanatkârları için methiye yazanlar kadar romantik gözükmektedir. Onlar; küçük veya orta çapta istihsal teşebbüslerinin haiz bulundukları vasıfları ayni zamanda dev işletmelere de atfetmekle ağır bir hata işlemişlerdir. Büyük işletmeleri parçalamak ve istihsal ünitelerinin çapını küçültmek, artık bahis mevzuu olamayacak bir şeydir. Bilâkis, temerküz lehindeki cereyanlar gittikçe kuvvet kazanmaktadır. İnhisar hâlinde çalışan büyük teşebbüs, elastikiyetini kaybederek kağıt (kırtasiye) içine gömülmeğe mahkûmdur. Dev işlet-

Temerküz: Bir yerde toplanma
İstihsal: Üretim
İktisap: Edinme, kazanma
İnhisar etmek: Tek başına sahiplik

melerin gayri mes'ul idarecileri, irsî bir aristokrasi kurmak temayülündedirler. Hükûmetler ise; kudretli malî klikler elinde birer oyuncak olmak tehlikesine maruzdur.

"Sanayi liderlerinin kudretini kırmak üzere hükûmetlerin harekete geçmesi lâzımdır. Hükûmet aleyhindeki itirazlar yersizdir. Gayri mes'ul sermaye sahiplerinin müstebit kırtasiyeciliği ile halk hükümranlığı arasında bir tercih yapmak gerekir."

Bu şekilde bir muhakeme yürütmenin tek taraflı bir mahiyet taşıdığı aşikârdır. Hükûmetlerin kırtasiyeciliği önleyemediklerine dair yapılan tenkitlere; solcular ve "NewDeal" taraftarları, bürokrasinin yalnız hükûmet teşkilâtına inhisar - eden bir kusur olmadığını belirtmek suretiyle cevap vermektedirler. Kanaatlerine göre, bürokrasi, hem âmme teşkilâtında ve hem de hususî teşebbüs sahasında rastlanan umumî ve şümullü bir vakıadır. Kırtasiyeciliğin asıl sebebi, faaliyet hacminin genişlemesidir.[2] Bu itibarla, bürokrasi, kaçınılması kabil olmayan bir hadisedir.

Bu kitabın gayesi; teşebbüs faaliyeti devlet müdahalesinden masun kaldığı takdirde, kâr maksadıyla çalışan bir işletmenin –hacmi ne olursa olsun- hiçbir vakit kırtasiyecilik tehlikesine maruz kalmayacağını ispata çalışmaktır. Elâstikiyetten mahrum bir bürokrasi rejimine doğru kay-

[2] Marshall E. Dimock and Howard K. Hyde, *Bureaucracy and Trusteeship in Large Corporations*, sahife:36

Temayül: Eğilim

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

İnhisar etmek: Tek başına sahiplik

Âmme: Genel, umumi

Şümul: İçine alma, kapsama, kaplama

Kabil: Mümkün, muhtemel

dedilen tekâmül, iş hayatîyle alâkalı değildir. Bürokrasinin iktisadî hayatta kök tutması, devlet müdahalesinin bir neticesidir. Bürokrasi, cemiyetin iktisadî bünyesinde kâr mefhumunun oynadığı rolü tahdit maksadıyla başvurulan hükûmet tedbirlerinin mahsulüdür.

Bu satırlarda, işletmelerde görülen bürokrasi temayül lerine dair yapılan şikâyetlerden yalnız bir tanesi üzerinde duracağız. Halkın düşüncesine göre; bürokrasi, "ehliyetsiz ve iyi bir şef vasfından mahrum" idarecilerin eseridir.[3] İktisadî sahada "yapıcı ve yaratıcı vasıflara sahip" idarecilere ihtiyaç vardır.

Siyaset hayatında, başsızlıktan şikâyet etmek, diktatörlük partizanlarının klâsik propaganda tarzıdır. Diktatörlük taraftarlarına göre, demokrasilerin başlıca kusuru, büyük bir "**Führer**" veya "**Duçe**" yetiştirememeleridir.

Ekonomi sahasında ise, istihsal ve tevzi sistemini arz ve talep değişikliklerine göre ayarlayabilen ve teknik yenilikleri pratik sahada tatbika muvaffak olabilen bir işletmeci, yapıcı ve yaratıcı vasıflara sahip bir idareci telâkki edilir. Daha fazla, daha iyi ve daha ucuza mal çıkaran ve halkın istihsal hasılasından istifade imkânlarını arttıran bir sanayici, hakikî bir büyük iş adamıdır. Büyük iş adamı, bir liderdir. Rakiplerini kendi izinden yürümeğe veya aksi takdirde faaliyetlerini durdurmağa mecbur eder. İstihsal ünitelerini bürokrasi gelenekleri içinde paslanmaktan koruyan yaratıcı fikir ve yenilik ihtiyacıdır. Büyük iş adamı, kapitalizm ve serbest

[3] Dimock and Hydes, *zikr. eser*, sahife:44

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Tahdit etmek: Sınırlamak
Temayül: Eğilim
İstihsal: Üretim
Tevzi: Dağıtma

teşebbüs rejiminin temin ettiği müsait şartlar sayesinde, yorulmak bilmez bir enerji ile daima yeniliğe doğru gider.

Bugün Büyük Britanya ve Amerika'da bu tip liderler bulunmadığı iddia olunamaz. İngiliz ve Amerikan iş muhitinin büyük şahsiyetlerinden bazıları hâlâ hayatta ve iş başındadırlar. Yeni yetişenler hakkında fikir yürütmek hususunda ise biraz ihtiyatlı davranmak icab eder. Gençlerin vücuda getirdikleri eserlerin değerini gereğince takdir edebilmek için, aradan zaman geçmesine ihtiyaç vardır. Hakikî dehalar, muasırları tarafından nadiren anlaşılabilirler.

Cemiyet, dâhi yaratmak ve yetiştirmek hususunda hiçbir tesir yapmak imkânına sahip değildir. Yaratıcı deha, kendiliğinden meydana çıkar. Dehânın mektebi yoktur. Dâhi, bütün mekteplere ve nizamlara meydan okuyan, geleneklerin ve göreneklerin tesirlerini silkip atabilen ve yeni bir çığır açan adamdır. Dâhi, kendi kendini yetiştirir; o daima bir hocadır. Lâkin hiçbir zaman talebelik etmemiştir. Dâhi, muvaffak olabilmek için, iktidar sahiplerinin lûtfuna muhtaç değildir. ancak hükûmet, yaratıcı zekânın gayretlerini felce uğratacak ve cemiyete faideli hizmetlerde bulunmasına meydan bırakmayacak şartlar ihdas edebilir.

Bugün, iktisadî faaliyetin terakki ve inkişafını aksatan şartlar karşısında bulunuyoruz. Bur an için, **gelir vergisinin** iktisadî tesirlerini göz önüne getirelim. Müterakki vergi sistemi henüz tatbik edilmeğe başlamadığı bir çağda, birisinin yeni bir istihsal usulü bulduğunu tasavvur edelim. Fakir, malî imkânları mahdut ve başkalarından ödünç aldığı

İhdas: Yaratma, vücuda getirme; ortaya çıkarma
Terakki: İlerleme
İnkişaf: Gelişme
Müterakki: Terakki etmiş, yükselmiş ve ilerlemiş olan.

sermaye ile çalışmak mevkiinde bulunan bir müteşebbisin durumunu hayâlimizde canlandıralım. Yeni müteşebbis, ilk başarısını kazandığı zaman, zatî masraflarını artırmayacak ve kârının mühim bir kısmını işini genişletmeğe hasredecektir. Tesislerini az zamanda büyütecektir. Kendi sahasında bir lider mevkiine geçecektir. Rakipleri olan eski ve zengin firmalar, faaliyetlerini piyasa şartlarında husûle gelen değişikliğe intibak ettirmek zaruretini duyacaklardır. İstihsal ve çalışma tekniğindeki terakki karşısında kayıtsız kalamayacaklar ve bürokrasinin rehaveti içine gömülemeyeceklerdir. Uyanık durmak ve yenilikleri takip etmek lüzumunu hissedeceklerdir. Eğer yeni müteşebbis ayarında bir teşkilâtçı veya teknisyen bulamazlar ise, sermayelerini kurtarmak için rakiplerine dehâlet etmek zorunda kalacaklardır.

Zamanımızda ise, gelir vergisi, henüz yeni faaliyete geçmiş bulunan bir müteşebbis tarafından elde edilecek kazancın % 80'ini mükellefiyet altına almaktadır. İş hayatına atılan müteşebbis sermaye biriktirmekte ve eserini kendi imkânlarıyla genişletmekte güçlük çekmektedir. Eski müesseseler, kıyasıya rekabet tehlikesinden kurtulmaktadır. Amortismanı tamamlanmış sermaye; yatırım imkânları bakımından sıkıntı çeken yeni teşebbüslere karşı tesirli bir himaye temin etmektedir. İstihsal ve çalışma metodlarında inkılâp yapan müteşebbis, gelir vergisinin tazyiki altından güçlükle kalkınabilmektedir. Bu durum, eski müesseseleri tesislerini yenileştirmek külfetinden vareste kılmaktadır. Sınaî terakki temposu ağırlaşmaktadır. Kazancın mühim bir kısmı devlet hazinesine intikal ettiğinden, yatırım sermayesi bulmak zorlaşmaktadır. İstihsal bünyesi elâstikiyetini kaybetmektedir.

İstihsal: Üretim
Dehâlet: Dahil olma, katılma
Tazyik: Engel, zorlama

Hemen bütün memleketlerde, vergi kanunları, sanki sermaye terâkümünü önlemek maksadiyle kaleme alınmıştır. "Terakki severler", iktisadî sahada liderlik edecek ehliyete sahip yaratıcı zekâların yokluğundan şikâyette haksızlardır. Büyük eser kuracak kabiliyette insanlar vardır. Eksik olan, bu insanların kabiliyetleri ölçüsünde randıman vermelerini mümkün kılacak şartlardır. Muasır iktisat siyaseti, mucitlerin ve inkılâpçıların kollarını bağlamak hususunda Ortaçağ loncaları kadar muvaffak olmaktadır.

4. Bürokrasi ve Totaliterlik

Bu kitapta, bürokrasinin tarihi , kökleri ve hükümranlığı geniş bir saha üzerinde yayılmış her devletin idare mekanizmasında kırtasiyeciliğin yer tutmuş bulunduğu belirtilecektir. Mısır Firavunları, Çin İmparatorları ve diğer büyük müstebitler, muazzam birer bürokrasi cihazı kurmuşlardır. Ortaçağ feodalitesi ise, büyük bir memleket içinde bürokratlardan ve bürokrasiden âzade bir teşkilât kurmak istikametinde yapılmış bir teşebbüstür. Bu teşebbüs muvaffakiyetsizlikle neticelenmiştir. Siyasî birlik parçalanmış ve yerini anarşiye terk etmiştir. Başlangıçta merkezî hükûmete bağlı bulunan derebeyleri tedricen istiklâl kazanmışlar; kralı, adâleti, ve kanunları çiğnemişler ve aralarında mücadeleye tutuşmuşlardır. Derebeylerinin itaat altına alınması, XV. asırdan itibaren, Avrupadaki kıralların başlıca gayesini teşkil etmiştir. Modern devlet, feodalitenin harabeleri üzerinde kurulmuştur. Bürokratların nüfuz ve iktidarı; derebeylerinin ve prenslerin hükümranlığı yerine kaim olmuştur.

Fransa Kralları, feodalitenin yıkılmasında önemli bir rol oynamışlardır. **Alexis de Tocqueville**'nin tetkikleri, **Bour-**

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

bon Krallarının derebeylerini ve asılzadeleri ezmek maksadiyle harcadıkları gayretleri belirtmektedir.

Fransız İhtilâli ise, kralların başladığını tamamlamaktan başka bir şey yapmamıştır. İnkılâp, kralların keyfî idaresine nihayet vermiş, idarî işlerin kanun hükümlerine uygun olarak görülmesini sağlamış ve memurların takdir hakkını daraltmıştır. Fransız İhtilâli, bürokrasiyi anayasa prensipleriyle sınırlamıştır. On dokuzuncu asır Fransız idare sistemi, bürokratların keyfî icraatını kanun kuvvetiyle imkân nisbetinde daraltmayı hedef tutan bir teşebbüstür. Bu sistem, Anglo-Sakson camiası dışında kalan diğer liberal memleketlere örnek teşkil etmiştir.

Mutlak hükûmet iktidarı taraftarlarının hayranlıkla karşıladıkları Prusya idare sistemi, başlangıçta, Fransız teşkilâtının bir kopyası mahiyetinde idi. "Büyük" Kıral **Frederick II**, yalnız Fransız usullerini kabul etmekle kalmamış, aynı zamanda bu usulleri tatbik edecek personeli de Fransa'dan getirtmişti. Posta Nazırlığına ve Akademi reisliğine birer Fransız tayin etmişti. Bugün nasıl Amerikalılar bürokrasinin kendilerine yabancı bir hâdise olduğunu söylüyorlar ise, XVIII. asır Prusyalıları da aynı iddiada bulunabilmek hakkına sahiptiler.

Anglo-Sakson memleketlerindeki idare hukuku tekniği Avrupa hükûmetlerinde olduğundan çok farklıdır. İngilizler ve Amerikalılar, kendi sistemlerinin keyfî idare tarzına yer vermediği kanaatindedirler. Lâkin son yirmi otuz yıl zarfında geçirilen tecrübeler gösteriyor ki; hiçbir hukukî bünye, kuvvetli ideolojilere dayanan cereyanların tesirlerine mukavemet imkânına sahip değildir. İktisadî devlet müdahalesi fikrinin halk tarafından pek fazla yadırganmaması

Mukavemet: Direnmek

ve sosyalizm cereyanları; Anglo-Saksonların yirmi nesilden beri keyfî idareye karşı kurmuş bulundukları emniyet duvarlarını tahrip etmiştir. Bugün çiftçi ve işçi sınıflarından terekküp eden büyük seçmen kütleleri; an'anevi Amerikan hükûmet sistemini bir plütokrasi olarak vasıflandırmakta ve ferd lehine hiçbir himaye tanımayan Rus sisteminin tatbik edilmesini istemektedirler.

Totaliterlik, yalnız bürokrasi demek değildir. totaliterlik ferdîn yaşamak, çalışmak ve dinlenmek hakkını resmî makamlar emrine terketmesi demektir. Bu ise insanlığı, her şeyi içine alan bir cebir ve tazyik cihazının unsurlarından biri hâline getirmektir. Böyle bir durum karşısında, ferd hükûmetin tasvip etmediği şeylerden hiç birini yapmak salâhiyetine sahip olamaz. Vatandaş, aykırı fikir beyan etmek serbestisinden mahrum bırakılır. Cemiyet –sosyalizm taraftarlarının kanaatince- disiplinli bir işçi ordusu veya –sosyalizm aleyhtarlarının söyledikleri gibi- bir hapishane hâline gelir. Medenî milletler, kökleri mazinin derinliklerine uzanan yaşayış tarzını terketmek mevkiinde kalırlar. Fakat bu suretle –Hegel'in tasavvur ettiği gibi- tek bir insanın hür yaşadığı ve bütün bir milletin esaret altında süründüğü istibdat rejimlerine dönülmüş olacağını zannetmemelidir. Zira Asyalı müstebitler, tebaalarının günlük hayatına karışmazlardı. Asya memleketlerinde; çiftçi ve esnaf kendi işlerinde tamamiyle serbestti ve Kıral ile maiyeti tarafından iz'aç edilmezdi. Hâlbuki modern sosyalizm'de, vaziyet bambaşkadır. Devlet, insanları beşikten mezara kadar kendi müdahalesi

Terekküp: Birleşme, meydana gelme

Tazyik: Engel, zorlama

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

İz'aç: Tedirgin etme, bunaltma

altında tutar. "Yoldaşlar" iktidar sahiplerinin emirlerini ifa etmek üzere, "daima hazır" bulunmak mecburiyetindedirler. Devlet, vatandaşın aynı zamanda muhafızı ve efendisidir. Çalışma, gıda ve eğlence rejimlerini bizzat devlet tayin eder. Vatandaşın düşünmesi ve inanması lâzım gelen şeyleri tayin etmek salâhiyeti de yine devlete aittir.

Bürokrasi, devlet tasavvurlarını tatbik mevkiine koyan bir vasıtadır. Bu itibarla, sistemin kötülüğünden bürokratları şahsen mes'ul tutmak doğru olmaz. Kabahat, bürolarda vazife gören erkek veya kadın memurların değildir. Onlar, yanlış esaslar üzerine kurulmuş bir nizamın kurbanlarından başka kimseler değillerdir. Fena olan, küçük memurlar değil, yürürlükte bulunan sistemdir. Bir hükûmet, bürolardan ve bürokrasi usullerinden tamamiyle vazgeçemez. Bazı dairelerin mevcudiyeti hakikaten zaruridir. Mülkiye teşkilâtı olmaksızın bir memlekette içtimai ahenk temini mümkün değildir. Halk, devlet dairelerinin mevcudiyetinden değil, bütün medenî ve iktisadî faaliyet sahalarına müdahalesinden şikâyetçidir. Bürokrasi aleyhine açılan mücadele, hakikatte, totaliter diktatörlüğe karşı bir isyan mahiyetindedir. Hürriyet ve demokrasi uğrundaki savaşın bürokrasi aleyhinde bir mücadele olarak vasıflandırılması, bir ifade yanlışlığıdır.

Fakat bürokrasi usullerinden ve muamelelerinden şikâyet edilmesi de tamamiyle esassız değildir. Bürokrasi faaliyetinde göze çarpan aksaklıklar, aynı zamanda, sosyalist ve totaliter rejimlerin zaaf noktalarını teşkil etmektedir. Bürokrasi meseleleri üzerinde derinleştirilecek bir tetkik, sosyalizm "utopie"sinin niçin tatbik kabiliyetinden mahrum bulunduğunu ve bu sahada girişilen tecrübelerin sadece sefalet doğurmakla kalmayarak, niçin karışıklığa ve içtimaî ahengin

Teşkil: Meydana getirme

bozulmasına sebebiyet verdiklerini gösterebilir. Bürokrasi mevzuu üzerindeki araştırmalar, kapitalizm ve sosyalizm hakkındaki tetkikler için iyi bir hareket noktası teşkil eder.

5. Ticaret Zihniyeti ve Bürokrat İdare Tarzı

Bürokrasinin hakikî mânasını anlayabilmek için, ticaret zihniyetinin kapitalist cemiyet bünyesinde oynadığı rolü tahlil etmek zaruridir. Kapitalizm'in ana hatları da bürokrasinin esas saikleri kadar az bilinmektedir. Demagojiye dayanan propaganda mahsulü yanlış rivayetler, kapitalizm hakkında realitelere uymayan kanaatler uyandırmıştır. Kapitalizm, insanlık refahını tarihin hiçbir çağında görülmemiş bir seviyeye eriştirmiştir. Kapitalist memleketlerin nüfusu, "**sanayi inkılâbından beri**" birkaç misli yükselmiştir. Kapitalizm sayesinde, halk eskisine nispetle son derece zenginleşmiştir. Buna rağmen, bir çok kimseler teşebbüs serbestisini ve hususî mülkiyeti iyi bir gözle görmemekte ve küçük bir zümrenin kütleyi hodbin menfaatler uğrunda istismar ettiğini zannetmektedir. Yegâne eserleri ziraî istihsali baltalamak ve teknik terakki yollarını kapamaktan ibaret olan politikacılar, kapitalizm'i bir nevi "yoksulluk ekonomisi" olarak göstermekte ve sosyalizm'in bolluk ve refah getireceğinden bahsetmektedirler.

Amerika'da işçilerin dâhi hususî otomobilleri vardır. Fakat buna rağmen, sendika şeflerinin, hâlâ paçavralar içinde yalın ayak gezen Rus işçilerine gıpta ettikleri ve Rusya'da sendikalar lağvedilerek grevler en ağır cezalara çarptırıldığı

Saik: Sevkeden

Hodbin: Bencil, enaniyetli, başkasına hak tanımayıp kendi menfaati peşinde koşan

İstihsal: Üretim

Terakki: İlerleme

hâlde, çalışan sınıfın hakikî mânada bir hürriyete sahip bulunduğunu söyledikleri görülmektedir.

Sosyalizm propagandacılarının okudukları masallar üzerinde daha fazla durmağa lüzum yoktur. Maksadımız sadece iki sistem arasında bir mukayese yapmaktır.

İş hayatında iki ayrı sistem göze çarpmaktadır: Hususî teşebbüs ve hükûmet veya belediye işletmeleri. Amme teşebbüsleri ile kâr maksadı güden işletmeler arasında derin bir zihniyet ve mahiyet farkı bulunduğu aşikârdır. Bu itibarla, tetkiklerimize, her iki faaliyet sistemini tebarüz ettiren usulleri tahlil ve mukayese ederek başlamak istiyoruz.

Bürokrasinin faydaları ve mahzurları, mekanizması ve işleyiş tarzı; ancak serbest piyasa nizamı içinde kâr maksadı ile faaliyette bulunan müesseselerin durumunu gösteren bir mukayese neticesinde belirtilebilir.

Tebarüz: Belirme

Birinci Bölüm

Kâr Zihniyeti ile İşletmecilik

Piyasa Mekanizmasının İşleyişi

Kapitalizm ve piyasa ekonomisi istihsal vasıtaları mülkiyetinin hususî şahıslar elinde toplandığı içtimaî bir işbirliği ve iş bölümü sistemidir. Maddî istihsal faktörleri; kapitalistlerden ve mülk sahiplerinden mürekkep şahıslara aittir. Sınaî ve ziraî işletmeler; tek başına veya şirket hâlinde çalışan ve mal sahibi veya kiracı mevkiinde bulunan müteşebbisler tarafından idare edilir. Teşebbüs serbestisi; kapitalizm'in karakteristik vasfıdır. Her işletmenin gayesi, kâr teminidir.

Kapitalistler, müteşebbisler ve müstahsiller; iktisadî faaliyetin görülmesini temin eden vasıtalardır. Onlar gemi-

İstihsal: Üretim

yi yürütürler, fakat rotayı tayin etmek hususunda serbest değillerdir. Onlar kaptan değil, dümenci mevkiindedirler. Kaptanın emrine kayıtsız ve şartsız itaat mecburiyetindedirler. Geminin kaptanı, müstehliktir.

Ne kapitalistler, ne müteşebbisler ve ne de müstahsil ler, istihsal hasılasının ne olacağını bizzat tayin edemezler. Bu imkân yalnız müstehlik elindedir. İstihsalden maksat, mal sürümü ve satışıdır. Müstehlik satışa arzedilen mala rağbet göstermez ise, sermaye sahibi masraflarını karşılayamaz. Parası batar. İstihsalini müşterilerin arzularına göre ayarlayamayan bir işletme, kısa bir zaman içinde piyasadaki mevkiini kaybetmeğe mahkûmdur. Müstehlik ihtiyaçlarına daha iyi hizmet etmesini bilen rakip müesseseler, yıldızı sönen firmanın yerini derhal işgâl ederler.

Kapitalist piyasa sisteminde, hakikî patron müstehliktir. Müşteri kütlesi, bir malı satın almak veya reddetmek suretiyle işletmelerin mukadderatı üzerinde tesir yaratır. İstihsal olunacak malın miktarı ve kalitesi, gösterilen rağbete tâbidir. Müşterinin alacağı durum; sermaye sahibinin kâr veya zararını tayin eder. Zengini fakir ve fakiri de zengin yapmak, müstehlik kütlesinin elindedir. Müstehlik ise, kolay tatmin edilir bir patron değildir. Onun her an değişen ve önceden kestirmek kabil olmayan zevkleri ve kaprisleri vardır. Müşteri, firmanın mazideki meziyetleri karşısında kayıtsızdır. O, daha iyi veya daha ucuz bir mal bulduğu vakit kullandığı markayı değiştirmekte tereddüt etmez. Alıcı, yalnız kendi

Müstehlik: Tüketici
Müstahsil: Yetiştirici, üretici
İstihsal: Üretim
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Müstehlik: Tüketici
Kabil: Mümkün, muhtemel

nefsini tatmin maksadıyla hareket eder. Sermaye sahiplerinin zarar görmeleri veya işçilerin açıkta kalmaları, müstehliki alâkadar etmeyen bir keyfîyettir.

Piyasada muayyen bir malın para etmediği söylendiği zaman bunun mânası nedir? Bir malın para etmemesi; diğer müstahsiller kazandığı hâlde, bu malı çıkaran müessesenin masraflarını karşılayamaması demektir. Müstehlik, istihsal vasıtalarının muhtelif imalât kolları arasındaki bölünüşünü tanzim hususunda kat'î bir rol oynar. Müşterinin göstereceği rağbet derecesi; muayyen bir malı istihsal etmek üzere kullanılacak ham madde miktarını tayin eder. Bu itibarla; faide veya kâr mefhumunu istihsal faaliyetine hedef olarak almak arasında hiçbir fark yoktur. Kâr temin etmek arzusu, işletmeyi en fazla ihtiyaç duyulan, diğer bir tâbirle en çok para eden mal nev'inden istihsal etmeğe sevkeder. Kâr mefhumu, istihsal faaliyetini müşterinin en fazla rağbet gösterdiği mal çeşitlerine göre ayarlamak zaruretini doğuran amildir.

İktisadî Hesap

Kapitalizm'in üstünlüğü, yeni istihsal programları hazırlamak ve faaliyette bulunan işletmelerin randımanını ölçmek üzere gerekli hesapların yapılmasını kolaylaştıran içtimaî bir işbirliğine ve iş bölümüne imkân vermesinden ileri gelmektedir. Sosyalizm ve merkezî plâncılığın bütün faaliyet sahalarında müsbet neticede vermemesine sebep, istihsal tesisleri hususî mülkiyet rejimine tâbi bulunmadığı zaman "iktisadî hesabın" aksaması ve "piyasa fiyatının" normal şartlar altında teşekkül edememesidir.

İstihsal ekonomisinde hâlli gereken en mühim mesele şudur; vasıfları ve tedarik yeri itibari ile aralarında büyük

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

farklar bulunan hesapsız istihsal faktörleri vardır. Çalışma kabiliyeti bakımından, birbirinden ayrı vasıflar taşıyan milyonlarca işçi vardır. Teknoloji; mevcut tabiî kaynaklardan, sermayeden ve işçilerden faydalanmak sureti ile yaratılacak kıymetler hakkında hudutsuz imkânlar vermektedir. Bu imkânlardan hangisinin istihsal sahasında daha faideli olacağı nasıl tayin edilecektir? Mübrem ihtiyaçların karşılanması bakımından; muhtelif istihsal plânlarından hangisini evvelâ tatbik mevkiine koymak uygun olacaktır? İktisadî faktörlerin evvelâ en müsmir faaliyet sahalarında kullanılmalarını temin için tehir edilmesi gereken talî projeler hangileridir?

Bu suallerin cevabını teknik hesaplar vasıtası ile bulmak kabûl değildir. Müşterek bir esasa bağlı bulunmayan kıymetlerin, tek bir ölçü üzerinden değerlendirilebilmelerine imkân yoktur.

Kapitalist ekonomide; bütün program ve plânların mihrakını "piyasa fiyatı" teşkil eder. Piyasa fiyatı gözönünde tutulmaksızın hazırlanan projeler ancak nazarî bir kıymet ifade ederler. Teknoloji; muayyen bir tasavvurun hangi imkânlara dayanarak nasıl tahakkuk ettirilebileceğini hesaplar. Lâkin bu tasavvurun gerçekleştirilmesi ile kazancının artıp artmayacağını müteşebbis takdir edemez. Bu noktayı ancak ve yalnız, "piyasa fiyatına" dayanarak tayin etmek kabildir.

İktisadî faaliyette kâr maksadı hakim bulunduğu ve maliyet masrafları ile satış hasılatı arasındaki farkın arttırılması gaye ittihaz edildiği takdirde; şahsî menfaatler uğrunda

---

İstihsal: Üretim
Mübrem: Kaçınılmaz, vazgeçilmez
Müsmir: Sonuç veren, sonuçlu, yararlı, verimli.
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
İttihaz: Alma

memleket menfaatinin ihmâle uğrayacağı söylenmektedir. Bu fikir totaliter plâncılığın mihenk taşını teşkil etmektedir. Otoriter idare taraftarları, millî menfaatlerin yalnız iktisadî devlet müdahalesi sayesinde korunabileceğini ve sırf kar gayesi ile hareket eden hususî teşebbüsün memleket hesabına zararlı olduğunu ileri sürmektedirler.

Sentetik kauçuk meselesi, "plâncılık" ın mutlak bir zaruret teşkil ettiğini belirten bir misal olarak gösterilmektedir. Almanya, Nasyonal –Sosyalizm devrinde, sentetik kauçuk istihsalini inkişaf ettirmiştir. Hâlbuki kâr zihniyeti ile hareket eden hususî teşebbüs sisteminin hâkim mevki tuttuğu İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde, pahalıya mal olan ve kâr getirmeyen **Ersatz** mamullere kıymet verilmemiştir. Bu yüzden harp hazırlığı bakımından ehemmiyet arzeden istihsal kolları ihmâle uğramış ve ciddî bir tehlike geçirilmiştir.

Bu düşünce tamamı ile yanlıştır. Harp hazırlığının hususî şahıslar eline bırakılması lâzım geldiği hakkında herhangi bir mütalâa yürütülmüş değildir. Memleketi düşmana karşı korumak ve dâhilî asayişi temin etmek, bütün hükûmetlerin birinci vazifesidir. Eğer bütün insanlar dürüst ve fazilet sahibi olsa idiler ve kimse diğerinin hakkına tecavüz etmese idi; hükûmetlerin, orduların, donanmaların, polislerin, mahkemelerin ve ceza evlerinin vücudüne ihtiyaç kalmazdı. Harp hazırlığını yapmak, hükûmet işidir. Hükûmetin bu vazifeyi yerine getirmemesinden, hususî şahısları ve işletmeleri mes'ul tutmakta mânâ yoktur. Asıl suç, hükûmete aittir ve demokrasi rejimlerinde seçmenlerin de geniş bir mes'uliyet hissesi vardır.

Teşkil: Meydana getirme.
İnkişaf: Gelişme

Almanya, harp maksadı ile silâhlanmıştır. Alman Genelkurmay harp hâlinde kauçuk ithaline imkân bulunamayacağını bildiği cihetle, sentetik kauçuk istihsalini himaye etmiştir. İngiliz ve Amerikan askerî makamlarının harp zamanında ihtiyaçların Malezya ve Felemek Hindistanı kauçuk plântasyonlarından temin edilebileceği kanaatinde olup olmadıklarını araştırmağa lüzum görmüyoruz. Lâkin kâfi derecede stok biriktirmek üzere tedbir alınmadığı ve sentetik kauçuk istihsaline zaruret hissedilmediği bir hakikattır. Filhakika bazı İngiliz ve Amerikalı sanayiciler, Almanya'da sentetik kauçuk istihsalinin inkişafını takip etmişlerdir. Fakat sentetik kauçuğun malîyet masrafları çok yüksek olduğundan, istihsal tesisleri kurmak rizikosunu göze alamamışlardır. Hiçbir müteşebbis, kâr ihtimâli olmayan bir işe sermaye yatıramaz. Müstahsil, ancak müşterilerin ihtiyaç duyduğu malı istihsal edebilmek mevkiindedir. Britanya ve Amerika halkı, sentetik kauçuk fiyatları çok yüksek olduğundan, rağbet gösterecek durumda değillerdi ve bu işe yatırılacak sermaye kâr getirmemeğe mahkûm gözüküyordu. Kauçuk ihtiyacını karşılamak üzere Anglo-Sakson memleketlerinin başvurabilecekleri en müsait tedbir, dışarıya ihraç ettikleri mamullerin bedeli ile tabii kauçuk satın almaktı.

Eğer Washington ve Londra Hükûmetleri 1941 ve 1942 yıllarında cereyan eden hadiseleri önceden sezmiş bulunsa idiler; sentetik kauçuk imal etmek üzere alınması gereken tedbirleri ihmâl etmezlerdi. Hükûmet, malî yardım yapmak veya gümrük himayesini kuvvetlendirmek sureti ile sentetik kauçuk sanayiini teşvik edebilirdi.

Cihet: Yan, yön
İstihsal: Üretim
Müstahsil: Yetiştirici, üretici

Hükûmet, müdafaa ekonomisinin gerektirdiği tedbirleri ihmâl eder ise, sermaye sahiplerinin bu ihmâlden doğan mahzurları kendi vasıtaları ile telâfi etmelerine imkân yoktur. Kimya sanayiinin sentetik kauçuk imalâtını dikkate almadığını ileri sürmek, makine sanayiini Hitler'in iktidara geldiği günden itibaren tayyare istihsaline başlamamakla itham etmekten farksızdır. Bu gibi iddialar; harbe takaddüm eden yıllarda askerlik talim edeceği yerde Amerika tarihine veya felsefeye dair kitap yazmakla vakit geçiren bir ilim adamını suçlu bulmak kadar saçmadır. Hükûmet memleket müdafaasına lâyık olduğu ehemmiyeti vermediği takdirde, hususî şahısların durumu söz ve yazı ile tenkit etmekten başka bir şey yapmalarına imkân yoktur.

Bir çok doktorlar, halkın hakikî ihtiyaçlarını ihmâl ederek zararlı şeylere para harcandığından şikâyet ederler. Doktorlara göre, insanların gıda rejimlerini değiştirmeleri, içki ve sigarayı azaltmaları ve boş vakitlerinden daha makul bir şekilde istifa etmeleri icabeder. Doktorların belki hakkı vardır. Lâkin "vatandaşların" bu durumlarını islâh etmek, ne hükûmetin ve ne de iş adamlarının vazifesidir. Müstahsil, müşterinin dadısı değildir. eğer halk sert içkileri tercih ediyor ise, iş adamı, imalâtını ona göre ayarlayacaktır. Halkı islâh etmek isteyenlerin başvurabilecekleri tek vasıta, ikna kuvvetidir. İkna kuvveti, halk psikolojisini değiştirebilecek demokrasiye uygun yegâne tedbirdir. Eğer bir insan karşısındakilere kendi fikirlerini kabul ettiremiyor ise, bu onun kabiliyetsizliğinden ileri gelen bir şeydir. Zorla inandırmak için kanun kuvvetine, polis teşkilâtına ve tazyik yollarına müracaata hakkı yoktur.

Takaddüm: zaman, mekân ve mevki bakımından önde bulunan, ileride olma, daha önce davranma
Müstahsil: Yetiştirici, üretici
Tazyık: Engel, zorlama

Halkın istihlâk maddeleri hakkındaki takdir hükmü, "**iktisadî hesabın**" temelini teşkil eder. Müstehlikin yanıldığı ve takdir hükümlerinin hakikate uymadığı vakidir. İstihlak eşyasının kalitesinden anlamak, bir seviye meselesidir. Lâkin halkı olduğu gibi kabul etmek mecburiyetindeyiz. Efkârı umumîye sathidir diye, onun yerine başka bir otorite ikame edemeyiz.

Piyasa fiyatının mutlak ve değişmez bir kıymet ifade ettiği iddiasında değiliz. Şahsî tercihlerin ve hatâların tesirlerinden azâde mutlak bir kıymet mefhumu yoktur. "Kıymet hükümleri" insanların takdirine bağlıdır. Hüküm veren bir kimsenin zaafı ve kısa görüşü, takdirin sıhhati üzerinde tesir yaratır. Piyasa fiyatının diktatörler veya büyük kütleler tarafından verilmiş bir takdir hükmü neticesinde tayin edilmesi, hata ihtimâllerini kat'iyen azaltmaz. Kıymet daima izafî, subjektif ve insanî bir mefhumdur. Hiçbir vakit mutlak, objektif ve ilahî olamaz.

Serbest teşebbüs ve hususî mülkiyet rejimlerinde, istihlâk maddelerinin piyasa fiyatı, istihsal faaliyetinde hissesi bulunan unsurların değerine bağlıdır. Bu itibarla, istihsal unsurlarının hangi faaliyet sahalarında kullanılmalarının daha faideli olacağını bir dereceye kadar hesaplamak imkânı vardır. "En ziyade istifadeli" tâbirinden maksat; müteaddit sahalarda kullanılabilecek istihsal faktörlerinin halk tarafından en fazla rağbet gösterilen ve daha yüksek randıman temin

---

Müstehlik: Tüketici
İstihlak: Tüketim
Efkâr: Fikirler, düşünceler
Sathi: Satha ait, yüzeyde kalan, derine inmayen.
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
İstihsal: Üretim
Müteaddit: Çok, birçok

edecek işlere tercihen tahsis edilmesidir. "İktisadî hesap", istihsali müşterilerin taleplerine göre ayarlamak imkânını kazandırmaktadır. Hâlbuki sosyalizm'i model olarak alan herhangi bir rejimde, istihsali tanzim eden merkezî teşkilât "İktisadî hesap" yapabilmek mevkiinde değildir. Sosyalist rejimlerde, piyasa diye bir şey yoktur. Piyasa olmayınca, tabiatı ile hesap unsurlarına esas teşkil eden bir "piyasa fiyatı" da bulunmayacaktır.

Meseleyi daha iyi kavrayabilmek için, kâr mefhumunun mahiyet ve kaynakları hakkında kısa bir tahlil yapalım.

Bünyesinde hiç bir değişiklik husûle gelmeyen bir statik ekonomi sistemi farz edelim. Hiç bir yeniliğe sahne olmayan tevakkuf hâlindeki bir ekonomide bütün şartlar değişmeksizin kalacaktır. Bir fabrikatörün imalâtı için kullandığı unsurların masrafı, satış ücreti ve sermaye faizi olarak ödenen beddel, istihsal hasılası ile tam bir muadelet temin edecektir. Satış fiyatında hiç bir kâr hissesi bulunmayacaktır. Böyle bir sistem, tabiatı ile bir kâr mekanizmasından ve müteşebbisi faaliyete getiren saiklerden mahrum kalacaktır. Bugünkü imalât ile dünkü veya on sene evvelki istihsal arasında hiç bir fark bulunmayacaktır. Teknik şartlarda, fiyat seviyesinde, arz ve talep muvazenesinde herhangi bir kımıldanış görülmeyecektir. Yeni kurulacak teşebbüsler için, "hayat sahası" ve faaliyet imkânları bulunmayacaktır.

Teşkil: Meydana getirme
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Tevakkuf: Durma, eğleşme.
Muadelet: Eşdeğerlik, eşitlik
Saik: Sevkeden
İstihsal: Üretim
Muvazene: Denge, denkleşme, denk gelme

Bu durum, bir faraziyedir. Şimdi hakikate avdet edelim. Daima değişen bir dünya içinde bulunuyoruz. Nüfus hacmi, zevkler, arzular, istihsal faktörleri arzı ve teknik şartlar sürekli bir istihale geçirmektedir. Her an, istihsali yeni şartlara göre ayarlamak zarureti ile karşılaşılmakta, teşebbüs ve inisiyatife ihtiyaç duyuran fırsatlar birbirini kovalamaktadır.

Kâr maksadı ile hareket edenler, daima fırsat peşinde koşarlar. Satış fiyatı ile malîyet unsurları arasında dişe dokunur bir kâr payı keşfettikleri vakit, derhal harekete geçerler. Eğer tahminlerinde yanılmamış iseler, kazanırlar. Lâkin bu nevi kârlar uzun müddet devam etmez. Yeni istihsal programlarının tatbik mevkiine konulması, malîyet unsurlarının yükselmesine sebebiyet verir. Kâr, ancak piyasa canlılığını muhafaza ettiği müddetçe devamlı bir mahiyet arzeder. Teşebbüs sahipleri, kârı idame ettirmek için, daima tetik üstünde bulunmak ve yeni fırsatlar kollamak mecburiyetindedirler. Bu ise, arzı talebe göre ayarlayabilmek meselesidir.

İstihsal vasıtaları ve iş gücü talebi, işletmeler arasında bir mücadele mevzuudur. Müteşebbislerin istihsal vasıtalarına ve işçilere ödeyecekleri bedel, müşterinin istihsal hasılasına verebileceği tahminî fiyata bağlıdır. Yeni tesisler sipariş eden veya işçi kadrolarını genişleten teşebbüsler; işletmeden elde edilebilecek randımanı daima göz önünde bulundurmağa mecburdurlar. Muhtelif müteşebbisler, ihtiyaç duydukları istihsal faktörlerini yekdiğerinden ayrı maksatlar için kullanmak tasavvurundadırlar. Müteaddit işletme kolları arasındaki rekabet, istihsal faktörlerinin muhtelif istimal sahalarındaki randıman farkına göre netice verir. Piyasada, otomobil tale-

Avdet: Katılma
Müteaddit: Çok, birçok
İstimal: Kullanma

binin bir müddet için durulmasına mukabil frijiderlere karşı gösterilen rağbetin artması, her iki istihsal branşının da verimleri üzerinde tesir yaratır. Tesis hacmi ve işçi kadroları, muhtelif teşebbüs erbabı arasındaki rekabetin neticesine göre mütemadiyen değişir. Tatmin vasıtalarının ihtiyaçlara kifayetsizliği ve istihlak malları talebindeki tenevvü, piyasada rekabet hâlinde bulunan işletmelerin iş programları bakımından büyük ehemmiyet arzeder. Hesaplarını piyasa şartlarına göre tanzim edemeyen bir işletme, ergeç iflâsa mahkûmdur.

Fakat sosyalist ekonomi nizamında, bütün istihsal unsurları tek bir idare altında toplanmış bulunmaktadır. "İktisadî hesap" ve malîyet fiyatı diye bir mefhum yoktur. Kapitalizm rejiminde, piyasa fiyatı, istihsal unsurlarının hangi sahalarda kullanılması gerektiğini gösteren bir indeks'tir. Fakat sosyalizm'de, muhtelif faktörlerin randımanları arasında mukayese yapabilmek imkânını veren bir indeks yoktur. Plânı hazırlayan makamın nasıl bir netice ile karşılaşacağını tahmine imkân verecek bir belirti sezmek kabil değildir. Teknoloji, plâncılara tasavvurlarını gerçekleştirmek üzere bir çok yollar gösterir. Lâkin bu yollardan hangisinin müstehlik ihtiyaçlarına uygun olacağını müşterek bir kıymet ölçüsüne göre takdir edebilmek, bütün iktisadî hayatı mevzuu içine alan "merkezî büro"nun mensupları için son derece müşküldür.

Sosyalist bir ekonomide, kâr veya zarar ihtimâlî bahis mevzuu değildir. Hesap imkânının bulunmaması, tatbik mevkiine konulan programlarda istihsal unsurlarını en zarurî ihtiyaçlara göre ayarlamak hususunda ne dereceye ka-

---

İstihlak: Tüketim
Tenevvü: Çeşitlenme, çeşitlilik
İstihsal: Üretim
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Kabil: Mümkün, muhtemel

dar muvaffak olunduğunu meçhul bırakmaktadır. Sosyalizm taraftarları, kâr ve zarar hesaplarının değer ve ehemmiyetini azımsamakla, ağır bir hataya düşmüşlerdir. Kâr ve zarar mefhumunun eksikliği, sosyalist ekonomi sisteminin en büyük kusurunu teşkil etmektedir. Girişilen bir teşebbüsün hedef tutulan maksadı temin edip etmediğini gösterecek bir alâmetin mevcut bulunmaması hiç bir vakit bir avantaj sayılamaz. Sosyalist ekonomide işletme siyaseti, bütün hayatını gözleri bağlı geçirmeğe mecbur kalan bir insanı andırmaktadır.

Serbest piyasa sisteminin, büyük bir harbin doğurduğu şartlara uymak kabiliyetinden mahrum bulunduğu söylenmektedir. Piyasa mekanizması kendi kendine bırakıldığı takdirde, hükûmetin ihtiyaç duyduğu malzemeyi teminde güçlük çekeceğine işaret edilmektedir. Silâhlanma faaliyeti için ihtiyaç duyulan mahdut istihsal imkânlarının sivil ihtiyaçları karşılamak maksadı ziyan edildiği ileri sürülmektedir. Bu itibarla, mal mübayaasında hükûmet lehine umumî bir tercih hakkı tanımak lâzım geldiği ve kontrol işlerini düzenlemek üzere bir bürokrasi teşkilâtı kurmak icabettiği belirtilmektedir.

Bu şekilde muhakemenin en büyük hatası; ham madde disponibilitelerinin hangi istihsal kollarında kullanılması gerektiğini tayin hususunda hükûmete tam salâhiyet vermek zaruretine sebep olarak harbi göstermesi ve millî müdafaa masraflarını finansman usullerinin rolünü kavrayamamasıdır.

Harbi idame ettirmek için ihtiyaç duyulan para, vergi ve istikraz sureti ile temin edildiği takdirde, halk istihlâkini

Teşkil: Meydana getirme
İstihsal: Üretim
Mübayaa: 1. Satın alma 2. Alışveriş
İstikraz: Ödünç alma, borçlanma

azamî derecede kısmak mecburiyetinde kalacaktır. Vergiler dolayısı ile gelirlerde bir azalış husûle geleceğinden, müstehlik harpten önce satın almak itiyadında bulunduğu bir çok mallardan vazgeçecektir. Kâr maksadı ile hareket eden fabrikatörler, sürüm sahalarının daralması üzerine, sivil istihlak maddeleri istihsalini kısarak hükûmet siparişlerini yerine getirmek lüzumunu hissedeceklerdir.

Fiiliyatta, harp masraflarından büyük bir kısmı, tedavüldeki para hacimini genişletmek ve ticaret bankalarından istikraz yapmak sureti ile karşılanmaktadır. Diğer taraftan, fiyat kontrolüne dayanarak, pahalılığı önlemeğe teşebbüs edilmektedir. Fiyatlar değişmeksizin kaldığı hâlde gelirlerin artması, istihlâk üzerinde tahrik edici bir tesir yaratmaktadır. Bu tesiri gidermek maksadı ile vesika usulüne başvurulmakta ve siparişlerde hükûmet lehine bir rüçhan tanınmaktadır. Bu tedbirlere ihtiyaç duyulmasına sebep, devlet müdahalesinin menfî netice veren icraatı dolayısı ile, piyasa mekanizmasının daha evvel felce uğramış bulunmasıdır. Hâlbuki bürokratlar, tatbikatta uğranılan muvaffakiyetsizlikleri müdahale tedbirlerini daha ziyade ağırlaştırmak için vesile ittihaz etmektedirler.

Ticaret Zihniyeti ile İşletmecilik

Bütün ticaret muameleleri, üzerinde titizlikle durulan bir kâr ve zarar hesabına mevzu teşkil ederler. Yeni projelerin

Müstehlik: Tüketici
İtiyad: Alışkanlıklar
İstihlak: Tüketim
İstihsal: Üretim
Rüçhan: Üstünlük, yeğlik
Menfî: Kötü, olumsuz
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
İttihaz: 1. Sayma, tutma. 2. Alma
Teşkil: Meydana getirme

muvaffakiyet ihtimâlleri dikkat ve itina ile gözden geçirilir. Müessese hesapları, bu projeleri tatbik maksadı ile girişilen teşebbüslerin inkişafını bir nabız hassasiyeti ile gösterir. Kâr ve zarar hesapları, müessese faaliyetinin randıman veren ve aksayan taraflarını bütün açıklığı ile belirtir. "Defteri kebir", faaliyetin heyeti umumiyesi ve teferruatı hakkında fikir veren bir rehber vazifesi görür. Semere vermeyen işler durdurulur ve iyi randıman getiren faaliyet kolları genişletilir. İlerisi için kâr imkânları vaad etmeyen ve zararına çalışan teşebbüsler üzerinde kat'iyen ısrar edilmez.

Muasır istatistik ve muhasebe usulleri, işletme şefine, faaliyeti bütün teferruatı ile takip edebilmek imkânını kazandırmaktadır. Müteşebbis, giriştiği işlerden her birinin neticesini kolaylıkla anlayabilmektedir. Bu sayede, işletme hacmi ne olursa olsun, servislerdeki muameleler daimî bir kontrol altında bulundurulmaktadır. Umumî masrafların tayininde aksaklıklarla karşılaşıldığı muhakkaktır. Fakat bu nokta hariç, işletme şefi, her şube veya servisin hakikî durumunu hesap üzerinden anlayabilmek mevkiindedir. Kayıtlar ve bilançolar, işletmenin şuuru ve iş adamının pusulasıdır.

İş adamları, yüksek bir tekamül seviyesi arz eden hesap ve defter tutmak usullerine tam bir vukuf kazanmışlardır. Büyük bir şair ve fikir adamı, bu usullerin mükemmeliyetini tebarüz ettirmiştir. **Goethe**, muz'af muhasebe usulünü "insan zekâsının en ince buluşlarından biri" olarak vasıflandırmıştır. Filhakika, Goethe'nin belirttiği gibi, bir iş adamı, muhasebe kayıtları sayesinde, istediği anda teferruata boğulmaksızın işletmenin faaliyet durumu hakkında bilgi edinebilir.[1]

[1] *Wilhelm Meister's Apprenticeship*, kitap I, Fasıl X.

İnkişaf: Gelişme
Tekamül: Evrim, gelişim
Tebarüz: Belirme

Goethe'nin mütalâası, meselenin ruhuna nüfuz etmektedir. İyi bir ticarî işletmeyi tebarüz ettiren en mühim vasıf, müessese şefinin, ehemmiyetsiz teferruat üzerinde vakit kaybetmeksizin işlerin hepsi veya bir kısmı hakkında istediği malûmatı edinmesini sağlamak imkânının mevcudiyetidir.

Müteşebbis, işletmenin muhtelif kısımları içinde ayrı hesap tutulmasını temin etmek ve bu suretle her kısmın heyeti umumiye içinde oynadığı rolü belirtmek imkânına sahiptir. Halk nazarında, her işletme bir bütün teşkil eder. Lâkin idareciler gözünde, işletmenin her bölümü ayrı bir ünitedir ve bu ünitelerin faaliyeti, müessesenin umumî randımanındaki iştirak hisselerine göre kıymetlendirilir. İşletme hesaplarında, her faaliyet kolu ayrı bir ünite olarak dikkate alınır. İstihsal vetiresinin her safhası, ayrı bir maliyet ve kâr-zarar hesabına mevzu teşkil eder. İdare işlerinde, şube ve kısımlara geniş bir hareket serbestisi verilir. Genel Müdür, şubelerin faaliyetini bizzat idare etmek zaruretinde değildir. Her şube, işlerini kendi inisiyatifi ile görür. Merkezî idarenin şube ve kısım amirlerine vereceği direktif, işleri mümkün en yüksek kârı temin edecek şekilde ayarlamak lâzım geldiğini tebarüz ettirmeğe inhisar eder. Bu emrin başarı ile yerine getirilip getirilmediği, hesaplar tetkik edildiği zaman anlaşılır.

Geniş çapta bir işletmede, bir çok kısımlar, doğrudan doğruya satışa arz edilmeyerek diğer tesislerde işlenilen yarı mamüller istihsal ederler. Bu durum, yukarıda izah edilen şartlara aykırı değildir. İşletmeci, istihsal kademelerindeki

---

Teşkil: Meydana getirme
İstihsal: Üretim
Tebarüz: Belirme
İnhisar etmek: Tek başına sahiplik
İstihsal: Üretim

malîyet masraflarını diğer müesseselerin satış fiyatı ile mukayese ederek rantabilite derecesini ölçer. İstihsali müteaddit imalât kademelerinden mürekkep bir fabrikada, en fazla ehemmiyet arz eden meselelerden biri şudur: Muayyen yarı mamüllerin bizzat müessese tarafından yapılması mı, yoksa dışarıdan alınması mı daha kârlıdır? Yarı mamüllerden bazılarını, bu sahada ihtisas sahibi istihsal müesseselerinden temin etmek daha istifadeli olmayacak mıdır?

Kâr maksadı ile çalışan bir işletmede, idareciler arasında mesuliyet bölümü vardır. Her kısım amiri, kendi branşının faaliyetinden mes'uldür. Hesapların kâr veya zarar ile kapanması, idarecilerin mevkileri üzerinde tesir yaratır. İdarecilerin şahsî menfaatleri, işletme lehine azamî menfaati temin etmeğe çalışmalarını âmirdir. Zarara sebebiyet veren işletmeci, derhal değiştirileceğini ve yerine bir başkasının getirileceğini gayet iyi bilir. Müessesenin daha fazla kazanmasını temin eden bir idareci ise, bu hizmetinin mükâfatsız kalmayacağından emindir. Bir idare amirinin mukadderatı, çalıştığı branşın faaliyetinden elde edilecek neticeye bağlıdır. Müessese hesabına çalışanlar, aynı zamanda kendi menfaatlerine hizmet etmek vaziyetindedir.

İşletme kısım amirlerinin işlerine fazla müdahale etmek ve teerruata karışmak iyi değildir. İşler iyi yürüdüğü zaman, müdahale esasen lüzumsuzdur. İşler aksadığı takdirde ise, dışardan müdahale hiçbir vakit vaziyeti düzeltmeğe yardım etmez. Müdahale, idarecilere muvaffakiyetsizliklerini mazur göstermek vesilesini kazandırmaktan başka bir

---

Müteaddit: Çok, birçok
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

işe yaramaz. Kısım amirlerine verilmesi gereken umumî direktifin ne olması gerektiği, söylenmeğe değmeyecek kadar aşikârdır. Ve bu umumî direktif dışında kalan her şey, kısım amirinin takdirine bırakılabilir ve bırakılmalıdır.

Modern iş hayatının gelişmesinde, ademi merkezîyet sisteminin mühim hizmetleri dokunmuştur. Geniş istihsal müesseselerinde, diğer yerlerde açılan talî işletmelerde, büyük mağazalarda ve çok şubeli teşebbüslerde; kısım ve şube amirlerinin şahsen salâhiyet ve mes'uliyet sahibi olmaları bir prensip olarak kabul edilmiştir. Fakat kısım amirlerinin muhtar bulunmaları, müessese şefini mes'uliyetten ibra etmez. Şube ve kısım amirleri, müessese şefine karşı şahsen mes'ul tutulurlar. Müessese şefi, her işin başına ehlini getirmek vecibesi altında bulundurulur.

New-York'da bulunan bir firma; Los Angeles, Buenos-Aires, Budapeşte veya Kalküta'da şube açtığı takdirde, işletme şefi merkez ile şubeler arasındaki münasebetlerin yalnız ana hatlarını tayin etmekle iktifa eder. Diğer talî işler, mahallî işletme müdürünün takdirine bırakılır. Şubelerin hesapları, müfettişlerin daimî kontrolü altında tutulur ve ancak anormal bir vaziyet ile karşılaşıldığı zaman merkez haberdar edilir. Yatırım sermayesinin, israf yüzünden ağır kayıplara uğramaması, müessese itibarının sarsılmaması, müşterilerin elden kaçırılmaması ve merkez ile şubeler arasında işletme siyaseti bakımından ihtilâfa meydan verilmemesi için gerekli tedbirler alınır. Lâkin geriye kalan hususlarda şubeler ve mahallî teşekküller tamamı ile serbest bırakılır. İşletme ile şube ve kısım amirlerinin menfaatleri arasında aykırılık bulunmadığı müddetçe, kendilerine ser-

İstihsal: Üretim
İktifa: Yetinme

besti verilmesinde hiçbir mahzur yoktur. Çünkü bir müdür, masraflarda israfa kaçtığı veya kâr fırsatlarını kaçırdığı takdirde, bundan yalnız müessese değil, kendisi de zarar görecektir. İşletmeci, yalnız muayyen bir işi ihtimam ile görmekle vazifelendirilmiş, aylıklı bir memur değildir. O, aynı zamanda bir iş adamı ve –müessese ile akdetmiş bulunduğu mukavelenin malî hükümleri ne olursa olsun- müteşebbisin ortağı vaziyetindedir. Bağlı bulunduğu firmanın muvaffakiyeti için, elinden gelen her şeyi yapmak mecburiyetindedir.

Bu itibarla, ona salâhiyet vermekte mahzur yoktur. Kendisi, sarfiyatında israfa kaçmak mevkiinde değildir. Ehliyetsiz memur ve işçileri hizmete almayacaktır. Ahbaplarına ve akrabalarına iş bulmak gayreti ile kabiliyetli elemanları feda etmeyecektir. Hareket tarzı, müesseseye azamî kazancı temin etmeğe matuf olacaktır. İşletme faaliyetinde bir aksaklık vukua geldiği takdirde ise, alâkalı servis amiri, bizzat kabahatli olsun veya olmasın, kendisini mesuliyetten koruyamayacaktır. Muvaffakiyetsizlik, idarecinin işini kaybetmesi demektir.

Müstehlikin hâkim tesiri ve piyasa şartlarının aksülâmelleri, büyük bir işletmenin bütün unsurlarının faaliyetinde kendini hissettirir. Müstehliki tatmin zarureti, ticaret ve sanayi müesseselerinin dahilî teşkilâtında da nazara alınması gereken bir âmildir. Bu âmilin tesiri altında, bütün faaliyetin merkezde koordine edilmesi ihtiyacı ile kısım ve

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Matuf: Yöneltilmiş
Müstehlik: Tüketici
Aksülamel: Tepki
Teşkil: Meydana getirme
Amil: Yapan, etken, etmen
Telif: 1. Uzlaştırma. 2. (kitap) Yazma

şubelerin muhtariyeti sistemi bir arada telif edilir. Bu sayede, serbest teşebbüs, devamlı bir ilerleme imkânı temin eden bir elâstikiyet ve intibak kabiliyeti kazanır.

İş Serbestisi Rejiminde Personel Meselesi

Büyük çapta modern bir işletmede, bazen yüzbinlerce işçi ve memur çalışır. Personel büyük bir tenevvü arzeder. İdare meclisi reisinden ve umum müdürden çıraklara ve odacılara kadar, her seviyede insanın bir arada toplandığı bu kadar geniş bir teşkilâtın idaresi zor bir meseledir.

Bir işletme ne kadar büyük olursa olsun, umum müdür kısım, şube, servis mülhakatın vaziyetini yalnız hesaplar ve istatistikler üzerinden takip eder. Hesaplar, her zaman, kısımlardaki aksaklığın sebep ve mahiyetini anlamak imkânını vermez. Yalnız aksaklığın mevcudiyetini, yapılan işlerin para etmediğini, faaliyeti islah veya tatil etmek lâzım geldiğini gösterir. Hesapların neticesi, tam bir kat'iyet ifade eder. Hesaplar sayesinde, kısımlardaki faaliyet neticesinde elde edilen hasılanın piyasa kıymeti anlaşılır. İşletmede esas olan da, faaliyet hasılasının paraya çevrilmesidir. Müşteri insafsızdır. Bir firmayı yaşatmak ve himaye etmek gayreti ile mal satın almaz. Müşteri, daima kendisine en iyi malın verilmesini ister. Bu itibarla sermaye sahibi, müstehliki azamî derecede tatmin etmeğe çalışmak mecburiyetindedir. İstihsal faktörlerini kullanırken israfa kaçmak ve fazla masrafları müşteri üzerine yüklemek kabil değildir. Kapitalist, hiç bir kimseye hakkından fazla para vermek imkânına sahip değildir.

Tenevvü: Çeşitlenme, çeşitlilik
Mülhakat: Bağlantılar, ulantılar
Müstehlik: Tüketici
İstihsal: Üretim
Kabil: Mümkün, muhtemel

İşletme şefi ile kısım âmirleri arasındaki münasebetler, diğer bütün hiyerarşi kademeleri için de aynen caridir. Her kısım âmiri, şefinin kendisinde aradığı vasıfları maiyetindekilerde bulmak ister. Ancak, hiyerarşinin alt kademelerinde, ücretleri tayin ederken biraz üstünkörü hareket edilir. Ücretlerin saat başına veya parça başına ödenmesi arasında bir fark yoktur. Ücret haddi, daima müşterinin ödeyebileceği fiyata bağlıdır.

Yanılmayan insan yoktur. Bir amir, maiyetindekilerin değerini takdir eder iken hataya düşebilir. Yüksek mevkiler işgâl etmeğe namzet olanlarda aranması gereken vasıflardan bir tanesi de, adam seçmek kabiliyetidir. Adam seçerken yanılan bir amir, kendi muvaffakiyet imkânlarını baltalamış demektir. Hakikî kabiliyetleri takdir edilemeyen elamanlar, şefler hesabına birer kayıptır. Bu itibarla, amirlerin keyfî takdirlerine karşı maiyetlerini himaye etmek maksadı ile tedbir almağa kat'iyen lüzum yoktur. Serbest teşebbüs sisteminde, realitelere uymayan keyfî kararlar, daima failleri aleyhinde netice verir.

Serbest piyasa ekonomisinde, mesai hakkında verilecek takdir hükmü, teveccüh veya husumet gibi şahsî tesirlerden âzadedir. Mal hakkında hüküm hakkı, müstahsile değil, müşteriye aittir. İnsanlar, vücude getirdikleri eserlere göre kıymetlendirilirler. Eserde hissesi bulunanlar, ancak verdikleri emeğin değeri nispetinde tatmin edilebilirler. Ücretler, keyfî olarak takdir edilemez. Emek piyasasında, ücret miktarı ve seviyesi, müstehlik kütlesinin mamul ve mahsul-

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Müstahsil: Yetiştirici, üretici
Müstehlik: Tüketici
Takarrür: 1. Kararlaşma. 2. Karar kılma

lere ödemeğe hazır bulunduğu paraya göre takarrür eder. İşletmenin ödediği ücret bir lûtuf değil, bir kıymet mübadelesidir ve istihsal unsurlarından birinin bedelidir. Ücret seviyesi, piyasadaki mal ve hizmet talebine bağlıdır. Her müessesenin ucuz işçi ve her işçinin yüksek ücret araması, zahirî bir hâdisedir.

Kapitalizm rejiminde, emek, şahsî mülahazalardan müstakil bir alış veriş mevzuudur. Kapitalist, müteşebbis veya müstahsil gibi, işçi de müstehlikin keyfîne bağlıdır. Müstehlik ise, şahıslara değil, aldığı mala kıymet verir. Bu itibarla iş verenler, personele lûtufkârlık veya gadır edecek mevkide değillerdir. Böyle bir harekette bulunanlar, kendi cezalarını bizzat vermiş olurlar.

Müdahaleden azade bir kapitalist sistemde, işçilerin hürriyetini temin eden yalnız anayasa ve kanunlar değildir. Piyasa mekanizmasının da büyük bir rolü vardır. İşçi sınıfı, müstehlik sıfatı ile iktisadî faaliyet üzerinde tesir yaratmak iktidarındadır. Lâkin müstahsil sıfatı ile, o da, kayıtsız ve şartsız piyasa kanunlarının hükmü altındadır. İstihsal unsurları piyasadaki işletmelerden biri emrine satıldığı vakit, bunun çalışan sınıfın içtimaî mevkii üzerinde hiçbir tesiri yoktur. İş sahiplerinin patronlarına herhangi bir şükran ve inkiyat borcu yoktur. Onlar yalnız muayyen miktar ve kali-

---

Takarrür: 1. Kararlaşma. 2. Karar kılma

Zahiri: Açık, belli.

Mülahaza: Dikkatle düşünmek, iyice düşünüp bir işin hakikatini incelemek

Müstehlik: Tüketici

Müstahsil: Yetiştirici, üretici

İstihsal: Üretim

İnkıyat: Boyun eğme

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

tede emek vermek ile mükelleftirler. Patron da, diğer taraftan, hoşuna gidecek adamları değil, aldığı ücretin hakkını çıkartan verimli işçileri kullanmak mecburiyetindedir.

Tatbikat sahasında, işçi meselelerinin kapitalizm zihniyetinin gerektirdiği derecede soğuk bir afakilik ve hesabilik içinde yürütülmediği göze çarpmaktadır. Müstehlik seviyesine yaklaşıldığı nisbette, subjektif temayüllerin tesirleri kuvvetlenmektedir. Bilhassa hizmet işlerinde, sempati ve antipati mühim bir rol oynamaktadır. Emek sahipleri ile olan münasebetler, daha insanî bir veçhe almaktadır. Kapitalizm'in muarızları ve mutaasıp nazariyeciler, bu hadiseyi bir delil olarak ele almakta tereddüt göstermemektedirler. Subjektif tesirlerin emek piyasasında rol oynaması, işçilerin ve patronların karar serbestisini daraltmaktadır. Esnaf, berber, otelci veya aktörün, siyasî ve dinî telakkilerini bir mensucat fabrikatörü veya çelik fabrikası işçisi kadar açıkça ifade edebilmesine imkân yoktur.

Lâkin bu istisnalar, piyasa sisteminin umumî mahiyetini ihlâl edecek ehemmiyette değildir. Piyasa mekanizması; iktisadî faaliyette rol oynayan unsurları müstehlike ve dolayısı ile insanlığa karşı ifa ettikleri hizmetlere göre kıymetlendiren bir sistemdir.

Temayül: Eğilim
Muarız: Karşı, zıt, ters
Telakki etmek: Almak, saymak, anlamak
Mensuc: Dokuma

İkinci Bölüm

Bürokrasi Sistemi

İstibdat Rejimlerinde Bürokrasi

Küçük bir kabile reisi umumiyetle teşri, icra ve kaza kuvvetlerini kendi elinde toplar. Onun iradesi kanun hükmündedir. O aynı zamanda, hem hâkim ve hem de icra uzvudur.

Fakat müstebit, saltanatının hudutlarını genişlettiği vakit vaziyet değişir. Kendisi her yerde bizzat "hazır ve nazır" olmak imkânını bulamaz. Kudret ve salâhiyetinden bir kısmını, emri altında bulunanlara devretmek zarureti ile karşılaşır. Emir kulları, hükümdar adına ve hükümdarın himayesi altında icrayı hükûmet ederler. Lâkin onlar, fiiliyatta, hükümdara lafzen bağlı kalırlar ve idare bölgelerinde kendi başlarına buyruk birer müstebit kesilirler. Vilâyetleri

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

kendi iradelerine göre idare eden birer satrap hâline gelirler. Hükümdar, dilediği zaman onları azlederek yerlerine başkalarını tayin etmek kuvvet ve iktidarına sahiptir. Lâkin elindeki imkân bundan ibarettir. Yeni tayin edilen valinin de az zaman içinde bir müstebit kesilmesi mukadderdir. Bazı müellifler temsilî demokrasi rejimlerinde, halkın yalnız seçim günü egemenlik hakkına sahip olabildiğini söylerler. Bu söz istibdat rejimlerindeki duruma aynen uymaktadır. Hükümdar, yalnız yeni bir vali seçtiği gün iktidarını fiilen göstermek imkânını bulur.

Bir işletme kısım veya şube âmirini müstebit bir validen ayıran hususiyet nedir? İşletme Genel Direktörü, yeni hizmete aldığı kısım veya şube âmirine muayyen servislerin idaresini devreder ve azamî derecede kâr temin etmeğe çalışması için direktif verir. Bu direktifin yerine getirilip getirilmediği hesaplar üzerinden daimî bir kontrole tâbi tutulur. "Azamî kâr gayesi" kısım veya şubenin ana müesseseye bağlı ve işletmenin umumî siyasetine aykırı hareket etmeyen bir teşkilât olarak çalışmasını temin eder. Lâkin kendi keyfî takdirinden başka kanun tanımayan bir müstebit, yeni tayin ettiği valiye "vilâyet idaresini bana vekaleten gör" demekle, valinin keyfî takdir salahiyetini her şeyin üstüne yükseltir. Bu şartlar altında bir tayin yapan müstebit, hakikatte mu-

Satrap: Eski Farslarda il yöneticisi

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

Salahiyet: Yetki

vakkat bir zaman için, kendi kudretinden vali lehine feragat etmiş demektir.

Ellerindeki iktidarı muhafaza emelini besleyen hükümdarlar, verdikleri talimat ve direktiflerle valilerin istibdadını sınırlamak yolunu tutmuşlardır. Kanun, irade ve emirler ile vilâyet beylerine ve onların maiyetlerine, muhtelif vaziyetlere göre ne şekilde hareket edecekleri bildirilmiştir. Bu suretle, keyfî idare hudutları daraltılmıştır. Valiler ellerindeki talimata uymakla mükellef tutulmuştur. Lâkin hareket serbestisinin kaldırılması, idare rejiminin mahiyetini değiştirmiştir. Valiler, ellerinden geldiği kadar iyi çalışmak hevesini kaybetmişlerdir. Her işi mümkün en iyi hal şekline bağlamak endişesi zail olmuştur. Başlıca faaliyetleri, kaide ve nizamları gözetmekten ibaret kalmıştır. Bu kaide ve nizamların makul olması veya olmaması, müspet veya menfî netice vermesi, kendilerini alâkadar etmemiştir. Emirlere ve kanunlara itaat, bir idarecide aranması gereken ilk meziyet sayılmış ve neticede idare âmirleri bürokratlaşmışlardır.

Demokrasi Rejimlerinde Bürokrasi

Demokrasi rejimlerinde de buna benzer bir durumla karşılaşılmıştır.

Umumiyetle, bürokrasinin demokrasi esasları ve usulleri ile bağdaşamayacağı söylenir. Bu yanlıştır. Demokrasi, kanun üstünlüğüne dayanır. Aksi takdirde, makam sahiplerinin keyfî hareket eden gayrı mes'ul birer müstebit, şüpheli birer hâkim ve kaprisli birer kadı hâline gelmeleri önlene-

Muvakkat: Fâni, geçici; kısa bir süre için
Zail: Yok olan, ortadan kalkan, savulan
Menfî: Kötü, olumsuz
Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

mez. Kanun üstünlüğü ve bütçe, demokrasi rejimlerinin temel taşlarıdır.[1]

Kanun üstünlüğü; hiçbir hâkim ve makam sahibinin, kanun icap ettirmedikçe veya salâhiyet vermedikçe, ferdî işlere müdahale etmemesini âmirdir. **Nulla poena sine lege** prensibi gereğince kanun emretmedikçe ceza verilemez. **Nazi**'lerin demokrasi aleyhtarı olarak tanınmalarına sebep bu ana prensibin ehemmiyetini anlayabilmek kabiliyetinden mahrum bulunmalarıdır. **Hitler** Almanyası'nda, hâkimler, halkın sağ duyusuna göre hüküm vermek ile mükelleftirler. Halkın sağ duyusunun ne olduğunu takdir salâhiyeti de kendilerine ait bulunduğundan, hakimler, iptidaî bir kabile reisinden farksız bir durumda idiler.

Kanun hükümlerinin eksikliği yüzünden bir suçlunun cezasız kalması hoş bir şey değildir. Fakat bundan daha fena bir şey var ise, o da hâkimlerin keyfî hareket etmeleridir. Bir kanunun aksadığını göre teşriî meclis, gereken tedbirleri alabilmek mevkiindedir. Milletvekilleri, halkın temsilcileri sıfatı ile, seçmenlere karşı mes'uldürler ve lüzum gördükleri kanunları çıkartmakta serbesttirler. Eğer seçmenler, mümessillerinin hareket tarzını tavsip etmezler ise, ilk seçimde itimat ettikleri kimseleri iş başına getirmek imkânına sahiptirler.

Aynı şey, icra kuvveti için de söylenebilir. İcra kuvveti, keyfî idare eden müstebit makam sahipleri veya kanuna

[1] Bu satırlardan maksat, demokrat hükûmetin tarifini yapmak değildir. sadece demokrat hükûmetlerin idare tekniğini tasvir etmek istiyoruz. Demokrat hükûmet mefhumu: "İdare edilen sınıfın plebisit yapmak sureti ile doğrudan doğruya veya seçim yapmak sureti ile vasıtalı bir şekilde, teşri ve icra kuvvetlerini ve en yüksek iktidar makamlarını tesbit ve kontrol etmek mevkiinde bulunduğu bir hükûmet sistemi" şeklinde tarif edilebilir.

İptidaî: Eski, ilkel, arkaik

Mümessil: Temsilci.

saygı prensibine riayet eden hükûmetler elinde bulunabilir. İdarecilerin memleket menfaatine uygun telakki ettikleri her şeyi yapmakta serbest bulundukları bir hükûmeti "muvaffak bir devlet" saymak ve bu sistem ile memurların kanun tarafından konulmuş tahditlerle bağlı tutuldukları ve vatandaşların maruz kaldıkları yolsuz müdahaleleri mahkemelere müracaat sureti ile defi hakkına sahip bulundukları rejimler arasındaki tezadı belirtmek, bir mugalâtadan başka bir şey değildir. Böyle bir "muvaffak devlet" hakikâtte idarecilerin istibdadı demektir. (Müstebit bir devletin dahi, feodaliteye ve her beldenin kendi başına buyruk kesildiği bir kargaşalığa meydan vermemek için, bürokratik idareden ve nizamlardan tamamı ile vazgeçemeyeceğine işaret edelim). İstibdat rejimlerinin ve anayasaya dayanan devlet şekillerinin hedefleri müşterektir. Halkın refahı. Meşrutiyet ve mutlâkiyet rejimleri arasındaki bariz fark, umumî menfaat icaplarının resmî makamlar tarafından değil, halkın seçtiği mümessiller tarafından takdir edilmesidir. Halkın hakikaten hükümran olabilmesi ve kendi mukadderatını bizzat tayin edebilmesi, bu sayede kabil olabilir. Böyle bir rejimde, halk seçim günü değil, seçimler arasındaki devre zarfında da egemenliğini muhafaza eder.

Demokrat bir cemiyette, idare mekanizması yalnız kanunlar ile bağlı değildir. Demokrasi mürakabesi, bütçe vası-

---

Telakki etmek: Almak, saymak, anlamak

Tahdit etmek: Sınırlamak

Mugalata: Yanıltmaca

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

Mümessil: Temsilci.

Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

Kabil: Mümkün, muhtemel

tası ile kontrol demektir. Milletvekilleri, devlet hazinesinin anahtarlarına sahiptirler. Parlamentonun müsaadesi olmaksızın, tek bir kuruş dâhi sarf edilemez. Devlet parasının parlamento tarafından tayin edilen maksatlar dışında harcanması kanunsuzdur.

Demokrasi rejimlerinde, bürokrasi, kanunlara ve bütçeye harfiyen riayet sureti ile idare demektir. İdare teşkilâtının ve hâkimlerin; devlet parasının nasıl harcanması ve halkın menfaati için ne yapmak lâzım geldiği hakkında en ufak bir tereddüde düşmelerine mahal yoktur. Bu noktayı tayin vazifesi hükümran kuvvete, yani halka ve onun mümessil lerine aittir. Mahkemeler, idare teşkilâtı, ordu ve donanma; kanunun ve bütçenin icaplarını yerine getirirler. Hükûmet siyasetini tayin eden idare teşkilâtı değil, parlamentodur.

Müstebitlerden ve diktatörlerden çoğu, hâkimiyetlerinin halk lehine olduğuna ve **halk için** çalışan bir hükûmet sistemi kurduklarına samimî olarak inanmışlardır. Hitler'in ve diğerlerinin iddialarında ne derece haklı olduklarını araştırmağa lüzum görmüyoruz. Çünkü dayandıkları rejim, ne **halk tarafından** ve ne de **halk içinden** kurulmuştur. Bu rejimler demokrasi değil, diktatörlüktür.

Bürokrasi idaresinin demokrasiler için zarurî olduğunu ileri sürmek, biraz tuhaf gözükebilir. Bir çok kimseler bu fikre itiraz edeceklerdir. Çünkü bu kimseler, demokrasiyi en iyi sistem ve bürokrasiyi en büyük kötülük telakki etmeğe alışmışlardır. Biri iyi ve diğeri kötü olan iki şeyin bir arada bağdaşması kabil olabilir mi?

Mümessil: Temsilci.
Telakki etmek: Almak, saymak, anlamak
Kabil: Mümkün, muhtemel

Amerika Birleşik Devletlerinin durumu, bu itirazı destekleyen bir delil olarak gösterilebilir. Amerika eski bir demokrasidir ve bürokrasi tehlikesi bu memlekette henüz yeni bahis mevzuu edilmeğe başlanan bir meseledir. Amerika halkı ancak son zamanlarda bürokrasi tehlikesine karşı gözlerini açmış ve kırtasiyeciliği yalnız demokrasiye aykırı bulmakla kalmayarak, halk idaresinin ve hürriyetinin en büyük düşmanı telâkki etmiştir.

Bu itiraza, bürokrasinin (ekmek küfü gibi) ne iyi ve ne de kötü bir şey olmadığını söyleyerek cevap verelim. Bürokrasi, beşerî faaliyetin muhtelif safhalarında tatbik kabiliyetine sahip bir sistemdir. Hükûmet idaresi, bürokrasiyi zaruri kılan sahalardan biridir. Halkın üzerinde fena tesir yaratan ve şikâyeti mucip olan, bürokrasinin kendisi değil, tatbik edildiği faaliyet sahalarıdır. Bürokrasi tatbikatının genişlemesi, yalnız ferdîn hürriyetini daraltmakla kalmamakta, aynı zamanda hususî teşebbüs doğurmaktadır. Halkın bürokrasiyi tenkit ederken kasdettiği şey, devleti totaliter ve sosyalist bir rejim hâline sokmak maksadı ile harcanan gayretlerdir.

Amerika'da, bürokrasi her zaman vardı. Bilhassa gümrüklerde ve dış işlerinde, muameleler daima bürokrasi prensiplerine uygun olarak görülmekte idi. Zamanımızda göze batan hadise, hükûmetin iktisadî faaliyete ve vatandaşın hususî hayatına daha geniş ölçüde müdahaleye başlamasıdır. Bu müdahale, kâr zihniyeti ile işletmeciliğin yerini tedricen bürokratik idare tarzına bırakması ile neticelenmektedir.

Bürokrasi Sisteminin Ana Hatları

Hukukçular, filozoflar ve politikacılar kanunların üstünlüğü mefhumunu bizimle aynı zaviyeden görmezler. Onlara

Mucip: İcap eden, gereken
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

göre, kanunların başlıca fonksiyonu, resmî makamların ve mahkemelerin vatandaşlara gadretmesini ve hürriyetlerini baltalamasını önlemektir. Eğer resmî makamlara vatandaşı hapsetmek veya öldürmek salâhiyeti tanınmış ise, bu salâhiyetin hangi şartlar altında kullanılabileceğini açık bir şekilde tayin etmek lâzımdır. Aksi takdirde, resmî makamlar ve hâkimler, mes'uliyetsiz birer müstebit kesilirler. Kanun, bir hâkimin ne vakit ölüm cezası verebileceğini ve bir askerin hangi şartlar altında silâhını kullanabileceğini bütün teferruatı ile tespit eder. Kanun vatandaşı resmî makamların keyfî takdirine karşı korur.

Bizim kanaatimiz ise, biraz farklıdır. Biz, bürokrasiyi idare teşkilât ve tekniğinin prensiplerinden biri olarak kabul ediyoruz. Düşündüğümüze göre, kanun ve nizamlar yalnız halkı korumak va vatandaşın haklarını ve hürriyetlerini emniyet altına almak maksadı ile müracaat edilen birer tedbir mahiyetinde değildir. Kanunlar ve nizamlar, aynı zamanda, iktidar mevkiinin iradesini tatbik ettirmek üzere faidelendiği vasıtalardır. Memurların salâhiyetini daraltmak ihtiyacı, hemen her teşkilâtta kendini hissettirir. Bu gibi tahditler bulunmadığı takdirde, teşkilât tefessüh eder. Meselenin, bürokrasi ile ticari işletmecilik zihniyetini birbirinden ayıran hususîyetler bakımından incelenmesi, tetkiklerimizin esasını teşkil edecektir.

Bürokrasi, işlerin yüksek makamlar tarafından teferruatı ile tesbit edilen kaide ve nizamlara göre yürütülmesidir. Bürokratın vazifesi, kaide ve nizamların emrettiği şeyleri yap-

Gadretmek: Haksızlığa uğratmak

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

Tahdit etmek: Sınırlamak

Tefessüh: Çürüme, bozulma, kokuşma

maktır. Bürokratın kendi kanaatine göre hareket edebilmek imkânı son derece daraltılmıştır.

Ticaret zihniyetine göre idare edilen bir işletmede, gaye kâr teminidir. Hesap usulleri, merkez ve şubelerde bu hedefin tahakkuk ettirilip ettirilmediğini anlamak imkânını sağlamaktadır. Muamelelerin vahdetini bozmaksızın ve hedef tutulan gayeye zarar vermeksizin teşkilâtı ve muhasebeyi "decentraliser" etmek mümkündür. Mes'uliyet de taksim edilebilir. Personelin salâhiyetini kaide ve nizamlar ile tehdit etmeğe ihtiyaç yoktur.

Hâlbuki devlet dairelerinin çalışmalarından elde edilen neticenin değeri para ile ölçülmez ve muhasebe usullerine göre kontrol edilemez. Amerika Birleşik Devletlerindeki "F.B.I." emniyet teşkilâtını göz önüne getirelim. Teşkilâtın bütçesinde israfa kaçılıp kaçılmadığını gösteren bir kıymet ölçüsü bulmak çok güçtür. Bir polis karakolunun idare masrafları ile personelin vazifesinde gösterdiği başarı arasında hiçbir alâka yoktur. Teşkilât reisi, emniyet âmirlerinin lüzum gösterdikleri bütün tahsisatı verecek olursa servis içinde masrafların birdenbire kabaracağına şüphe yoktur. Bu takdirde, masraf bütçesini kanun tarafından tayin edilen hudutlar çerçevesi içinde muhafazaya imkân bulunamayacaktır. Her dairenin temizlik, mobilya tamiri, aydınlatma ve ısıtma işlerine ayıracağı tahsisatın bütçede gösterilmesi, sadece teferruat merakından ileri gelen bir şey değildir. Bir ticarethanede, bu gibi hususlar, tereddütsüz olarak müdürün takdirine bırakılabilir. Çünkü ticarethane müdürü, lüzumundan fazla sarf edemeyecektir. Aksi takdirde, müessesenin kârı azalacak ve bundan bizzat kendisi mes'ul olacaktır. Devlet dairesinde aynı şekilde hareket etmeğe imkân

Vahdet: Birlik, teklik

yoktur. Çünkü idare âmirleri, ancak masraflarını arttırmak sayesinde işlerden daha iyi randıman alabilecekleri kanaatindedirler. Onları, hareket serbestilerini daraltmak sureti ile tasarrufa icbar etmek lâzımdır.

Bir âmme idaresinin geliri ile masrafları arasında irtibat yoktur. Devlet daireleri, sadece birer masraf kaynağıdır. Gelirleri ise, az çok arızî mahiyettedir. Vergi ve gümrükler hasılatı, idare cihazının istihsal ettiği bir gelir değildir. Bu gelirlerin kaynağı, vergi tahsildarlarının ve gümrük memurlarının faaliyeti değil, bizatihi kanundur. Bir şehirde oturan halkın zengin olmak dolayısı ile fazla vergi ödemesi, tahsildarın vazifesinde üstün başarı gösterdiğine delâlet etmez. Bir varidat dairesinin vergileri tahsil için harcadığı zaman ve emek ile tahsil edilen para miktarı arasında irtibat yoktur.

Görülen âmme hizmetlerinin değerini tebarüz ettiren bir nevi "piyasa fiyatı" yoktur. Bu itibarla, âmme hizmetlerinin faaliyetini ticaret işletmelerinden tamamı ile farklı esaslara göre tanzim etmek zarureti ile karşılaşılmaktadır.

Artık bürokrasinin bir tarifini verebiliriz. Bürokrasi, neticesi piyasa fiyatı ile ölçülebilecek mahiyet taşımayan idarî hizmetleri görmek üzere başvurulan usuldür. Bu sözle, devlet işlerinin muvaffakiyetle görülmesinin bir kıymet ifade etmeyeceğini kasdetmek istemiyoruz. Maksadımız, idarî hizmetlerin piyasa ölçüsü ile değerlendirilemeyeceğini ve para olarak ifade edilemeyeceğini belirtmektir.

Âmme: Genel, umumi
Arızî: Sonradan olma, birşeyin aslından olmayan .
İstihsal: Üretim
Varidat: Gelir, gelirler
Âmme: Genel, umumi
Tebarüz: Belirme
Âmme: Genel, umumi
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

İki ayrı memleket arasında istatistiklere dayanarak bir mukayese yapmak imkânı daima mevcuttur. Yüz ölçümü, nüfus hacmi, doğum ve ölüm nisbetleri, işlenen cinâyetlerin sayısı ve sair demografi mûta'ları bize bu hususta bir fikir verebilir. Millî geliri, içtimaî hasılanın para olarak ifade ettiği miktarı, ithalât ve ihracat tutarını ve sair bir çok iktisadî verileri öğrenebiliriz. Lâkin her iki memleketin hükûmet ve idare sistemleri arasında riyazî ölçüye dayanan bir mukayese yapamayız. Böyle bir mukayese yapmağa imkân bulanamaması, iyi bir hükûmetin kıymet ifade etmediği manasına gelmez. Bunun manası, sadece bir kıymet ölçüsünün eksikliğinden ibarettir.

Bir memleket, iyi bir hükûmet sistemine sahip olabilir. Bir memleket, refahını esas teşkilâtına ve idare müesseselerinin faaliyetine borçlu bulunabilir. Fakat bu meziyetleri, ücret tarifelerini veya süt fiyatını mukayese eder gibi, diğer bir memleketin durumu ile karşılaştıramayız.

Bürokrasi, hizmetlerin **"iktisadî hesaba"** göre kıymetlendirilemediği bir idare sistemidir.

Bürokrasi Rejiminin Kör Düğümleri

Basit bir vatandaş; devlet dairelerini ticaret işletmeleri ile mukayese etmek itiyadındadır. Böyle bir mukayese, devlet dairelerinde israfa kaçıldığı, randıman alınamadığı, işlerin ağır yürüdüğü ve evrakın dosyalarda uyukladığı kanaatini uyandırır. Aklı başında kimselerin bu kadar kötü bir sistemin devam edip gitmesine nasıl müsamaha gösterdikleri anlaşılmaz bir hadise gibi gözükür. Resmî dairelerde niçin hususî işletme usullerinin kabul edilmediğini kendi kendine sorar.

Bu şekilde tenkitler, sağlam bir esastan mahrumdur ve devlet dairelerinin hususîyetleri göz önünde tutulmaksızın

İtiyad: Alışkanlıklar

yapılmaktadır. Kâr gayesi ile hareket eden hususî bir teşebbüs ile hükûmet mekanizması arasında derin farklar vardır. İdarî faaliyette kusur ve aksaklık gibi gözüken noktalar, hakikatte bertaraf edilmesi mümkün olmayan birer zarurettir. Devlet dairesi, kazanç maksadı ile çalışan bir işletme değildir. Resmî işler "**iktisadî hesap**" mevzuu teşkil edemez. Hükûmet makamlarının hâlletmek mecburiyetinde kaldıkları meseleler, mahiyet itibarı ile, işletme faaliyetinin mevzuunu teşkil eden işlerden farklıdır. Hususî müesseseleri model tutarak devlet dairelerini islâh etmek kabil değildir. Faaliyetini piyasa tesirlerine göre ayarlayan bir işletmeye bakarak, resmî dairelerin randımanını ölçmeye kalkışmak hatadır.

Her memleketin idare teşkilâtında göze batan kusurlar vardır. Halk, bazan idarenin kötülüğüne bakarak hayâl sukutuna uğrar. Lâkin aksaklıkların ruhuna nüfuz etmeğe çalışan bir kimse, bunların tamamı ile ehliyetsizlik veya ihmâlden ileri gelmediğini anlayabilir. Hususî bazı siyasî veya hukukî şartların mevcudiyeti ve daha iyi bir hâl çaresi bulmağa imkân vermeyen meselelerle karşılaşılması, idarî faaliyetin neticesi üzerinde tesir yaratır. Meseleyi dürüst bir şekilde tahlil edecek olur isek, siyasî tesirlerin kuvvetli bir tazyik icra ettikleri bir çok işlerde, daha az hatalı bir yol tutmağa maddeten imkân olmadığını anlayabiliriz.

İş başındaki adamları değiştirmek sureti ile idarî bir reform yapılması lâzım geldiğini ileri sürenler, büyük bir hataya düşmektedirler. Bir iş adamının muvaffakiyeti, tamamı ile kendi şahsiyetine bağlı bir keyfiyet değildir. O, muvaffakiyetinin büyük bir kısmını, piyasa bünyesinde işgâl ettiği

Teşkil: Meydana getirme
Kabil: Mümkün, muhtemel
Tazyık: Engel, zorlama
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

mevkie borçludur. Kendisini hususî teşebbüs sahasından alarak, bir devlet dairesinin başına geçiriniz. Göreceksiniz ki, o da iş adamı vasıflarını kaybedecek ve bir bürokrat kesilecektir. Eskiden "kâr mefhumuna" verdiği ehemmiyet şimdi kaybolacak ve yerine kaide ve nizamlara uymak endişesi belirecektir. Belki bir âmir sıfatı ile, kırtasiye formalîtelerinden bazılarını çiğneyip geçmeğe imkân bulabilecektir. Lâkin daire faaliyetinin ana hatlarını tanzim eden usul ve kaideler, onun iktidarının fevkinde kalacaktır.

Bir çok kimseler, devlet dairelerinin organizasyon mütehassısları tarafından ilmî bir şekilde teşkilâtlandırılabileceklerini zannetmektedirler. Zaman zaman bu şekilde reform plânlarının tatbikine kalkışılması, sivil hükûmet teşkilâtının mahiyetini kavrayabilmek kabiliyetinden mahrum kimselerin eseridir.

Bütün mühendisler gibi, organizasyon mütehassısları da, hesap usullerine dayanarak hareket etmek mecburiyetindedirler. Hesap usulleri ise, ancak kâr gayesi ile çalışan bir müessesede tatbik edilebilir. Hususî müessesede, her şey kâr ve zarar vaziyetine bağlıdır. Hâlbuki bürokrasi davasını tebarüz ettiren esas nokta, hesap imkânının mevcut bulunmamasıdır.

Hususî teşebbüs sahasında, organizasyon mütehassıslarının faaliyet rehberi, kâr mefhumudur. Bir organizasyon mütehassısının vazifesi, maliyet masraflarını satış fiyatı üzerinde menfî tesir bırakmayacak şekilde azaltmak ve ha-

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Fevk: Üst, yukarı
Tebarüz: Belirme
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Menfî: Kötü, olumsuz

sılat ile masraflar arasındaki farkı yükseltmektir. Hâlbuki hükûmet işlerinin piyasası yoktur. Devlet işleri, bir ticaret mevzuu değildir.

Üç misal zikredelim.

Bir "polis müfrezesinin" askerî bir fabrikayı sabotaja karşı korumakla vazifelendirildiğini farzedelim. Bu iş için otuz adam ayrılmış olsun... Mes'ul Emniyet Âmirinin, verilen vazifeyi daha az adamla yapmak imkânları hakkında kimseden nasihat almağa ihtiyacı yoktur. Onun düşüneceği, insan sayısından tasarruf değil, azamî emniyeti temindir. Muhafaza altındaki işletmenin memleket müdafaasına hizmet eden bir müessese olması, sabotajın halk ve askerin maneviyatı üzerinde yapacağı tesir, dış siyaset üzerindeki muhtemel aksülâmeller ve işçilerin hayatını korumak zarureti; göz önünde bulundurulması gereken mühim birer noktadır. Bütün bu hususlar, para ile ifade edilemeyecek birer ehemmiyet ve kıymet taşımaktadır. Emniyet işlerinde, bütün mes'usliyet hükûmet ve –bütçe bakımından- parlamento üzerinde kalmaktadır. Emniyet âmirleri, gayrı mes'ul müşavirlerin reylerine göre icraatlarını değiştiremezler, onlar bulabildikleri bütün vasıtalardan istifade etmek mecburiyetindedirler.

Amerika Birleşik Devletlerinde, varidat dairelerinin vazifelerinden biri de, vergi borçlarını tahakkuk ettirmektir. Varidat daireleri, kanunların "**tefsir**" ve tatbiki ile vazifelidir. Bu sadece idarî bir iş değildir. Aynı zamanda kazaî bir mahiyet taşımaktadır. Tahakkuk memurunun kararına itiraz eden bir vergi mükellefi, dava açmak ve ödediği fazla parayı geri istemek hakkına sahiptir. Varidat dairesini islâha memur bir organizasyon mütehassısının, tahakkuk

Varidat: Gelir, gelirler

ve tahsil işlerini sistemleştirmek hususunda ne gibi faidesi dokunabilir? Onun kronometresi, varidat dairesinde hiçbir işe yaramaz. Filvaki, çabuk iş gören bir memur daima tercih edilir. Lâkin burada, işin kalitesi daha fazla ehemmiyet arz etmektedir. Yalnız tecrübeli yüksek memurlar maiyetlerinin gördükleri işin kalitesi hakkında hüküm verebilirler. Entelektüel mesai, riyazî düsturlara göre ölçülemez.

Son olarak, siyaset ve hukuk ile alâkalı olmayan bir misal verelim. Teknik bir iş için malzeme almak üzere kurulmuş bir büro farzedelim. Bu büronun göreceği vazife son derece basittir. Lâkin mihanikî bir iş değildir. Burada çalışanlar arasında, muayyen bir müddet zarfında en fazla iş çıkaran memuru hakikaten muvaffak olmuş sayamayız. Personelde aradığımız meziyet, kabil olduğu kadar ucuz fiyata uygun vasıfta malzeme alabilmektir.

Devlet dairelerinde; zaman ve gayretten azamî derecede tasarruf sureti ile mümkün olduğu kadar fazla iş çıkarmak için tatbik edilebilecek muayyen bir usul yoktur. İdare mekanizması "**psychotechnique**" icaplarına uyacak vasıfta bir teşkilât değildir. bir iş üzerinde harcanan vakit ve emek ile o işin kalitesi arasında mukayese imkânını veren bir ölçü bulunamaz. Sür'at entelektüel çalışmada ölçü olarak kullanılamaz. Bir doktorun değeri hakkında bir hastayı muayene için sarf ettiği zamana bakarak hüküm veremezsiniz. Bir hâkimin kararını uzun veya kısa bir müddet zarfında hazırlaması kendisinin ehliyetine ölçü teşkil edemez.

Mihaniki: Düşünülüp ölçülerek değil de, sırf alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya kafa ile değil, sırf kasların hareketiyle yapılan

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

Kabil: Mümkün, muhtemel

Teşkil: Meydana getirme

İhracat için imalât yapan bir sanayici, parça başına harcanan vakitten tasarruf imkânını araştırabilir. Lâkin bu malı dışarıya çıkartabilmek için alınması zarurî bulunan "müsaade", istihsal vetiresinin safhalarından birini teşkil etmez. İhracat müsaadesi veren makamın imal satış veya nakil işlerinin görülmesinde bir iştiraki yoktur. İhracat lisans bürosu, teşebbüs faaliyetinin tamamlanmasına hizmet eden bir atölye değildir. Devlet, lisans sistemini koymakla, bilâkis ihracatı daraltmak hedefini gütmektedir. Lisans usulü, bu maksadı temine yarayan bir vasıtadır. Hükûmet nazarında ehemmiyet arzeden nokta, verilen lisansların sayısı değil, reddolunan veya hiç istenmeyen müsaadelerdir. Bu itibarla, zaman ünitesi başına verilen lisans sayısı, büronun randıman derecesini gösteren bir ölçü teşkil edemez.

Belirtilmesi lâzım gelen bazı farklar daha vardır. İmalât esnasında bir parça hasara uğrar veya kaybolursa, bunun neticesi malîyet vasatisinin hafifçe yükselmesidir. Fakat daire içinde bir lisans vesikası kaybolursa, bir vatandaş ağır bir zarara uğrayabilir ve kanun, vatandaşın bu zarar dolayısı ile dava açmasına müsaade etmeyebilir. Lâkin hükûmet, siyaset ve ahlâk bakımından, halkın müracaatlarına karşı azamî derecede ihtimam göstermek mevkiindedir.

Hükûmet işleri ile sanayi işletmeciliği arasında, bir katile hüküm giydirmek ile mısır yetiştirmek veya kunduracılık yapmak arasındaki kadar derin farklar vardır. Hükûmet işlerinin iyi yürümesi ve sanayi işletmesinin yüksek randıman vermesi, birbirinden tamamı ile ayrı mahiyette hâdiselerdir. Bir fabrika müdürlüğü, teşkilâtını islâh etmek için bir polis karakolunu numune olarak alamaz. Bir varidat dairesi de,

İstihsal: Üretim
Varidat: Gelir, gelirler

randımanını yükseltmek üzere bir otomobil fabrikasındaki işletme sistemini örnek tutamaz. Lenin, devlet dairelerini sanayi teşkilâtına örnek göstermekle ağır bir hataya düşmüştür. Lâkin fabrikalardaki çalışma tarzını dairelerde tatbike kalkışanların işledikleri hata, daha hafif değildir.

Devlet teşkilâtında islâha muhtaç pek çok şey vardır. Bütün beşerî müesseseler, şartların değişmesinden doğan vaziyetlere intibak edebilmek için, sürekli bir istihale geçirmek ihtiyacındadırlar.

Lâkin olmayacak bir şey var ise, o da, devlet dairelerinin birer ticarethane hâline sokulmasıdır. Hükûmet, kâr gayesi ile hareket eden bir işletme değildir. Devlet işlerinin görülmesinde kâr ve zarar mefhumları rol oynayamaz. Hükûmetin yaptığı hizmetler, para olarak hesaplanamaz. Bürokrasi meseleleri incelenirken, bu noktaların gözden uzak tutulmaması lâzımdır.

Bürokrasi Rejimlerinde Personel İşleri

Bir bürokratı, bürokrat olmayan bir insandan ayıran başlıca hususiyet, yaptığı işten elde edilen neticenin para ile ölçülen neviden olmamasıdır. Devlet dairelerinin idaresi, aylıkların ödenmesi, lüzumlu mobilya ve levazım eşyasının alınması için ihtiyaç duyulan para, halk tarafından temin edilmektedir. Fakat ifa edilen hizmetlerin milletçe katlanılan fedakârlığı ne dereceye kadar karşıladığını gösteren bir kıymet ölçüsü yoktur. Bu hizmetlerin tek ölçüsü, halk ihtiyaçlarının devlet tarafından takdir edilip edilmemesidir.

Filhakika, piyasa muamelelerinin mevzuunu teşkil eden alım satım işleri de bir takdir meselesidir. Piyasa muame-

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Teşkil: Meydana getirme

lelerinde, müstehlikin kıymet hükümleri ehemmiyetli bir rol oynar. Müstehlikler, büyük bir tenevvü arzeden geniş bir küte teşkil ederler. Müstehlik kütlesi, anonim ve berrak olmayan bir yığın gibidir. Münferit takdir hükümleri bir araya gelerek, piyasa fiyatı dediğimiz gayrı şahsî hâdiseyi doğururlar. Mal talebi, müstahsilin şahsiyetinden tecerrüt ederek, doğrudan doğruya eşya üzerine teveccüh eder. Alıcı ve satıcı, işçi ve patron münasebetleri şahsî mülâhazalara tamamı ile yabancı bir hava içinde cereyan eder. Muhtelif zümreler, karşılıklı münasebetlerinden kendi hesaplarına menfaat temin ederler ve birbirlerinin geçim imkânlarını kolaylaştırırlar. Lâkin aynı şey, hükûmet mekanizması için de söylenemez. Âmir ile maiyeti arasındaki münasebetler, tamamı ile şahsî mahiyettedir. Memurun mukadderatı, vazifesinde göstereceği kabiliyete değil, âmirinin kendi şahsı hakkında vereceği hükme bağlıdır. Dışarıdan kolayca iş bulacağına kanaat beslediği müddetçe, memur âmirinin tazyıkına karşı şahsiyetini korumak imkânına sahiptir. Lâkin bugün bürokrasi temayülleri gittikçe kuvvetlenmekte ve bu imkân tedricen kaybolmaktadır.

Amerika'da, son senelere kadar, **bürokrat** denilen bir nevi insanın mevcudiyeti bilinmiyordu. Filhakika devlet daireleri vardı. Bu dairelerde az çok kırtasiyecilik izlerine rastlamak kabildi. Lâkin cemiyet içinde ayrı bir sınıf teşkil

Müstehlik: Tüketici
Tenevvü: Çeşitlenme, çeşitlilik
Müstehlik: Tüketici
Müstahsil: Yetiştirici, üretici
Tecerrüt: Sıyrılma, soyutlanma
Mülâhaza: Dikkatle düşünmek, iyice düşünüp bir işin hakikatini incelemek
Tazyık: Engel, zorlama
Temayül: Eğilim

edecek kadar kalabalık bir bürokrat zümresi yoktu. Devlet daireleri ile hususî teşebbüs arasındaki personel mübadelesi, gayet kesifti. Fakat çıkarılan statü kanunları neticesinde, memurluk tedricen daimî bir meslek hâline geldi. Tayinler, müsabaka imtihanları neticesine göre yapılmağa başlandı ve namzetlerin siyasî temayülleri dikkate alınmadı, memurluk hayatına atılanlardan bazıları, devlet dairelerine kaydı hayat şartı ile kapılandılar. Fakat buna rağmen memurlar, diledikleri zaman hususî teşebbüs sahasına geçmek hakkını muhafaza ettiler.

Avrupa'da ise, durum farklı idi. Bürokratlar ayrı bir zümre teşkil ediyorlardı. Hayata memur olarak atıldıktan sonra hususî teşebbüs sahasına dönebilenler birkaç kıymetli şahsiyete inhisar ediyordu. Büyük bir ekseriyet, bütün hayatları müddetince, devlet dairelerine bağlı kalıyordu. Bu itibarla, devletin kapı kulları arasında, hususî teşebbüs sahasında yadırganan bambaşka bir zihniyet doğmuş ve kökleşmişti. Memurların entelektüel ufukları hiyerarşi kademelerinden ve kanun, nizam ve talimatname metinlerinden ibaret kalmıştır. Memurlarını istikbâli, âmirlerinin lûtfuna bağlanmıştır. Vazife esnasında veya hariçte, âmirlerinin emri altından çıkamaz olmuşlardır. Bir memurun ve eşinin hususî hayatlarını dâhi resmî makam derecesinin icaplarına göre ayarlamaları, ananevî bir kanun hâline gelmiştir. Memurlar, iktidar mevkiindeki bakanların siyasî fikirlerini benimsemekle mükellef tutulmuşlardır. Muhalif partilere müzaharet göstermelerine hemen hemen hiç imkân verilmemiştir.

İnhisar etmek: 1. Bazı şeylerin imâl, pazarlama vb. haklarının bir kuruluşa veya şahsa verilmesi, tekel 2. Bir şeye ait olma 3. Tek başına sahiplik

Müzaharet: Arkalama, yardım etme

Mutlak surette hükûmete bağlı geniş bir sınıf belirmesi, anayasalar için ciddî bir tehlike teşkil etmiştir. Memurları âmirlerinin keyfî icraatına karşı korumak maksadı ile muhtelif tedbirler alınmıştır. Lâkin elde edilen netice, disiplinin gevşemesi ve vazifenin ihmâle uğraması olmuştur.

Amerika, bürokrasi işlerinde henüz acemilik devresini geçirmektedir. Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya'ya kıyasen, Amerika'yı bu sahada tecrübesiz telâkki edebiliriz. Amerika Birleşik Devletlerinde, memurluk mesleğini tanzim eden statülere şimdiki hâlde pek büyük bir kıymet verilmektedir. Memur namzetlerinde yaş, diploma ve müsabaka imtihanlarını başarı ile vermiş olmak gibi şartlar aranmaktadır. Devlet hizmetinde, daha yüksek bir dereceye geçebilmek için, muayyen hizmet senelerinin doldurulması lazım gelmektedir. Bu gibi şartlar, az çok sathî esaslara dayanmaktadır. Mektep görmüş ve imtihan geçirmiş olmak ve senelerce küçük derecelerde hizmet etmiş bulunmak, bir insanın yüksek mevkilerde başarı gösterebileceğine delil teşkil etmez. Bu sistem, umumîyetle, ehliyetli kimselerin gadre uğramalarına ve ehliyetsizlerin lâyık olmadıkları mevkilere erişmelerine sebebiyet vermektedir. Lâkin husûle gelen neticelerin en kötüsü bundan ibaret değildir. Memurlar, vazife mehfumunu bir tarafa bırakarak, formalîte bilmecelerinden kendilerine menfaat çıkarmağa uğraşmaktadırlar. Vazifelerinin, kendilerine verilen işi ellerinden geldiği kadar mükemmel yapmağa çalışmak olduğunu unutmaktadırlar.

Memurlar statüsünde, terfi için aranan en esaslı şart, kıdemdir. Daire reisleri, çok defa tekaütlükleri yaklaşmış

Teşkil: Meydana getirme
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Gadretmek: Haksızlığa uğratmak
Tekaüt: Emekli

ihtiyarlardır. Hayatlarının büyük kısmı emir altında geçmiş olduğundan, enerjilerini ve inisiyatif kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Kendilerinde terakki ve yeniliğe karşı bir tiksinti uyanmıştır. Onlar, islâhat projelerine, rahatlarını bozan bir sıkıntı gözü ile bakarlar. Yüksek memurların muhafazakârlığı, Bakanların daireleri yeni şartlara intibak ettirmek maksadı ile harcadıkları gayretleri boşa çıkartan bir engel teşkil eder. Bakanlar, onlara göre, tecrübesiz birer câhildir. Bütün bürokratların ağzından düşmeyen bir söz vardır. Kabineler değişir, fakat daireler olduğu gibi kalır.

Avrupa'daki bürokrasileri, personelin kültürel ve ahlâkî kifayetsizliğinden ileri gelen bir bozukluk telâkki etmemelidir. Avrupa memleketlerinde, yetiştirdikleri çocukların sırf vatana daha iyi hizmet edebilmek emeli ile memurluk hayatına atıldıkları bir çok iyi aileler vardır. Bu zavallı çocuklar, devlet teşkilâtında çalışmayı kendileri için bir ideal olarak tanımışlardır. Bu sayede, dairelerde, hakikaten yüksek meziyetli elemanlar hizmet görmüştür. Onların mevcudiyeti, memurluğu şerefli bir an'ane hâline getirmiştir.

Bir çok memurlar, idare hukuku ve istatistikleri hakkında değerli eserler yazmışlardır. İçlerinde, boş saatlerini muharrirliğe veya musikiye hasreden kuvvetli kalem sahipleri ve sanatkârlar yetişmiştir. Memurlar arasında, siyaset hayatına atılan ve parlak birer parti lideri olan yüksek kıymetler görülmüştür. Fakat buna rağmen, bürokrat sınıfı, molozu çok bir kütle teşkil etmektedir. Ancak, bu kütlenin muhtelif kademelerinde rastlanan istisnaların sayısı ihmâl edilmeyecek kadar fazladır.

Avrupa bürokrasisinin iflâsı, personelin kabiliyetsizliğinden değildir. Karşılaşılan felâketler, idare teşkilâtının

Terakki: İlerleme
Muharrir: Yazar

önlenemeyecek mahiyet taşıyan zaaflarından ileri gelmiştir. Memurun vazifesinde ne dereceye kadar muvaffak olabildiğini gösterecek hakikî bir ölçünün bulunmaması, yenilmesi imkânsız güçlükler doğurmuştur. Bu yüzden birçok ihtiraslar sönmüş, inisiyatif duygusu kaybolmuş ve kabil olduğu kadar az çalışmak arzusu kökleşmiştir. Bürokrat yalnız aldığı talimata riayet etmiş olmak maksadı ile çalışmış ve vazifede hakikaten muvaffak olabilmek hevesini kaybetmiştir.

Üçüncü Bölüm

İktisadî Devlet Teşekküllerinde Bürokrasi

Devlet Kontrolünü Şümullendirmek İmkânsızlığı :

Sosyalizm, yahut "devlet kontrolünün bütün iktisadî faaliyete teşmili" imkânsız bir şeydir. Çünkü sosyalist cemiyet nizamı, iktisadî plân ve programların mutlak surette ihtiyaç gösterdikleri entelektüel unsurdan, "**iktisadî hesap**" dan mahrumdur. Devletin merkezî bir teşkilât marifeti ile iktisadî hayatı plânlaştırmak istemesi bir tenakuz ifade eder. Sosyalist bir merkezî istihsal bürosu, hâlledilmesi imkânsız

Şümul: İçine alma, kapsama, kaplama
Teşmil: Yayma, içine aldırma, kapsatma
Tenakuz: Çelişme
İstihsal: Üretim

meseleler karşısında kalacaktır. Hazırlanan projelerin memleket hesabına ne derece faideli oldukları ve istihsal unsurlarının ziyanına sebebiyet verilip verilmediği anlaşılamayacaktır. Sosyalizm, tam bir kargaşalıkla sona ermek tehlikesine maruzdur.

Marksizm'in ortaya koyduğu yasaklar, bu hakikatin anlaşılabilmesini senelerce geciktirmiştir. Marksizm'in sosyalizm propagandasına en büyük yardımlarından biri, sosyalist cemiyet nizamındaki iktisadî meseleler hakkındaki tetkikleri aforoz etmiş olmasıdır. **Karl Marx** ve kurduğu mezhebe göre, bu gibi tetkikler ham bir hayâlden başka bir şey değildi. **Marx ve Engels**'in "İlmî Sosyalizm" diye adlandırdıkları kendi ekolerine göre, böyle lüzumsuz araştırmalara ihtiyaç yoktu. Sosyalizm'in günün birinde zafere erişeceğine ve dünyayı bir cennete çevireceğine inanmak, "ilmî" sosyalistler için kâfi idi. Bununla iktifa etmeyerek, sosyalist sistemin nasıl işleyeceğini sormağa kalkışmak, tamamı ile saçma idi.

On dokuzuncu asır sonundaki ve Yirminci asır başlangıcındaki fikir hayatının en dikkate şayan hâdiselerinden biri de, **Marksizm** tarafından konulan yasaklara tam bir itaat gösterilmesidir. Bu yasağa karşı baş kaldırmak cür'etini gösteren birkaç iktisatcı itibardan düşmüş ve unutulmuştur. Ancak yirmi beş otuz sene evvel, büyü çözülmüştür. Sosyalist bir ekonomide "**iktisadî hesap**" yapmak mümkün olamayacağı kat'î surette isbat edilmiştir.

Bazı inatçı **Marksist**'ler, bu neticeye itirazdan geri kalmamışlardır. Lâkin "**iktisadî hesabın**" sosyalist ekonomide bahis mevzuu edilecek en mühim mesele olmadığı hakkındaki iddiaların esassızlığını ve seksen yıldanberi

İktifa: Yetinme

ana davayı anlamaksızın "fanatik" bir propaganda ile vakit geçirildiğini kendileri de kabul etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bunun üzerine, muhakkak surette tatmin edici bir hâl sistemi bulanacağı vaadi ile taraftarlarını teskine çalışmışlardır. Gerek Rusya'da ve gerekse batı memleketlerinde, muhtelif sosyalist profesör ve muharrirler, sosyalist ekonomi nizamında tatbik edilecek "**iktisadî hesap**" tasarıları hazırlamağa koyulmuşlardır. Lâkin bu maksatla girişilen bütün teşebbüsler kof çıkmıştır. İktisatçılar, ortaya konulan projelerdeki hataların ve tenakuzların maskesini sökmekte zorluk çekmemişlerdir. Sosyalist rejimlerde "**iktisadî hesap**" yapılamayacağı hakkındaki delilleri çürütmek maksadı ile harcanan ümitsiz gayretler hiçbir netice vermemiştir.[1]

Sosyalist bir idarenin de halka istihsal vasıtalarının ve teknik imkânların müsaadesi nisbetinde fazla ve iyi kalitede mal temin etmek isteyeceğine şüphe yoktur. Bir sosyalist hükûmet dâhi, kendi kanaatince memleket hesabına en faideli addettiği malları istihsal etmek üzere elindeki vasıtaları verimli bir tarzda kullanmak ister. Fakat "**iktisadî hesap**" yapmak imkânsızlığı, ihtiyaçların hangi istihsal metodlarına göre daha iktisadî bir şekilde karşılanabileceği noktasını meçhul bırakır.

---

[1] Bu ana dava hakkında aşağıdaki eserlerde etraflı malûmat bulmak kabildir:

Mises: *Socialism, an Economic and Sociological Analysis*, New York 1936, s.113-122, 131-142, 516-521.

Mises: *Nationaloekonomie*, Geneva 1940, sahife 188-223, 634-645

Hayek: *Collectivist Economic Planning*. London, 1935.

Hayek: "Socialist Calculation: The Competitive Solution" *Economica*, VII, sahife 125-149.

Muharrir: Yazar

Tenakuz: Çelişme

İstihsal: Üretim

Rusya'daki sosyalist hükûmet, büyük kısmı henüz piyasa ekonomisine bağlı bulunan bir dünya içindedir. Bu itibarla, diğer memleketlerdeki fiyatları kendi **"iktisadî hesabına"** ölçü olarak alabilir. Merkezî istihsal bürosu bu fiyatları esas tutmak sureti ile hesap yapmak, muhasebesini tanzim etmek ve plânlarını hazırlamak imkânına sahiptir. Lâkin bütün dünya sosyalistleşecek olur ise, vaziyet tamamı ile değişecektir. İstihsal unsurlarının fiyatını tayin etmek ve **"iktisadî hesap"** yapmak kabil olamayacaktır.[2]

Piyasa Ekonomisinde İktisadî Devlet Teşekkülleri

İktisadî faaliyetin büyük kısmı hususî teşebbüs elinde bulunan memleketlerdeki hükûmet ve belediye işletmeleri için de vaziyet aynıdır. **"İktisadî hesap"** yapmak hususunda fazla bir güçlükle karşılaşılmaz.

Devlet ve belediye işletmelerinin hususî teşebbüsler gibi idare edilip edilemeyeceği sualine cevap vermek lüzumunu duymuyoruz. Resmî makamlar, umumîyetle, ticarî zihniyete uymamak temayülündedirler. Onarın daha ehemmiyetli addettikleri başka maksatlar vardır ve bu maksatları temin etmek emeli ile kârın tamamını veya bir kısmını feda etmekten çekinmezler.

Hedef tutulan maksatlar ne olursa olsun, böyle bir siyasetin neticesi daima bazı zümreler lehine ve diğerleri aleyhine tecelli eder. İktisadî Devlet Teşekküllerinden biri ticaret zihniyeti ile idare edilmediği takdirde, kaybedilen gelir miktarı bütçe ve vergi yükü üzerinde tesir uyandırır. Bir şehir

[2] Mises, *Omnipotent Government*, New Haven 1944, sahife: 55-58

İstihsal: Üretim

Kabil: Mümkün, muhtemel

Temayül: Eğilim

içindeki münakalât şebekesinde tatbik edilen tarife ücretleri malîyet masraflarını karşılayamayacak kadar ucuz olduğu takdirde, vergi mükellefleri taşıma vasıtalarından faydalanan vatandaşlara yardım maksadı ile sebebiyet verilen açığı kendi ceplerinden kapatırlar.

Bürokrasi meselelerini tetkik eden bir kitapta, davanın malî cephesi üzerinde uzun boylu durmağa lüzum yoktur. Bizim görüşümüze göre, meselenin tahlil edilmeğe değer başka bir noktası vardır.

Bir işletme kâr gayesi ile idare edilmediği takdirde, işlerin görülmesinden hâkim olan prensiplerde değişiklik husûle gelir. İşletme müdürüne, kâr mefhumu kaybolduğuna göre: "Fazla kazanmak için kendini sıkıntıya sokma" diye bir talimat verilemez. Daha sarih ve kat'î bir direktife ihtiyaç vardır. Bu direktif ne olabilir?

Devlet ve belediye işletmelerini müdafaa edenler bu suali biraz safça cevaplandırmaktadırlar: "Âmme işletmesinin vazifesi, topluluğa faideli hizmetler ifa etmektir." Filhakika her teşebbüsün gayesi faideli hizmetlerde bulunmaktır. Fakat faideli hizmet mefhumundan ne kasdedilir? Bir âmme işletmesi, hangi şartlar altında umumî menfaate faideli addedilir? Bu hizmetlere tahsis edilen istihsal unsurlarını başka sahalarda daha verimli bir surette kullanmak kabil olmadığı, yani işletmenin cemiyeti zarara sokmadığı nasıl anlaşılır?

Kâr maksadı ile hareket eden işletmelerde bu mesele, halkın takındığı tavırdan kolayca anlaşılabilir. Vatandaşların

---

Münakalât: Ulaştırma
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Sarih: Açık
Âmme: Genel, umumi
İstihsal: Üretim

istenilen bedeli ödemeğe hazır bulunmaları, hizmetin muvaffakiyetine delildir. Meselâ halkın fırınları lüzumlu birer teşebbüs telâkki ettiğini farzedelim. Halk, ekmek için istenilen fiyatı verecektir. Bu fiyatın yüksekliği, ekmek istihsalinin ihtiyaçları fazlası ile karşılayacak dereceyi bulmasını temin eder. Bu had aşıldıktan sonra, ekmek istihsalinde kullanılan fazla unsurlar, daha yüksek verimli diğer sahalara teveccüh ederler. Kâr mefhumu rehber olarak alındığı müddetçe, hususî teşebbüs, faaliyetini halkın arzusuna ve rağbetine göre ayarlayabilmek mevkiindedir. Kâr gayesi, müteşebbisleri halkın en fazla alâka gösterdiği faaliyet sahalarına sevkeder. Piyasadaki fiyat teşekkül şartları, muhtelif branşlardaki yatırım avantajlarını gösteren bir rehberdir.

Fakat kâr mefhumunu gaye ittihaz etmemiş bir âmme işletmesi kurulduğu takdirde, halkın alacağı tavırdan bu servisin faidesi hakkında fikir edinmek kabil olamayacaktır. Hükûmet veya belediyeler, halktan malîyet masraflarını karşılayamayacak kadar düşük bir ücret almak kararında iseler, ifa edilen hizmetin umumî menfaate ne dereceye kadar yaradığı nasıl anlaşılacaktır? Görülen hizmetlerin işletme açığını karşılayacak değerde olup olmadıkları nasıl ölçülecektir?

Hususî bir teşebbüs masraflarını çıkartamadığı takdirde, faaliyetini durdurmağa mahkûmdur. Bu vaziyete çare bulmağa imkân yoktur. Kâr temin edilememesi, işletme faaliyetinin müstehlik tarafından takdir edilmediğine delildir. Hususî işletmeler, halkın sırtını çevirdiği hâllerde, tuttukları yolda inad ve israr edemezler. Fabrika müdürü belki zararı

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
İttihaz: Sayma, tutma
Kabil: Mümkün, muhtemel
Müstehlik: Tüketici

mazur göstermek isteyebilir. Fakat hususî teşebbüs sahasında, hiçbir zarar mazeret kabul etmez. Mazeret, işletmenin durumunu düzeltecek bir ilâç değildir.

Bir âmme işletmesinde ise, vaziyet farklıdır. Orada zarar bir muvaffakiyetsizlik sayılmaz. İşletme şefi, zarardan mes'ul tutulmaz. Çünkü bu zarar, yüksek makamlar tarafından tayin edilen işletme siyasetinin neticesidir. Fiyat malîyetin altına düşürüldüğü zaman zarar husûle gelmesi, tabiî bir hadisedir. Hükûmet satış bedelini bizzat tayin eder. Geri kalan hususlarda işletme serbest bırakılır ise, kendisine devlet hazinesini boşaltmak için tam salâhiyet verilmiş demektir.

Hükûmetin zararla çalışmağa müsaade etmesinden doğacak suistimallerin önlenmesi gerektiğine dair herhangi bir mütalâada bulunmayacağız. Hükûmet veya belediyenin namuslu ve ehliyetli bir işletme müdürü tayin ettiğini ve teşkilât içindeki faaliyetin ve ahlâk telâkkilerinin hırsızlığa müsait bulunmadığını farzediyoruz. Üzerinde durmak istediğimiz nokta, başkadır. Her işletmenin, tesislerini genişletmek ve masraflarını arttırmak sureti ile durumunu inkişaf ettirmek temayülü beslediği bir hakikattır. Bir hastahane, bir tramvay işletmesi veya su tevzi şebekesi ne kadar mükemmel olursa olsun müessese müdürü, daima yeni projeler peşindedir. İnsan arzularının hududu yoktur. Her mütehassıs, yalnız kendi branşında duyulan ihtiyaçların zarurî olduğuna ve tatmin edilmesi gerektiren kanidir. Talepleri

Âmme: Genel, umumi
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
İstimal: Kullanma
Mütalaa: Düşünce, oy
İnkişaf: Gelişme
Temayül: Eğilim
Tevzi: Dağıtma

yerine getirildiği takdirde, bunun başka sahalarda sebebiyet vereceği fedakârlığı hesaba katmak lüzumunu hissetmez. Bu onun alâkadar olmadığı ve olmayacağı bir şeydir. Bir hastahane müdürü, kendi müessesesi için fazla tahsisat ayrılması yüzünden, tramvay idaresinin en zaruri bir ihtiyacından mahrum kalmasına ehemmiyet vermez. Dürüst ve ehliyetli bir idareci, daima kendi servisinin inkişafı için çalışır. Lâkin işletme kâr maksadı ile çalışmadığı cihetle, girişilen masraflar devlet hazinesi için ağır bir yük teşkil eder. Müessese şefi, milletin parasını yiyen mes'uliyetsiz bir insan durumuna düşer. Bu vaziyete meydan vermemek için, hükûmet, işletme işleri ile teferruatlı bir surette meşgul olmak zaruretindedir. Hizmetlerin ifa şekli, kalitesi ve miktarı hakkında mufassal talimat vermek icabeder. Ücretler ve sair istihsal masrafları, yüksek makamlar tarafından kararlaştırılır. Kâr-zarar durumu, işletmenin muvaffakiyetine miyar addolunamayacağından, idareciler, yürürlükteki kanunlar ve talimatnamelere riayet bakımından mes'ul tutulurlar. Eğer işletme, salâhiyeti dışında bir sarfiyat ile karşılaşacak olur ise, hususî bir müsaade istemekle mükelleftir. Bu takdirde, karar salâhiyeti hükûmete veya belediyelere aittir. Bu şartlar altında, işletme müdürü, bir iş adamı vasıflarına sahip olamaz. O, daha ziyade bir bürokrattır. Muvaffakiyeti, temin ettiği kâr miktarı ile değil, kendisine verilen talimata riayet hususunda gösterdiği ihtimamla ölçülür.

Filhakika hükûmet veya belediye meclisi, lüzumsuz takyitleri tasfiyeye tâbi tutmak ve zarar hudutlarını daraltmak

Cihet: Yan, yön
Mufassal: Ayrıntılı
İstihsal: Üretim
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Miyar: Ayıraç
Takyit: Kayıt ve şarta bağlama, tahdit etme

imkânına sahiptir. Fakat bu, müesseseyi kırtasiyecilikten kurtarmağa kâfi gelmez. İdare, kanun ve talimatname hükümlerine göre cereyan etmektedir. Kıymet verilen tek nokta budur. Metinlerin dar çerçevesi içinde hareket serbestisini kaybetmiş bir idareci, mesaisinin veriminden mes'ul tutulamaz. Kendisi hakikatte, bir memur vaziyetindedir ve durumu bir emniyet âmirinden farksızdır.

Kâr maksadı ile çalışan bir işletme ile bürokrasi sistemi arasında, bertaraf edilemeyen bir duvar vardır. Âmme işletmeleri idarecilerine, devlet hazinesinden hudutsuz bir şekilde faidelenebilmek imkânı bahşedilemez. Devlet ve belediye teşebbüslerini idare edenlerin salâhiyetlerini kırtasiyecilik formülleri ile daraltmak zarureti vardır. Aksi takdirde âmme işletmesi, devlet hazinesini bo-şaltan bir gedik hâline gelir.

Dördüncü Bölüm

Hususî İşletmelerde Bürokrasi

Devlet müdahalesi ve hususî işletmelerde bürokrasi temayüllerinin kuvvetlenmesi :

Sırf kâr temin etmek maksadı ile çalışan bir hususî işletme, hiçbir vakit bürokrasi tehlikesine maruz değildir. Daha önce belirtildiği gibi, bir işletmenin hacmi ne kadar büyük olursa olsun, bütün servislerini ve şubelerini kapitalizm zihniyetini tebarüz ettiren kazanç mefhumuna en uygun bir şekilde teşkilâtlandırabilmek imkânı mevcuttur.

Fakat kazanç ve kâr mefhumlarının her taraftan hücuma maruz kaldığı bir çağda yaşıyoruz. Halk efkârı, teşebbüs ka-

---

Temayül: Eğilim
Tebarüz: Belirme
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

zancını ahlâka aykırı ve umumî menfaate zararlı bulmaktadır. Siyasî partiler ve hükûmetler, kâr mefhumunu kaldırmağa ve yerine bürokrasi rejimini tebarüz ettiren "**hizmet fikrini**" ikame etmeğe çalışmaktadırlar.

Nasyonal sosyalistlerin bu sahada kazandıkları başarıyı hatırlatmağa ihtiyaç yoktur. Nazi'ler kâr mefhumunu iş hayatından tamamı ile silmeğe muvaffak olmuşlardır. Son seneler Almanya'sında, hususî teşebbüs fiilen ortadan kalkmıştı. Ortalıkta, hakikî mânada bir müteşebbis sınıfı kalmamıştı. Eski müteşebbislere, "**Betrlebsführer**" (Müessese Müdürü) statüsü verilmişti. Bunlar, giriştikleri işlerde serbestçe hareket edebilmek mevkiinde değillerdi. Merkezî İstihsal Bürosunun emirlerine harfiyen riayetle mükelleftiler. Fiyatları, faiz haddini, ücret baremini, istihsal miktarını ve teknik usulleri hükûmet tayin etmekte idi. Hükûmet, müessese müdürlerine maaş bağlamış ve kendilerini memur durumuna sokmuştu. Tabir caiz ise, kapitalizm ve piyasa ekonomisi ile hiçbir alâkası kalmayan bir sistem meydana gelmişti. Bu bir nevi Alman sosyalizm'i idi: **Zwangswirtschaft.** Bu sistemin Rus sosyalizm'ine nisbetle arzettiği fark, teknik sahaya inhisar ediyordu. Alman sosyalizm'i de, Sovyet sitemi gibi, tamamı ile otoriteye dayanan bir rejimdi.

Diğer memleketlerde ise, işler bu derece ileri gitmemiştir. Anglo-Sakson memleketlerinde, hususî teşebbüs henüz mevcudiyetini muhafaza etmektedir. Lâkin devlet müdahalesinin her gün biraz daha genişlediği görülmektedir. Bu müdahale, hususî teşebbüsleri kırtasiyeciliğe sürüklemektedir.

Tebarüz: Belirme
İnhisar etmek: Tek başına sahiplik

Kârın Devlet Tarafından Tayin Edilmesi

Hükûmet, hususî teşebbüslerin kârını tahdit etmek maksadı ile muhtelif tedbirlere başvurabilir. Bu tedbirlerin başlıcaları şunlardır:

Muayyen bazı işlerde, azamî kâr haddi tahdit edilebilir. İşletme kazancı tayin edilen haddi aştığı vakit; varidat fazlası hazineye yatırılır. Personele prim olarak dağıtılır veya fiyatlarda tenzilat yapılır.

Mal ve hizmet fiyatları doğrudan doğruya hükûmet tarafından tayin edilebilir. Bu suretle aşırı derecede kazanç elde edilmesine meydan verilmez.

Müessese, istihsalini malîyet masraflarına sabit bir kâr payı veya muayyen bir kâr yüzdesi ilâve etmek sureti ile satmakla mükellef tutulur.

İşletmeler, istedikleri kadar kazanmakta serbest bırakılır, fakat safi kâr ağır vergilere tâbi tutulmak sureti ile devlet hazinesine intikal ettirilir.

Bu gibi hâllerde, hususî işletmenin azamî kârı temin etmek maksadı ile çalışmasında mâna kalmaz. Maliyet masraflarını ucuzlatmak ve masrafları azaltarak yüksek randımanla çalışmak, müesseseye kâfi menfaat temin etmez. Buna mukabil, işletmenin inkişafı ve maliyetin düşürülmesi maksadı ile girişilen teşebbüsleri zorlaştıran engeller mevcudiyetlerini muhafaza ederler. Müessese, işçi ücretlerinin arttırılması talebi yüzünden husûle gelen ihtilâflarda, resmî makamlardan himaye görmez.

Tahdit etmek: Sınırlamak
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Tenzilat: Fiyatını düşürme, indirim.
Kabil: Mümkün, muhtemel
İnkişaf: Gelişme

Sosyalizm propagandasının tesiri altında bulunan halk, tereddüt göstermeksizin teşebbüsler aleyhinde cephe alır. Randıman düşüklüğünün kapitalistlerin ahlâksızlığından ileri geldiği söylenir. Sermaye sahipleri devlet memurları kadar feragatli ve memleket menfaatlerine bağlı olmadıkları için, kazanç imkânı kaybolduğu vakit işletmeyi ihmâl ettikleri tebarüz ettirilir. Teşebbüslerin mahdud kâr imkânları ile çalıştıkları zaman muvaffakiyetsizliğe uğramalarına sebep olarak, mal sahiplerinin tamahkârlığı gösterilir. Bir insanın, menfaat beklemediği zaman dahi, cemiyete karşı olan vazifelerini yapması lâzım geldiği ileri sürülür.

İş adamlarına devlet memurlarını örnek göstermek kadar büyük mânasızlık tasavvur olunamaz. Bir bürokrat, işlerini islâh için teşebbüste bulunmak imkânına sahip değildir. O, sadece üst makamlardan aldığı emirlere itaatle mükelleftir. Âmirlerinin tasvibi olmaksızın işlerin cereyanında herhangi bir değişiklik yapmağa salâhiyeti yoktur. Bir memurun hizmeti ve fazileti, itaatkârlığı ile ölçülür.

Misal olarak, askerlik hayatını zikredelim. Ordu, ideal bir bürokrasi teşkilâtıdır. Bir çok memleketlerde, kumanda mevkiinde bulunan subaylar, orduyu yüksek bir seviyeye eriştirmek gayesini kendilerine tek hedef olarak almışlardır. Fakat buna rağmen, askerlik hayatında, yenilik teşebbüsleri şiddetli aksülâmellerle karşılaşır. Genelkurmayların gelecek harbe değil, daima geçmiş harbe göre hazırlandıkları meşhur bir sözdür. Orduyu islâh maksadı ile ileri sürülen fikirler, mes'ul merciler tarafından sert bir muhalefet ile karşılanır. Terakki alemdarları, askerlik hayatında çok acı tecrübeler geçirmişlerdir.

Tebarüz: Belirme
Mahdud: Sınırlanmış, az sayılı
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Tamahkâr: Tamah eden, haris, açgözlü

Resmî makamların müdahale ettikleri işlerde niçin aksaklıklarla karşılaşıldığı aşikârdır. Her türlü yenilik, eski ve benimsenmiş fikirlerle ve mevzuat ile tezad hâlindedir. Islâhat hareketleri, ağır mes'uliyetlerin doğmasına sebebiyet verir. Yeni tasavvurları anlamak kabiliyeti ve bunları tahakkuk ettirmek cesareti pek az adamda bulunan bir haslettir. Kapitalizm rejiminde, yeni bir plânı tatbik mevkiine koyabilmek için, büyük bir ekseriyet muhalefet gösterse dâhi, birkaç makul sermayedarın müzahareti kâfidir. Bürokrasi sisteminde ise, her şeyden önce baştakileri ikna etmek lâzımdır. Hâlbuki iktidar mevkiindekiler, umumîyetle kafaları yeni fikirlere kapalı ihtiyar adamlardır. İhtiyarların müsaadesine bağlı işlerde, terakki ve yenilik aramamalıdır. Onlar, yeni usullerin rehberliğini yapanları âsi telâkki ederler. Bürokrat zihniyetine göre; kanuna, göreneklere ve eskiliğe bağlılık en büyük fazilettir. Kâr imkânları tahdit edilmiş bir işletmenin başında bulunan idarecilere bürokratları örnek tutmalarını tavsiye etmek, onları reform hareketlerinden menetmek demektir. Hiç kimse, aynı zamanda hem bürokrat ve hem de inkılâpçı olamaz. Terakki, mahiyeti itibari ile, kaide ve nizamlara yabancı ve bürokrasi çerçevesi dışında kalan bir şeydir.

Kâr zihniyeti ile işletmeciliğin en kuvvetli tarafı, sermaye sahiplerinin, terakki imkânlarını araştırmak için, büyük rizikolar göze almak mecburiyetinde bulunmalarıdır. Bu mecburiyet ortadan kalktığı veya ehemmiyetini kaybettiği gün, gerilemek mukadderdir.

Haslet: Güzel huy
Müzaharet: Arkalama, yardım etme
Tahdit etmek: Sınırlamak
Terakki: İlerleme
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

Kâr gayesi güden büyük işletmeler, yeni istihsal usullerine dair yapılan araştırmalara ehemmiyetli sermayeler yatırırlar. Her müteşebbis, faaliyetini genişletmek, malîyetini azaltmak ve mamullerini islâh etmek üzere daimî surette çalışır. Fakat halk, yalnız muvaffakiyetle neticelenen yenilik teşebbüslerini farkeder. Terakki yolunda zafere ulaşıncaya kadar karşılaşılan güçlükleri ve uğranılan muvaffakiyetsizlikleri bilmez.

Bir müteşebbisten, kâr imkânı mevcut bulunmadığı hâlde, sanki kazancı hakikaten artacakmış gibi terakki yollarını araştırması ve riziko altına girmesi istenemez. Hususî müteşebbis, yeni bir karar vereceği zaman bütün ihtimâlleri hesaba katmak, muvaffakiyet imkânlarını ölçmek ve zarara uğramak tehlikesini göze almak zaruretindedir. Kâr ve zarar, doğrudan doğruya teşebbüs sahibinin serveti üzerinde tesir yaratacaktır. Devlete veya halka kazandırmak için, kapitalistlerin kendi paralarını kaybetmek tehlikesini göze almaları beklenemez.

Üzerinde durulması lâzım gelen bir nokta daha vardır. Hatalı bir karar, yalnız zararla neticelenmez; aynı zamanda istikbâldeki kazanç imkânları üzerinde de menfî tesir yaratır. Ekonomiye müdahale eden bir devlet ise; teşebbüslerin zararına karşı kayıtsız kalamaz. Çünkü faaliyetinde muvaffak olan bir işletmenin kazancından büyük bir kısmı, vergiler sayesinde hazineye intikal etmektedir. Bu itibarla işletmenin zarara girmesi, devlet hesabına bir kayıptır. Âmme makamları, bu kayıbı önlemek üzere, işletme siyasetini mürakabe altında tutmak ihtiyacını duyarlar.

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Terakki: İlerleme
Menfî: Kötü, olumsuz
Âmme: Genel, umumi

Devletin hususî işletmelerin dâhilî idaresine de karışmağa başladığı bir çağda bulunuyoruz. Resmî makamlar, işletme faaliyetine müdahale ettikleri müeseselerin maliyeti ucuzlatmalarını kabul etmekle beraber, bürokrasi zihniyetine göre meşru addolunmayan masrafları tasdik etmemektedirler. Bu yüzden, şöyle bir vaziyet ile karşılaşılmaktadır: Müteşebbis maliyeti ucuzlatmak maksadı ile giriştiği tecrübeler için bazı masraflar ihtiyar etmektedir. Fakat malîyetin muayyen bir yüzdesi kâr haddi olarak kabul edildiğinden, müsbet netice elde edildiği takdirde, işletmenin kazancı azalmaktadır. Muvaffak olunamadığı takdirde ise, maliyeti ucuzlatmak maksadı ile girişilen tecrübelere harcanan para safi kâr hasılatından ödenmekte ve işletmenin umumî masrafları arasına sokulamamaktadır. İstihsal nizamında herhangi bir değişiklik yapılmasını hedef tutan teşebbüsler, müsbet netice verseler dahi, işletme bilânçosu sermaye sahibinin zararına tecelli etmektedir. İşletme menfaatine en uygun şekil, her şeyi olduğu gibi bırakmaktan ibaret kalmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde, azamî aylık nisbetinin tahdit edilmesi, yeni bir cereyanın başlangıcını teşkil etmektedir. Şimdiki hâlde, vergi baremi, yalnız en yüksek maaşlar üzerinde tahripkâr bir tesir yapmaktadır. Lâkin malî müdahalenin bundan ibaret kalacağı sanılmamalıdır. Varidat dairelerine hangi masrafların malîyet unsurlarına ilâve edilebileceğini tayin salâhiyeti tanındıktan sonra, müteşebbisin malîyet hesaplarını tanzim hususunda serbest hareket edemeyeceği muhakkaktır. Bu yüzden, mal sahipleri, herhangi bir masraf bahis mevzuu olduğu zaman, malîyenin bu masrafı malîyet unsurları arasında kabul edip etmediğini anlamaksızın teşeb-

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Tahdit etmek: Sınırlamak
Varidat: Gelir, gelirler

büste bulunmak cesaretini gösteremeyeceklerdir. Sınaî istihsal faaliyeti, malîye memurlarının istibdadı altına düşecektir.

Hususî teşebbüsler personelinin bürokratlar arasından seçilmesi:

Devlet hususî işletmelere ne maksatla müdahale ederse etsin, daima menfî neticelerle karşılaşılmaktadır. İnisiyatif felce uğramakta ve kırtasiyecilik inkişaf etmektedir. Müdahalenin safhalarını gözden geçirmek uzun sürecektir. Yalnız bir nokta üzerinde duralım.

Liberalizm'in en parlak devrini teşkil eden Ondokuzuncu Asırda dahi, Avrupa memleketlerinde, hususî teşebbüs Amerika'da olduğu kadar geniş bir serbestiye erişmemiştir. Avrupa kıt'asındaki sanayi teşekkülleri, hemen daima, resmî makamların müdahalesine maruz kalmışlardır. Devlet daireleri, istedikleri zaman, hususî müesseselere ağır darbeler indirmek kudretine sahipdiler. Hususî işletmeler resmî makamlarla iyi geçinmek için ellerinden geleni yapmak zaruretinde idiler.

İdare meclisi azalarının hükûmet tarafından himaye edilen şahsiyetler arasından seçilmesi, hususî müesseselerin resmî makamlara yaranmak maksadı ile en çok başvurdukları tedbirlerden biridir. Hattâ Büyük Britanya'da dahi, içinde birkaç tanınmış şahsiyet bulunmayan idare meclisleri kâfi derecede ağır başlı addolunmamakta idi. Avrupa'da ve bilhassa Akdeniz memleketlerinde, idare meclisleri eski bakanlar, emekli generaller, politikacılar ve bunların yeğenleri, kayınbiraderleri, mektep arkadaşları ve sair dostları ile dolup taşmakta idi. Tabiatı ile, bu vasıfta kimselerden ticaret işlerinde bilgi ve kabiliyet beklemek beyhude idi.

Menfî: Kötü, olumsuz
İnkişaf: Gelişme

Cehalet timsali şahsiyetlerin idare meclislerinde yer almaları zararlı bir şey değildi. Bu kimselerin yaptıkları iş, tahsisat almaktan ibaretti. Lâkin hususî teşebbüsün açıktan beslemeğe mecbur kaldığı kimseler bu kadarla kalmıyordu. İktidar mevkiini işgâl eden kimselerin idare meclisi azalığına seçilemeyecek durumda daha başka akrabaları ve adamları vardı. Onlara işletme bünyesinde vazife vermek gerekiyordu. Bu adamlar, müessesenin zarar hesaplarını kabartan birer unsur teşkil etmekte idi.

Devlet müdahalesinin artması, hususî müesseseleri, resmî makamlar ile çıkan ihtilâfları hâlletmek üzere becerikli elemanlar bulmağa mecbur etmiştir. İlk önce, resmî makamlarla irtibat temin etmek üzere bir umum müdür muavinliği kurulmuştur. Sonraları, hükûmetle ve siyasî partilerle iyi münasebetler tesis ve idamesi, bütün umum müdürlerin ve muâvinlerin başlıca vazifesini teşkil etmiştir. Nihayet resmî makamlar, işçi sendikaları ve siyasî partiler tarafından istenmeyen direktörlere hiçbir şirkette iş verilemez olmuştur. Emekli memurlar, müsteşarlar ve bakanlık müşavirleri şirketlerin idare makamları için en münasip birer namzed telâkki edilmeğe başlanmıştır.

Fakat bu tip idareciler, müessesenin refahı ile alâkalanmamakta idiler. Bürokrasi onların ruhuna işlemişti. Çalışma sistemleri işletme faaliyetini aksatmakta idi. Düşüncelerine göre, hükûmet müzaheretine sahip bir müessesenin ucuza veya pahalıya mal etmesi ehemmiyeti haiz değildi. Hükûmet siparişleri, gümrük himayesi ve sair yardımlar, kârı yükseltmek için bürokratların başvurdukları başlıca usuller idi. Siyasî partilere para yardımı yapmak, geniş ölçüde propaganda faaliyetine girişmek ve hükûmet teşkilâtınca

---

Namzed: Aday

sevilen kimselere iş vermek sureti ile müesseseleri rekabet tesirlerinden korumak ve imtiyazlı duruma geçirmek temayülleri kuvvetlenmişti.

Almanya'daki işletmelerde, idare organlarının ticarî ve fennî ehliyet göz önünde tutularak seçilmesinden vazgeçildiği hayli zaman olmuştur. Siyasî nüfuza sahip kibar cemiyetlerinin mensupları, sanayi teşkilâtında kıymetli mütehassıslardan daha kolay mevki elde edebiliyorlardı.

Amerika'daki vaziyet Avrupa'da olduğundan farklıdır. Hususî teşebbüslerin bürokratlaşması hayli geri kalmıştır. İçişleri Bakanı **Ickes**'in "her büyük işletme bir bürokrasidir" demekte ne dereceye kadar haklı olduğunu kestirmek mümkün değildir ve şayet hakikaten haklı ise, bu hususî işletmeciliğin inkişafından ileri gelen bir netice değil, devlet müdahalesinin sebebiyet verdiği bir hâdisedir.

Hususî işletmelerin tamamı ile devlet daireleri tahakkümü altına girmesi :

Cenubî ve Şarkî Avrupa'daki iktisadî şartları tetkik fırsatını bulan Amerikalı iş adamlarının dikkati bilhassa iki nokta etrafında toplânmaktadır: Bu memleketlerdeki işletmeler yüksek randıman temin etmek hususunda tamamı ile kayıtsızdırlar ve hükûmetler satın alınmış klik'ler elindedir. Bu müşahade, tamamı ile doğrudur. Lâkin ilâve edilecek bir nokta daha vardır. O da gerek irtikâbın ve gerekse sınaî randıman düşüklüğünün iktisadî devlet müdahalesi neticesinde arttığıdır.

Temayül: Eğilim
İnkişaf: Gelişme
Tahakküm: Zorbalık etme
Cenubî: Güneyde olan

Bazı memleketlerde, hükûmetler, diledikleri müesseseleri ezmek veya zengin etmek imkânına sahiptirler. İşletmelerin muvaffakiyeti, tamamiyle resmî makamlar elindedir. İş adamı büyük bir yabancı memleketin elçilik ve konsoloslukları himayesinde bulunmadığı takdirde, mukadderatı resmî makamların ve iktidar partisinin insafına kalmıştır.

Hükûmet, nakliyat tarifelerini ve gümrük resimlerini tayin eder. İthalât ve ihracatı lisansa tâbi tutar. Memleket içinde oturan herkes elindeki dövizi resmî fiyat üzerinden hükûmete satmak mecburiyetindedir. Diğer taraftan, kambiyo muameleleri hükûmet inhisarı altındadır. Kambiyo müsaadesi alabilmek, resmî makamların takdirine kalmış bir iştir. Avrupa'da, her nevi istihsal dışarıdan malzeme, makine, ham madde ve yarı mamuller getirilmesine bağlıdır. Döviz müsaadesinin reddi veya tahdidi, fabrikaların zarar etmesi veya kapanması demektir. Vergi yükünün takdirinde de resmî makamların geniş bir salâhiyet payı vardır. Hükûmet, dilediği zaman, herhangi bir müesseseye el koyabilir. Parlamento, iktidar mevkiinin elinde bir oyuncaktır.

Böyle bir muhitte, iş adamlarının baş vurabilecekleri iki yol vardır: Diplomasi ve rüşvet. Bu iki imkândan yalnız iktidar partisinin müzaheretini temin hususunda istifade etmek kâfi değildir. Aynı zamanda günün birinde iktidar mevkiine gelmesi muhtemel bulunan ve hâlen hükûmetin ezmeğe çalıştığı muhalif partiyi de kollamak lazımdır. Bu şekilde iki yüzlü hareket tehlikeli bir oyundur. Yalnız tefessüh etmiş bir muhitte muvaffak olabilmek imkânına sahip

---

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

İnhisar etmek: 1. Bazı şeylerin imâl, pazarlama vb. haklarının bir kuruluşa veya şahsa verilmesi, tekel 2. Bir şeye ait olma 3. Tek başına sahiplik

Tefessüh: Çürüme, bozulma, kokuşma

hayâ ve ahlâktan mahrum insanların yapabilecekleri bir iştir. Nitekim daha liberal bir devirde yetişen iş adamlarının yerlerini maceraperestlere bırakarak çekildikleri görülmektedir. Amerikalı ve Avrupalı iş adamları, mevkilerini muhafaza edebilmek için, yerlilerden istifade etmek zaruretinde kalmaktadırlar.

Bu sistem, gayet tabiî olarak, teknik terakki için müsait bir muhit temin etmemektedir. İşletmeler, ancak yabancı bir firmadan kredi karşılığı malzeme alabildikleri takdirde faaliyetlerini genişletmektedirler. Yabancı memleketlerdeki büyük firmalara borçlu olmak, bir emniyet tedbiri telâkki edilmektedir. Çünkü yolsuz bir müdahale karşısında alacaklının hakkını korumak üzere siyasî mümessillerin yardımda bulunacakları umulmaktadır. Yeni tesislerin kuruluşu da hükûmetin teminat vermesine ve büyük kazanç ihtimâlleri bulunmasına bağlıdır.

Hükûmetin iş hayatına müdahalesi üzerine irtikâbın artmasından yalnız bürokrasiyi mes'ul tutmak doğru değildir. Asıl tefessüh sebebi ahlâk düşkünü politikacılar elinde bürokrasinin bir çete yuvası hâline gelmesidir. Eğer bahsettiğimiz memleketlerde iktisadî teşebbüs serbestisi baltalanmamış olsa idi, bir çok fenalıklar önlenebilirdi. Harp sonu iktisadî kalkınmasında, geçmiş tecrübelerden ibret almağa ihtiyaç vardır.

Terakki: İlerleme
Mümessil: Temsilci.

Beşinci Bölüm

Bürokrasinin İçtimaî ve Siyasî İhtilatları

Bürokrasi Felsefesi

Hürriyet mücadelelerinin ilk çağlarında, halkın karşılaştığı mukavemetin mahiyeti herkes tarafından anlaşılabilecek kadar basitti. Bir tarafta müstebitler ve taraftarları, diğer tarafta halk idaresinin müdafileri cephe almışlardı. Siyasî ihtilâflar, muhtelif zümrelerin iktidar mevkii etrafında tutuştukları mücadeleden ibaretti. Bütün dava, memleketi kimin idare

İhtilat: 1. Karışma. 2. Karşılaşıp görüşme
Mukavemet: Direnmek
Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

edeceğini tayin edebilmekti. Biz mi, onlar mı? Müstebitler mi, asılzadeler mi, yoksa halk mı?

Bugün moda olan "devlet felsefesi" davanın hakikî mahiyetini karanlığa boğmuştur. Siyasî kavgalar, artık insanlar arasındaki menfaat ihtilâfları gibi gösterilmemektedir. Mücadele, zahirî olarak biri iyi ve diğeri kötü iki prensip arasında cereyan etmektedir. Devletin tanrılaştırılmasını ve ebedî ahlâk fikrinin maddeleştirilmesini isteyenler iyi prensibi, hodbin insanların "ekşimiş ferdîyetçiliğini" müdafaa edenler ise kötü prensibi temsil etmektedirler. Bu ikilik içinde, devlet daima haklı ve ferd daima haksızdır. Devlet umumî menfaatin, adâletin ve asil düşüncelerin mümessilidir. Ferd ise, zavallı bir müfsit ve sefil bir mahlûktur.

Bir Alman "**der Staat**" ve bir Marksist "**cemiyet**" kelimesini telaffuz ettikleri vakit huşû duyarlar. Bir insanın "üstün varlığa" karşı isyan edecek kadar düşkün olması kabil midir?

Louis XIV. "**devlet benim**" dediği zaman tamamı ile samimî idi. Muasır devletçi ise, Büyük Kraldan daha mütevazidir. O sadece **devletin hizmetkârı** olduğunu söyler. Fakat bu sözle devleti tanrılaştırdığını ifade etmek ister. Bir **Bourbon** Kralına baş kaldırmak imkân dışında değildir. Fransızlar bu işi yapmışlardır. Bir kral aleyhine girişilen mücadelede, düşman sadece bir insandır. Fakat tanrılaşmış bir varlık olan devlet mefhumuna ve onun mahviyetkâr kulları olan bürokratlara karşı baş kaldıramazsınız.

Zahiri: Açık, belli.

Hodbin: Bencil, enaniyetli, başkasına hak tanımayıp kendi menfaati peşinde koşan

Mümessil: Temsilci.

Müfsit: Ara bozucu, karıştırıcı, fesatçı

Kabil: Mümkün, muhtemel

İyi niyet sahibi memurların samimiyetinden şüphe etmeyelim. Bu memurlar, halkın hodbinliğine karşı mücadelenin mukaddes bir vazife olduğu fikrine saplanmışlardır. Kendilerini ebedî ve ilâhî bir kanunun mümessilleri sanırlar. Ferdîyetçiliği müdafaa edenlerin benimsedikleri insan haklarına karşı hiç bir manevî bağ duymazlar. Kanaatlerinde insanlar, tanrı –devletin dâhiyane bir eseri olan kanunları değiştiremezler. Memleket kanunlarına aykırı hareket eden bir vatandaş, cezaya çarpılmağa hak kazanmış bir suçludur. O kendi menfaati uğrunda başkalarına zarar vermiş bir insandır. Fakat bir memur, devlet menfaatini korumak için, millet tarafından çıkarılan kanunları çiğner ise, vaziyet değişir. Belki bazı mürteci hâkimler kendisini mahkûm edebilirler. Fakat bürokrasi rejimlerindeki ahlâk telâkkileri bakımından, kendisinin haklı olduğu muhakkaktır. Çünkü ilâhî kanunları bozmamak için, insanî kanunları çiğnemiştir.

Bürokrasi felsefesinin esası, işte budur. Resmî makamlar nazarında kanunlar ferdleri cemiyete karşı korumak maksadı ile kurulmuş birer barajdır. Kendisi hakkında yapılan tatbikatta bazı formaliteler eksik bırakıldığı için, bir mücrimin cezasız kalması caiz midir? Malî kanunlarda kaçamak noktaları bulunmasından faidelenerek, bir vatandaşın az vergi ödemesine göz yumulabilir mi? Bir hukukçunun mevzuat boşluklarından ne şekilde istifade edilebileceği hakkında akıl öğreterek hayatını kazanması doğru mudur? Namuslu bürokratlar halkı saadete eriştirmek için bu kadar çalışırken, ayrıca kanunlar çıkartarak resmî makamların hareket serbestisini daraltmak mânasızlık değil midir? Anayasa, insan hakları, parlamento ve mahkemeler bulunmasa idi ne iyi

Mürteci: Gerici
Mücrim: Suçlu

olurdu. Hele gazeteler ve savcılar! "Devlet bütün aksaklıkları düzeltmek hususunda tamamı ile serbest bırakılsa idi, ne yaman bir dünya olurdu!"

Bu zihniyetten **Stalin** ve **Hitler**'in mutlak totaliterciliğine bir adım mesafe vardır.

Radikal bürokratlara verilecek cevap aşikârdır. Vatandaş diyebilir ki: "Siz bizlerden, vatandaşlardan daha mükemmel ve onlardan üstün insan olabilirsiniz. Sizin salâhiyet ve zekânızdan şüphe etmeyiz. Fakat sizler, "devlet" dediğiniz bir tanrının papazları değilsiniz. Sizler, bu memleketteki meşru kanunların hizmetkârısınız. Kanunu tenkit etmek ve çiğnemek size düşmez. Hakikî niyetleriniz ne olursa olsun, kanunu çiğnediğiniz zaman gangasterlerden beter olursunuz. Siz kanunu bozmak için değil, desteklemek için tayin edildiniz. Bunun için yemin ettiniz ve bunun için maaş alıyorsunuz. Kanunların en kötüsü, bürokrasi istibdadından iyidir."

Bir polis ile çocuk hırsızı ve bir vergi tahsildarı ile haydut arasındaki fark, polis ile vergi tahsildarının kanuna uygun, çocuk hırsızı ile haydudun ise kanuna aykırı hareket etmeleridir. Kanunları kaldırınız, bütün cemiyet anarşiye düşecektir. Devlet, vatandaşları tazyik ve tedip etmek salâhiyetine sahip tek müessesedir. Bu müthiş kuvveti kendilerini zekî ve ehliyetli sanan birkaç kişinin eline bırakmak caiz değildir. Bu iş, kanunlara aittir.

Resmî makamlar ve bürokratlar, devlet demek değildir. Onlar, kanunları yürütmek maksadı ile kullanılan vasıtalardar. Fikirlerimizi ortodoks ve doktriner mahiyette sananlar bulanabilir. Fakat bunlar, eski bir felsefenin hakikî birer ifa-

Tazyık: Engel, zorlama
Tedip: Uslandırma, yola getirme

desidir. Kanunun hâkim olmadığı yerde, hâkimiyet müstebitlere geçer.

Memurluk Hayatında İftihar Mevzuları

Resmî makam sahiplerinin vazifesi, halka hizmet etmektir. Memur kadroları, kanun koyucu tarafından tesbit edilir ve bütçe tarafından beslenir. Memur, memleketin kanunlarını tatbik eder. Yürütmekle, vazifeli bulunduğu kanunlar umumî menfaate zarar verseler dâhi, memur cemiyetin faideli bir unsuru telâkki olunur. Memur, kanunun kiyafetsizliğinden mes'ul tutulmaz. Kanunların aksamasından mes'ul bulunanlar, millî hâkimiyetin hakikî sahipleridir. Halkın iradesini icraya memur hizmetkârların bunda bir suçu yoktur. Eğer halk ayyaşlıktan kurtulamıyor ise kabahati içki imalâtçıları üzerine atamayız. Hükûmet memurları, memleket ihtiyaçlarına uymayan kanunların hesabını verecek mevkide değillerdir.

Diğer taraftan, hükûmet icraatı parlak neticeler verdiği takdirde, bunu bürokratlara borçlu bulunduğumuzu kabul edemeyiz. Eğer polis teşkilâtı cinâyete, soygunculuğa ve hırsızlığa meydan bırakmayacak kadar iyi çalışıyor ise, halkın emniyet memurlarına minnet beslemesi lâzım gelmez. Polis memurlarının veya itfaiye neferlerinin doktorlardan, demiryolu personelinden veya gemicilerden daha fazla şükrana hak kazanmaları için bir sebep yoktur. Dört yol ağzındaki belediye işaret memuru, işaret fenerini imal eden ustadan daha mühim mevkide bir insan değildir. Eğer kendisine verilen vazife icabı her gün ve hatta her saat bir çok kazaları önlüyor ve insanların hayatını koruyor ise, bu onun meziyeti değildir.

Cemiyetin polisler, vergi tahsildarları ve mahkeme başkâtipleri tarafından görülen hizmetlerden vazgeçemeye-

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

ceği bir hakikattir. Lâkin lâğımcılar, baca temizleyiciler ve bulaşıkçılar olmasa idi, insanların büyük sıkıntılara maruz kalacakları da, aynı derecede hakikat payı taşıyan bir keyfiyettir. Bugünkü içtimaî iş birliği sisteminde bütün vatandaşlar birbirlerine muhtaçtırlar. Eğer iş bölümü bizi bir çok zahmetlerden kurtarmasa idi, büyük bir operatör veya meşhur bir müzisyen'in kendi sahasında üstad seviyesine erişmek için muhtaç olduğu meslek terbiyesini almasına imkân bulunamazdı. Bir büyük elçi veya havagazı lambalarını yakan işçi, kendisini **cemiyetin temeli** addetmek hususunda, bir hizmetçi kadın veya yataklı vagon hamalından daha fazla hak sahibi değildir. Cemiyet yapısı, erkek ve kadın, bütün insanların omuzlarına aynı derecede dayanmaktadır.

Tamamı ile hasbî ve diğerkâm işlerle meşgul olan kimseler yok değildir. Ancak, seçkin kimselerin gösterdikleri fedakârlık ve kahramanlık sayesindedir ki; insanlık bugünkü medenîyet seviyesine erişebilmiştir. Ahlâk şartlarının yükselmesi istikametinde atılan her adım; haklı ve faideli davalar uğrunda refahlarını, sıhhatlerini ve hayatlarını fedaya hazır insanların eseridir. Onlar, tehlikeler karşısında gerilemeksizin vazifelerini yapmışlardır. Onlar, mükâfat aramaksızın, ölünceye kadar davalarına hizmet etmişlerdir.

Alman devletçilik metafizikçilerinin hükûmet memurlarını bir feragat ve fedakârlık hâlesi içinde göstermeğe çalışmaları kasdî bir mugalâtadır. Alman devletçilerinin yazılarında, memurlar dünya nimetlerini istihkâr eden birer papas, evvela **Hohenzollern** Kralları ve sonra **Führer** tarafından tanrıya vekaleten temsil edilen iktidara hizmet gaye-

Hasbi: 1. Gönüllü ve karşılıksız yapılan. 2. Nedensiz
Diğerkâm: Kendinden çok başkasını düşünen, altruist
Mugalata: Yanıltmaca

si ile saadetini feda eden birer aziz gibi tasvir edilmişlerdir. **Staatsbeamte,** para için çalışmazdı; çünkü hiçbir ücret onun cemiyete yaptığı candan hizmetlerin değerini karşılayamazdı. Cemiyet, ona borcunu para ile değil, resmî hiyerarşideki mevkiine hürmet göstermek sureti ile öderdi. Onun tahsisatına maaş demek doğru olmazdı.[1] Bu kadar yersiz bir tâbiri, ancak bezirgânlık ruhunun hatalarına ve düşüncesizliklerine saplânmış bulunan liberaller kullanabilirlerdi. Eğer **Beamtengehalt** (memur tahsisatı) hakikaten bir ücret olsa idi, en mütevazi bir memurun dâhi serbest meslek hayatında en fazla kazananlardan daha çok para alması lâzım gelirdi. Memur, devlet kudretini temsil eder. Mahkemeler huzurunda bir memurun şehadeti, alelâde vatandaşların sözlerinden daha fazla itibar görür.

Bütün bu iddiaların hakikatle alâkası yoktur. Her memlekette, başka işlerde daha fazla kazanmak imkânına sahip bulunmadıkları için devlet hizmetine girenler büyük bir yekûn tutmaktadır. Onlar, devlet hizmetine girmekle, hiçbir şeyden feragat etmiş değillerdir. Memurluk, onlar için, en fazla menfaat arzeden meslektir.

Daha yüksek bir aylık alabilmek imkânı, Avrupa memleketlerinde memurluğun fazla rağbet gören bir meslek hâline gelmesine yegâne sebep değildir bir çokları kolay ve emin bir maişet temin etmek emeli ile devlet hizmetine girmişlerdir. Resmî dâireler, iş hususunda serbest teşebbüslere kıyasen daha az titizlik gösterirler. Buna mukabil memurluğun, bütün hayat boyunca maaş almak gibi bir menfaati vardır. Bir memur, kazaî bir karar ile sabit olmak şartı ile, ancak vazifeyi kasten ihmâl suçundan dolayı işten çıkarılabilir. Her

[1] Laband, *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*, Tübingen 1911, 1, 500

Maişet: Geçim, geçinme

sene Almanya, Fransa ve Rusya'da binlerce genç liseyi ikmal etmekte ve memur olmakta idiler. Bunlar otuz kırk yıl devlet hizmetinde kaldıktan sonra tekaütlüklerini doldurarak çekilirlerdi. Hayatlarında, her şey sanki önceden tanzim olunmuş gibi, bir saat intizamıyla cereyan ederdi. Değişiklikten ve heyecandan mahrum düpedüz bir hayat geçirirlerdi.

Devlet hizmetinin Avrupa ve Amerika'da gördüğü itibar arasındaki farkı belirten bir misal verelim. Avrupa'da, ekalliyetlere içtimaî ve siyasî bakımlardan farklı muamele yapılır ve kendileri memurluğa alınmazdı. Almanya'da ve Avusturya – Macaristan İmparatorluğunda ve diğer bazı memleketlerde kapıcılık, odacılık, mübaşirlik, postacılık gibi hususî bir kabiliyet ve bilgiye ihtiyaç göstermeyen işler usulen yalnız kanunî müddetlerinden fazla askerlik yapmış kimselere verilirdi. Erler ve erbaşlar için, bu vazifeler büyük bir mükâfat teşkil ederdi. Eğer Almanya'da, zenciler ayarında bir içtimaî sınıf mevcut bulunsa idi, bu sınıf mensupları yukarıda saydığımız işlerden hiç birine girebilmek hakkına sahip olamazlardı. Devlet kapısında ayak hizmetine girmek emeli, onlar için delilik telâkki olunacak kadar büyük bir ihtiras sayılırdı.

Bürokratlar ve Seçim Hakları

Bürokrat, yalnız hükûmet memuru değildir. Demokrasi rejimlerinde, memurlar aynı zamanda birer seçmendir ve bu sıfatla millî egemenlikte hisse sahibidirler. Bu efendi ve kul vasıflarının bir arada toplandığı garip bir vaziyettir. Lâkin memurların hizmetkâr sıfatı ile nakdî menfaate karşı besledikleri alâka, seçmen olarak memleket hesabına gösterdikleri bağlılığın üstündedir. Bürokrat, memlekete kazandırdığından fazlasını devlet hazinesinden almak temayülündedir.

Tekaüt: Emekli
Ekalliyet: Azınlık, azlık
Temayül: Eğilim

Devletin kesesinden geçinenler çoğaldıkça, bu iki taraflı rolün ehemmiyeti de artmaktadır. Bürokrat, bir seçmen sıfatı ile, bütçe muvazenesinden ziyade maaş zammı ile ilgilenir. Onun bütün dikkati, bordro kağıdı üzerinde toplanmıştır. Almanya ve Fransa'da, harpten önceki son demokrasi senelerinde, devlet, seçmenler hesabına bir gelir kaynağı hâline gelmişti. Memur cemaatı, âmme işletmeleri personeli, işsizlik tazminatı alanlar, içtimaî sigortalardan faidelenenler ve hükûmetten yardım gören çiftçiler; devlet eline bakan büyük bir kütle teşkil etmekte idi. Bütün bu insan kalabalığının derdi günü devletten kabil olduğu kadar fazla para alabilmekti. Hürriyet, adâlet, kanun saygısı ve iyi idare gibi uzak idealler onları alâkadar etmezdi. Bütün istedikleri para idi. Parlamento ve vilâyet veya belediye meclisleri azalıklarına namzetliklerini koyanlardan hiç biri, paraya susamış olan âmme hizmetkârlarının ihtiraslarına karşı koymak cesaretini göstermezdi. Muhtelif siyasî partiler, cömert davranmak hususunda birbirleri ile yarışırlardı.

On dokuzuncu asırda, parlamentolar, masrafları kabil olduğu kadar kısmak taraftarı idiler. Bugün ise, tasarruf hakir görülmektedir. Hesapsız sarf etmek, ihtiyatlı bir politika icabı sayılmaktadır. İktidar partisi ve muhalifler, eli açık gözükmek sureti ile popülarite kazanmağa çalışmaktadırlar. Yeni kadrolar tesis etmek ve memur sayısını arttırmak "müsbet" bir politika addolunmaktadır. Devlet hazinesinin yağmaya uğramasını önlemeğe çalışmak ise "menfî" bir politika sayılmaktadır.

Muvazene: Denge, denkleşme, denk gelme

Âmme: Genel, umumi

Kabil: Mümkün, muhtemel

Hakir görmek: Aşağı, değersiz görmek

Büyük bir seçmen kütlesi hükûmet parası ile geçindiği takdirde, temsilî demokrasilerin yaşayabilmelerine imkân yoktur. Parlamento azaları kendilerini vergi mükellefinin değil, fakat aylık, ücret, yardım ve iane alanların vekilleri addettikleri zaman, demokrasi ölmüş demektir.

Bu durum, zamanımız anayasa meselelerinin buhranlı bir safhasını teşkiletmektedir. Bir çok kimseler, demokrasinin istikbâlinden emin değillerdir. Eğer iktisadî devlet müdahalesi gittikçe artar, daireler memurlarla dolup taşar, malî yardımlar ve ianeler çoğalır ise, halk idaresine karşı beslenen itimadın kaybolması mukadderdir.

Bürokrasi Zihniyetinin Kökleşmesi

Eğer gençlik telkin altında tutulmamış ve ekonomi ilminin tetkikinden alakonmamış olsa idi; hükûmet istibdadı ve totaliterlik istikametindeki cereyan daha henüz başlangıçta iken önlenebilirdi.

İktisat nazarî bir ilimdir. İnsanlara kıymetleri tasnif etmesini ve takip edeceği gayelerin ne olması lâzım geldiğini öğretmez. Bu noktalar, nazariyecilerden ziyade, fiiliyat adamlarını alâkalandırır. İlim bir fikir mahsulüdür. Fiil ise, bir irade eseridir. İktisat, bir ilim olarak, insan faaliyetinin nihaî gayeleri karşısında tamamı ile pasiftir.

Fakat muayyen sosyal gayelere erişmek üzere başvurulan vasıtalar hakkında iktisad bize geniş imkânlar bahşeder. İktisat ilmi, fiiliyat sahasında itimat edilebilecek tek rehberdir. Eğer insanlar, herhangi bir içtimaî gayeyi muvaffakiyet-

İane: Yardım
Teşkil: Meydana getirme
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

le gerçekleştirmek ihtiyacında iseler, iktisadî düşüncelere uygun hareket etmek mecburiyetindedirler.

Son yüz yıllık fikir tarihini tebarüz ettiren en mühim nokta, iktisat ilmine karşı girişilen mücadeledir. Hükûmet istibdadı taraftarları, iktisat ilminin ortaya koyduğu meseleleri münakaşa etmeğe yanaşmamışlardır. Sadece iktisatçıları tahkir etmişler, maksadları hakkında şüphe uyandırmışlar, onları gülünç mevkie sokmuşlar ve üzerlerine lânet yağdırmışlardır.

Bu hâdiseyi fazla kurcalamak istemiyoruz. Sadece iktisat ilmi aleyhindeki düşmanlığın gelişmesinde bürokrasinin oynadığı rolü belirtmekle iktifa edeceğiz.

Avrupa memleketlerinden çoğunda, üniversiteler de Millî Eğitim bakanlığı kontrolü altındadır. Hocalar; emniyet memurları veya gümrük muhafızları gibi birer devlet hizmetkârıdır. On dokuzuncu asır liberalizm'i, üniversite profesörlerinin okuttukları mevzulara Millî Eğitim Bakanlığının müdahalesini önlemeğe çalışmıştır. Lâkin profesörler hükûmet tarafından tayin edildiğinden, fazla bir şey yapmak kabil olamamıştır. Hükûmet, yalnız fikirlerine itimat ettiği, siyaset hayatına hâkim olan cereyanı benimsemiş ve iktidar mevkiinin otoritesini müdafaaya mütemayil kimseleri üniversite kürsüsüne getirmiştir.

On dokuzuncu asır Almanyası, bürokrasinin diğer sahalarında olduğu gibi, bu hususta da en fazla ileri gitmiş memleketti. 1870'de *Emile du Bois – Reymond*'un, Berlin Üniversitesi rektörü ve Prusya İlim Akademisi Reisi sıfatı ile söy-

Tebarüz: Belirme
Tahkir: Hakaret etme, şeref ve haysiyetini düşürme
İktifa: Yetinme
Kabil: Mümkün, muhtemel
Mütemayil: İstekli görünen, gönlü yatmış

lediği nutuktaki şu cümleler, Alman zihniyetini belirtmeğe kâfidir: "Biz, Kral Sarayı karşısında kâin Berlin Üniversitesi, kuruluş gayemiz icabı Hohenzollern hanedanının entelektüel muhafızlarıyız." Bir kral hizmetkârının hükûmet tarafından temsil edilen mezhebe aykırı fikirler tedris edebilmesi, Prusya zihniyetinin anlayamayacağı bir keyfiyetti. İktisadî kanunlardan bahseden her nazariye bir nevi isyan mahiyetinde telâkki olunuyordu. Çünkü hakikaten iktisadî kanunlar mevcut ise, hükûmet siyasetinin muvaffakiyeti, bu kanunlara uygun hareket edip etmemeğe bağlı idi. Bu itibarla, Alman içtimai ilimler profesörlerinin başlıca gayesi, iktisadî hâdiselerin kanunlara tâbi bulunduğu hakkındaki saçma fikirleri red ve cerhetmek olmuştur. İktisat tedrisatı durdurulmuş ve yerine **Wirtschaftliche Staatswisse-neschaften** (Siyaset ilminin iktisadî cepheleri) okutulmağa başlanmıştır. Bir Alman üniversitesi profesöründe aranan yegâne vasıf, piyasa sistemi muamelelerinin ehemmiyetini gizlemek ve devlet kontrolünün hararetle taraftarlığını yapmaktan ibaretti. İmparatorluk zamanında ihtilâl ve ayaklanmayı teşvik eden ve hükûmetin devrilmesi lâzım geldiğini ileri süren Marksist'ler üniversite profesörlüğüne tayin edilmezlerdi. Weimar Cumhuriyeti, ilim adamlarının siyasî ölçülere göre seçilmesi usulüne zahiren son vermiştir.

İktisat ilmi; içtimaî iş bölümü sisteminin heyeti umumiyesini mevzuu içine alır. Bu itibarla ekonomiyi muhtelif kısımlara ayırmak ve muayyen bir kısım üzerinden ihtisas yaparak geri kalan tarafı ihmâl etmek kabil değildir. Bir tarih-

---

Kâin: Bulunan, olan

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

Cerhetmek:)Bir düşünce, kanı veya sav hakkında) çürütme

Zahiren: Görünüşte, görünüşe göre

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

çi, insanlık tarihini muhtelif kısımlara ayırarak çalışmalarını yalnız muayyen mevzulara inhisar ettirebilir. Fakat bir iktisatçı para, emek ve dış ticaret bahislerini müstakil birer ihtisas mevzuu olarak kabul edemez. Peru tarihini bilmeksizin İsveç tarihi hakkında eser yazmak mümkündür. Lâkin fiyat, faiz ve kâr meselelerini dikkate almaksızın, ücret hakkında bir tetkik yapamazsınız. İktisadî hayatın tek bir noktasında meydana gelen bir tesir, bütün faaliyet sahalarında reaksiyon uyandırır. Araştırmalarını muayyen bir sahaya inhisar ettiren bir kimse, iktisadî hadiselerin tesirlerini kavrayabilmek mevkiinde değildir.

Fakat hükûmetler, iktisadî hayata müdahale hususunda tamamı ile serbest bulunmak azmini beslediklerinden, hareketlerini tahdit eden tabiî kanunların mevcudiyetine tahammül edemezler. Devlet adamı, icraatında kendisine tükenmez bir ilham kaynağı temin eden mistik bir kuvvete sahip olduğu iddiasındadır. O, mutlak bir kudret ve otoriteye dayandığı zehabındadır. Diler ise, sihirli bir âsa ile dokunduğu her yerde saadet ve bolluk husûle getireceğini sanır.

Hâlbuki hakikat, bir hükûmetin halktan aldığından fazlasını veremeyeceğidir. Hükûmetin malî yardımları, ancak vergi mükellefi tarafından ödenen para ile yapılabilir. Bugünkü eli açık hükûmetlerin tercihan başvurdukları enflâsyon ve kredi hacmini şişirmek gibi tedbirler, mevcut kıymetlere hiçbir bir şey ilâve etmez. Bu şekilde muamelelerden elde edilen tek netice, halktan bir kısmını ekseriyet zararına olarak zenginleştirmektir. Piyasa muamelelerine ve dolayısı ile arz ve talep muvazenesi neticesinde teşekkül

İnhisar etmek: Tek başına sahiplik
Tahdit etmek: Sınırlamak
Zehab: Sanı
Muvazene: Denge, denkleşme, denk gelme

eden eşya fiyatlarına, faiz haddine ve ücret seviyesine müdahale; hükûmete ancak kısa vadeli bazı maksatları tahakkuk ettirebilmek imkânını kazandırabilir. Fakat devlet müdahalesinin uzun vadeli neticeleri gözönüne getirilir ise, husûle gelen vaziyetin değiştirilmek istenilen şartlardan daima daha az tatmin edici olduğu görülür.

Herkesi refaha kavuşturmak, hükûmetin kudreti dâhilinde olan bir şey değildir. Hükûmet, toprak mahsulleri istihsal ve arzını daraltmak sureti ile çiftçinin daha fazla kazanmasını temin edebilir. Lâkin gıda maddeleri pahalaştığı zaman, aradaki fiyat farkını devlet değil, müstehlik öder. Çiftçinin refaha kavuşması, geri kalan halkın hayat seviyesindeki düşüklüğü ifade eder. Hükûmet, esnafı büyük ve çok şubeli ticarethanelerin rekabetinden koruyabilir. Fakat bu takdirde, himaye tedbirleri yine halk aleyhinde netice verir. Devlet, kanunlara dayanarak veya sendikaları başı boş bırakarak işçi ücretlerinin yükselmesini temin edebilir. Lâkin bu siyaset, netice itibarı ile, ya fiyatların yükselmesine veya işsizliğin artmasına sebebiyet verir.

İktisat nazariyeleri bakımından yapılacak derin bir tahlil, müdahale tedbirlerinin ne dereceye kadar faide temin ettiklerini gösterebilir. İktisat ilmi bürokratlar tarafından memnu addedilen bir mevzudur. Hükûmetler, iktisat siyasetinin sebebiyet verdiği aksülâmellerin tetkikini bir tarafa bırakarak araştırmalarını dar bir saha içine inhisar ettiren mütehassısları teşvik ve himaye ederler. Bir sosyal ekonomi mütehassısı, iş politikasının muhtemel neticeleri ile ve bir toprak ekonomisi mütehassısı da ziraî mahsul fiyatları ile meşgul

Müstehlik: Tüketici
Memnu: Yasak, yasak edilmiş
İnhisar etmek: Tek başına sahiplik

olur. Her iki mütehassıs da, üzerinde çalıştıkları mevzuları zümre menfaatleri bakımından incelerler ve iktisadî icraatın aksülâmellerini bütün genişliği ile dikkate almazlar. Bunlar iktisatçı değil hükûmetin muhtelif mevzulardaki icraatını izah eden şarih'lerdir.

Devlet müdahalesi neticesinde muhalif hükûmetlerin iktisad siyasetleri arasındaki vahdet kaybolmuştur. Hattâ hakikî mânada bir hükûmet siyasetinden bahsedilebilecek günler geçmiştir. Zamanımızda, her Bakanlık faaliyetini kendi bildiği gibi tanzim etmekte ve diğer Bakanlıkların icraatını aksatacak tedbirler almaktan çekinmemektedir. Çalışma Bakanlığı işçi ücretlerinin yükseltilmesini ve hayatın ucuzlatılmasını istemektedir. Tarım Bakanlığı, toprak mahsullerinin iyi para etmesine taraftardır. Ticaret Bakanlığı ise, yüksek gümrük tarifelerinin himayesi altında yerli malların değerlendirilmesini temine çalışmaktadır. Bir bakanlık inhisarlarla mücadele ederken diğeri –gümrük tarifelerine, sınaî mülkiyet rejimine ve sair tedbirlere dayanarak- inhisar rejimleri için müsait şartlar hazırlamaktadır. Her bakanlık, icraatını tanzim ederken, muayyen ve dar bir mevzuda ihtisas sahibi müşavirlerin tavsiyesine göre hareket etmektedir.

Yüksek tahsil gençliği, tam bir iktisat kültüründen mahrum kalmaktadır. Üniversite talebesi, birbirini nakzeden iktisadî devlet tedbirleri hakkında ancak dağınık bir fikir edinmeğe imkân bulabilmektedir. Doktora tezleri ve seminer araştırmaları iktisat ilminin ruhuna nüfuz edememekte ve iktisat tarihindeki hâdiselerin veya iktisadî devlet müdahalesi hakkındaki muayyen misallerin tahliline inhisar etmektedir. Yakın mazinin iktisat tarihine dair hazırlanan tafsilâtlı

Şarih: (Bir metni, bir sorunu) yorumlayarak anlatan, açımlayan
Vahdet: Birlik, teklik
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan

ve mevsuk istatistikler, müstakbel tarihçiler için büyük bir kıymet taşımaktadır. Bu tetkikler, hukuk ve memurluk mesleğine girecekler için de faidelidir. Lâkin iktisat ilmindeki boşluğu doldurmağa kâfi değildir. **Stressemann**'ın Berlinde şişe ile bira satışı hakkında bir doktora tezi yazmış olması, hayret uyandıran bir hâdisedir. Alman Üniversite muhitinde, şişe ile bira satışı hakkında bir tez yazılması, talebenin uzun zaman bira ticaretini ve halkın içki âdetlerini tetkik ile vakit geçirmiş olduğunu ifade eder. Bu misal, Alman Üniversitelerinin ve Almanya tarihinin en tehlikeli anlarında Başbakanlık yapmış bir devlet adamının kültür seviyesi hakkında fikir vermeğe kâfidir.

Alman liberalizm'inin çok kısa süren gelişme çağında üniversite kürsülerine getirilmiş profesörler öldükten sonra, Almanya'da hakikî mânada bir iktisat tedrisatından eser kalmamıştır. Üniversite kitaplıklarında yabancı müelliflere ait eserler bulunamaz olmuştur. Talebelerin hocalarından öğrendikleri tek şey, iktisadın yapmacık bir ilim ve sözde iktisatçıların –**Karl Marx**'ın söylediği gibi– halkı büyük sermaye sahiplerine satmağa hazır ve burjuva istismarcıların gayrı muhik sınıf menfaatlerini koruyan iki yüzlü insanlar olduğudur.[2] Üniversitelerden diploma alan gençler ister **Hitler** veya ister **Marx** olsun, herhangi bir totaliterlik alemdarını takibe hazır bir zihniyetle hayata atılmışlardır.

Diğer memleketlerdeki şartlarda da benzerlik göze çarpmaktadır. "**Ecole Normale Superieure**" Fransa'nın en

[2] Pohle, *Die gegenwartige Krise der deutschen Volkswirtschaftslehre*, 2 nci bası, Leipzig 1921.

Tafsilat: Etraflıca açıklamalar, izahat
Mevsuk: 1. Vesikalı, güvenilir 2. Sağlam, doğru
Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan
Mevsuk: 1. Vesikalı, güvenilir 2. Sağlam, doğru

tanınmış bir öğretim müessesesi idi. Bu okuldan mezun olanlar; idare, siyaset ve tedris hayatında mühim mevkiler işgâl etmekte idiler. "**Ecole Normale Superieure**" Marksistler ve mutlak hükûmet kontrolü taraftarları ile dolu idi. Çarlık Rusya'sında da, "**tecrübeli**" iktisatçıların liberal fikirlerine kapıldıklarından şüphe edilenler, üniversitelere kabul edilmezlerdi. Fakat buna mukabil "**dürüst**" marksistler, yani marksizm felsefesini kabul etmekle beraber ihtilâlciler arasına karışmak temayülünü göstermeyenler, üniversite profesörlüklerine getirilmekte idi. Bu suretle Marksizm'in nihaî zaferini bizzat Çarlar hazırlamışlardır.

Avrupa'daki totaliterlik cereyanları, bürokrasinin eğitim sahasındaki tesirlerinin bir neticesidir. Üniversiteler, diktatörlere yol açmıştır.

Gerek Almanya ve gerekse Rusya'da üniversiteler tek parti sisteminin dayandığı birer istihkâm hâline gelmiştir. Yalnız içtimaî ilimler, tarih ve felsefe değil; aynı zamanda bütün diğer ilim, sanat ve edebiyat kolları devlet tarafından kontrol altına alınmıştır. Sovyetlerin samimî hayranları olan Sidney ve Beatrice Webb bile "Marksist-Leninci Tabiî İlimler Gazetesi"nin "riyaziye sahasında partiyi tuttuğunu" cerrahlıkta "Marksist-Lenin'ci nazariyenin mükemmeliyetini müdafaa ettiğini" ve "Dermatoloji ve Venereoloji Sovyet Dergisinin" bahis mevzuu ettiği bütün meselelerde materyalizm görüşüne uygunluk gözettiğini gördükleri zaman büyük bir hayrete düşmüşlerdir.[3]

---

[3] Sidney and Beatrice Webb, *Soviet Communism, A New Civilization?* New-York 1936, Cilt II, Sahife 1000

Temayül: Eğilim

İstihkâm: Tahkim edimişlik, sağlamlık.

Riyazi: Matematiksel

Tahakküm Davası

Herhangi bir iş bölümü sisteminde, muhtelif mütehassısların faaliyetini tek bir prensip altında koordine etmeğe ihtiyaç vardır. Halk hakimiyetine riayet olunmadığı hâllerde, mütehassısların faaliyeti istenilen maksadı temin edemeyen hedefsiz ve gayesiz bir gayret mahiyetindedir. Hâlbuki, müstehlike yegâne hizmet vasıtası, istihsaldir.

Piyasa ekonomisinde, kâr mefhumu, bütün faaliyeti tanzim eden bir rehberdir. Devletçilik rejiminde ise, hâkim prensip iktisadî hayatın müdahale altında tutulmasıdır. Bu iki rejimin dışında kalan üçüncü bir sistem yoktur.

Liberal ve kapitalist demokrasi rejimleri aleyhinde ileri sürülen başlıca tenkitlerden biri de; vatandaşların hakları belirtilmekle beraber vazifelerinden bahsedilmemesidir. Diyorlar ki; halk haklarını arar, fakat vazifelerini ihmâl eder. Hâlbuki içtimaî bakımdan, vazife haktan önce gelir.

Demokrasi ruhuna aykırı düşen bu tenkidin siyasî ve hukukî cepheleri üzerinde fazla durmağa lüzum yoktur. İnsan hakları, vatandaşı hükûmetin keyfî idaresine karşı korumak üzere, kanun hâlinde ifade edilmiştir. Hâlbuki isteniyor ki; bütün vatandaşlar iktidar sahibi müstebitler elinde birer esir hâline gelsinler!

İktisadî sahada, mülkiyet bir imtiyaz değildir. Mülkiyet, müstehlikin arzularını en iyi bir şekilde tatmin etmesine imkân veren bir vasıtadır. Servet kazanmak ve varlıklarını muhafaza etmek isteyenler, müstehlike hizmet etmek mec-

Tahakküm: Zorbalık etme

Müstehlik: Tüketici

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

buriyetindedirler. "Kâr sistemi" halkın iktisadî sahada hakim mevki almasını temin eden vasıtadır. Bir müteşebbis müstehliki ne kadar tatmin eder ise, kazancı da o nisbette artar. En ucuz fiyata iyi kalitede kundura istihsal eden bir müessese sahibinin zengin olması, bütün halkın menfaatinedir. Eğer zengin olmak hakkı kanunla tahdit edilecek olursa, herkesin bundan az çok zarar göreceği muhakkaktır. Kazancın tehdid edilmesi; rantabl çalışan müesseselerin aleyhinedir ve fiyatların ucuzlamasına değil pahalılaşmasına sebebiyet verir.

Kâr, insanların ihtiyarî olarak yaptıkları bir vazifenin mükafatıdır. Kâr temin etmek için büyük kütlelerin temayüllerini gözetmek lâzımdır. Piyasa ekonomisinde alelâde bir insan, sanayi liderlerinin ve yardımcılarının tatmin etmeğe çalıştıkları bir müşteridir.

Büyük müesseselerin, halk isteklerine kıymet vermek mecburiyetinde olmadıkları söylenmektedir. Müstehlikin ihtiyacını muhakkak surette buradan temin etmek veya mal almaktan vazgeçmek zaruretinde bulunduğu belirtilmektedir. Müteşebbis tarafından istenilen fiyatı ödemek mecburiyeti ile karşılaşıldığı ileri sürülmektedir. Diğer bir deyişle, büyük işletme artık bir hizmetkâr olmaktan çıkmış ve "Efendi" mevkiine geçmiştir; faaliyetini islâh etmek ve fiyatlarını ucuzlatmak ihtiyacını duymamaktadır.

İki şehri birbirine bağlayan tek bir demiryolu bulunduğunu farz edelim. Otobüs, otomobil, tayyare ve yolcu gemileri gibi nakil vasıtaları bulunabileceğini de hesaba katmayalım. Bu vaziyette, seyahat edecek bir kimsenin istenilen bedeli

Tahdit etmek: Sınırlamak
Temayül: Eğilim
Müstehlik: Tüketici

ödemek mecburiyetinde kalacağı şüphesizdir. Lâkin buna rağmen, ucuza nakliyat yapmak demiryolu idaresinin menfaatinedir. Çünkü seyahat etmek arzu edenler, ileri sürülen şartları kayıtsız ve itirazsız kabul etmek mevkiinde değillerdir. Gerek zevk ve gerekse iş için yolculuğu göze almış bulunanların sayısı, nakliyat şartlarına göre değişecektir. Bazı kimseler, ne pahasına olursa olsun, seyahatten vazgeçemeyeceklerdir. Diğerleri ise; konfor, sürat ve ücret vaziyetine göre karar vereceklerdir. Bir işletmenin kâr ve zararla çalışmasında müessir olan yolcular, işte bu ikinci gurubu teşkil edenlerdir. Bir demiryolu işletmesi hakkında verdiğimiz bu misal, bütün iktisadî faaliyet sahaları için de aynı derecede hakikattır.

İş adamı veya serbest meslek sahibi olsun; bütün müteşebbisler istikbâllerinin halk tarafından gösterilecek alâkaya bağlı bulunduğunu gayet iyi bilirler. Kapitalizm rejiminde, her gün biraz daha artan tecrübeleri, onların müstehlik kütlesinin ehemmiyetini kavramalarına yardım eder. İçtimaî meselelerin ruhunu anlamış kimseler, müstehlik karşısındaki bağlılığı kuvvetle hissederler ve kendilerini bu bağdan kurtarmağa çalışırlar. İş sahiplerinin müşteri tahakkümü karşısında aksülâmelleri, bürokrasi istikametindeki temayülü destekleyen kuvvetlerden biridir.

Bir mimar, plân ve projeleri müşterilerin arzu ettikleri şekilde çizmek mecburiyetindedir. Hâlbuki herhangi bir mimarın bilgisiz ve zevksiz bir müşteriye nisbetle ev inşaatından ve tertibatından daha iyi anladığı su götürmez bir hakikattir. Müşteri kaprisine uymak için mükemmel bir plânı bozmak, hoşa gitmeyecek bir şeydir. Mimar, kendi ça-

Müessir: Etken
Teşkil: Meydana getirme
Tahakküm: Zorbalık etme
Temayül: Eğilim

lışmalarında serbest kalmak ve kendi san'at ölçüsüne göre ideal telâkki ettiği tipte inşaat yapmak ister. Bu itibarla, bir hükûmet inşaatının başında çalışmak ve işleri dilediği gibi tanzim etmek, muhakkak ki bir çok mimarların zevk duyacakları bir vazifedir.

Fakat bu hisleri besleyen bir mimara diktatörlük temayülü atfedilecek olursa teessür duyacağı muhakkaktır. O; müşterilerin daha iyi mesken şartlarına kavuşmalarını istediğini, halkın kendi menfaatlerini takdir edemediğini, bu işlerin hükûmet tarafından vazifelendirilmiş bir mütehassıs tarafından görülmesi gerektiğini ve üslûbu kötü evlerin inşaasını kanunla yasak etmenin zarurî olduğunu söyleyecektir. Yalnız bir şey soralım, bir mimarî üslubun iyi veya kötü olduğu nasıl anlaşılır? Mimar, ihtisası dolayısı ile bunu bizzat anlamak mevkiinde bulunduğu iddiasındadır. Lâkin üslûp ve sanat kıymeti hakkında, mimarlar arasında büyük görüş ihtilâfları bulunduğu unutulmaktadır.

Bu mimarın, totaliter bir rejimde, meselâ bürokrasi diktatörlüğünde, kendi fikirlerine göre inşaat yapıp yapamayacağı belirtilmesi gereken bir noktadır. Çünkü istibdat rejiminde, projelerini âmiri olan bürokratın hoşuna gidecek şekilde hazırlamak mecburiyetinde kalacaktır. Bürokrat da, kendi idrakinin müsaadesi nisbetinde, diktatörün arzularını ve zevklerini kollamağa çalışacaktır. Nasyonal -Sosyalist Almanya'da, mimarlar serbest değillerdi. Sanat hayatında başarısızlığa uğramış bir artist olan Hitler'in zevkine uymak mükellefiyetinde idiler.

Mühim bir nokta daha vardır. Diğer sahalarda olduğu gibi, estetik meselelerinde de, güzellik mefhumunu tayine yarayan mutlak bir kıymet ölçüsü yoktur. Tek bir adam bütün

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

halkı kendi kıymet takdirine baş eğmeğe zorlar ise; vatandaşların saadetine hizmet etmiş olmayacağı aşikârdır. Vatandaşlar, saadet yolunu bizzat seçmek ve arzularını kendileri tayin etmek hakkına sahiptirler. Sirke gitmek isteyen bir adamı Hamlet'in temsilinde hazır bulunmağa mecbur etmekle kendisine iyilik etmiş olmayacağınıza inanmalısınız. Onun zevki ile alay edebilirsiniz: Fakat zevk sahibi olsun veya olmasın, her insan kendi eğlencesini bizzat seçmekte serbesttir.

Diktatörlük rejimlerindeki doktorlar halkın ideal telâkki edilen gıda rejimlerine göre beslenmesini istemektedirler. Onlar, çiftliğindeki sürüyü semirtmeğe çalışan bir yetiştirici gibi hareket etmek temayülündedirler. Gıda rejiminin bir gaye değil, sadece bir vasıta olduğunu hatırlamamaktadırlar. Çiftçi hayvanlarını mes'ut etmek için değil, semiz bir öküzün temin edeceği ticarî faideleri göz önünde tutarak yem rejimini ayarlar. Öküz ve inekleri semirtmek için muhtelif usuller vardır. Fazla süt almak veya kasaplık et istihsal etmek için verilecek gıda değişir. Bir diktatör de, halkı bir sürü gibi yetiştirmek, beslemek ve yaşatmak ihtirasındadır. Maksadı milleti mes'ut etmek değil, kendi arzularını tatmin etmektir. Diktatör, halkı ehlileştirerek bir sürü hâline getirmek emelindedir. Diktatör ve hayvan yetiştirici, her ikisi de cömert birer müstebittir.

Dava şudur: "Efendi" kim olacaktır? Vatandaş kendisini saadete eriştirecek yolu bizzat seçmeli midir? Yoksa bir diktatörün rehberliğine ihtiyaç var mıdır?

Saadet arayan insanlardan bazılarının doğru yolu bulmakta güçlük çektikleri bir hakikattir. Fakat bir adamı gardi-

Temayül: Eğilim
Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

yanların muhafazasına vermekle mes'ut edemezsiniz. Muhtelif devlet dairelerinde vazife gören müşavirlerin hakikaten faideli ve ince görüşleri olabilir. Lâkin kanunlar bürokratların bütün güzel tasavvurlarını gerçekleştirmelerine meydan vermiyor ise, gazaba gelmekte mana yoktur. Bürokratlar, tasarladıkları mükemmel niyetleri tatbik mevkiine koymak imkânını kısmen kaldıran temsilî hükûmet rejimlerinden şikâyetçidirler. Bu şikâyetlere nihayet vermek ve davayı kökünden hâlletmek lâzımdır. Memleketi kim idare edecektir? Seçmenler mi, yoksa bürokratlar mı?

Yarı deli bir insan dahi kamçı kullanmasını ve başkalarını zorla itaate mecbur etmesini bilir. Halka hizmet edebilmek için zekâ ve iştiyak lâzımdır. Bir piyasada, rekabet hâlinde bulunan müesseselerden ancak birkaç tanesi muvaffak olabilir. İşinde ehliyet göstermeyen bir idarecinin başvuracağı ilk çare, bürokrasi usulleridir. Bürokrasi, serbest rekabette muvaffak olamayanlar için, bir sığınaktır. Ancak resmî makam kuvvetine dayanmak ve icabında cebir vasıtaları kullanmak sayesinde, ehliyetsizlerin maksatlarını tahakkuk ettirebilmeleri kabildir.

Plâncılık ve sosyalizm davasının ruhunda, kifayetsizlik ve aşağılık duygusu gömülüdür. Kendi kabiliyetsizliğini gören her insan, selâmeti rekabet aleyhinde cephe almakta bulur. Vatandaşlara hizmet edebilecek vasıftan mahrum kimseler, onlara tahakküm etmek isterler.

Kabil: Mümkün, muhtemel
Tahakküm: Zorbalık etme

Altıncı Bölüm

Bürokrasinin Psikolojik Neticeleri

Alman Gençlik Hareketi

Burnu havada gezen fikir adamları, **Horatio Alger**'in felsefesinden yüz çevirmişlerdir. Hâlbuki **Alger,** kapitalist cemiyet nizamını tebarüz ettirmek hususunda, herkesten fazla muvaffak olmuştu. Kapitalizm, herkesin servet kazanmak imkânına sahip bulunduğu sistemdir. Kapitalist rejimde, bütün vatandaşlar muvaffakiyet fırsatları ile karşılaşabilirler. Talihin bütün insanlara aynı derecede lûtufkâr olmadığı malûmdur. İş hayatına atılanlardan ancak pek azı milyoner olabilir. Fakat herkes, ancak ve yalnız çetin gayretler pahasına muvaffakiyete erişmek kabil olabileceğini bilir. Çalışkan

Tebarüz: Belirme

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

ve becerikli bir genç için, bütün başarı yolları açıktır. O iyimser, ümitli ve kendinden emindir. Yaşı ilerledikçe bir çok tasavvurlarının akamete uğradığını görür ve buna rağmen cesaretini muhafaza eder. Onun muvaffak olamadığı yolda çocukları da bir defa talihlerini denerler. Hayat vait doludur ve yaşamak zahmetine değer.

Bu söylediklerimiz, Amerika için tamami ile doğru idi. İhtiyar Avrupa'da, Krallık devrinden intikal eden bir çok engeller, uzun müddet mevcudiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Liberalizm'in ilk günlerinde dahi, aristokratlar ve resmî makam sahipleri, imtiyazlarını idame ettirmek için çalışmaktaydılar. Lâkin Amerika'da, istibdat an'anelerinin bir temadisinden başka bir şey olmayan bu nevi hadiselerle karşılaşılmamıştır. İş hayatında hakim şartlar bakımından, Amerika hür bir memleketti. **Edison** ve **Ford,** muvaffak olabilmek için, kısa görüşlü hükûmetler ve dar kafalı bir halk efkârı ile mücadele etmek zaruretinde kalmamışlardır.

Bu şartlar altında yetişen nesiller, inisiyatif ruhu taşırlar. Onlar, terakki hâlinde bulunan bir cemiyette doğmuşlar ve insanların yaşayış tarzında tesir uyandıracak müspet eserler yaratmak zaruretini anlamışlardır. Onlar, dünyayı kendi fikirlerine göre düzenlemek için hiçbir gayreti esirgemezler. İstikbâl onlarındır. Gençlik haklarından bahis bile etmeğe lüzum duymaksızın, gençlere yakışacak bir şekilde hareket ederler. Dinamizm sahibi olmakla övünmezler ve bu vasıflarını teşhir etmek lüzumunu duymazlar. Eski nesli ağır sözlerle kırmazlar. Onlar, kıymetlerini doğrudan doğruya fiiliyat sahasında göstermek azmindedirler.

Vait: Söz verme
Temadi: Sürme, sürüp gitme, uzama
Efkâr: Fikirler, düşünceler
Terakki: İlerleme

Fakat bürokrasinin med hâlinde bir deniz gibi kabardığı memleketlerde, vaziyet başka bir manzara arzeder. Hükûmetin verdiği vazifeler, şahsî kıymet ve kabiliyetin hakikî değerini bulmasına müsait değildir. Memurluk disiplini, inisiyatifin mahkûm edilmesi demektir. Gençliğin istikbâlden büyük bir ümidi yoktur. Hayata yeni atılan bir gence, sayısız resmî dairelerden birinde, rastgele bir iş verilecektir. O iyi kötü işleyen muazzam bir makinenin çarklarından birini teşkil edecektir. Bürokrasi gelenekleri dimağını kötürümleştirecek ve ellerini bağlayacaktır. Bütün istifadesi, emniyet altında bulunmaktan ibaret kalacaktır. Fakat bu emniyet, bir mahkûmun hapishane duvarları arasında faidelendiği himayeden farklı değildir. Memur, hiçbir vakit serbestçe karar verebilmek ve kendi mukadderatını bizzat tayin edebilmek imkânını bulamayacaktır. O, daima başkalarının elinden tutup yürüttükleri bir insan olarak kalacaktır. Hiçbir vakit kendi kuvvetine güvenebilmek cesaretini gösteremeyecektir. Bütün hayatı müddetince canlı olarak gömüldüğü resmî daire binalarının manzarası, her görüşünde içinde bir ürperme uyandıracaktır.

İlk cihan harbine tekaddüm eden günlerde, bürokrasinin en ileri gittiği memleket olan Almanya'da, eşine rastlanmamış bir hâdise ile karşılaşılmıştır: **Gençlik hareketi**. Şamatacı genç erkek ve kız grupları okullar ve dersleri ihmâl ederek sokaklarda gürültü ve patırdı yapıyorlardı. Tumtıraklı kelimelerle yeni bir altın devrinin doğuşunu haber veriyorlardı. Söylediklerine göre, kendilerinden evvelki nesiller budalalardan terekküp etmekte idi ve onların beceriksizliği

---

Kabil: Mümkün, muhtemel
Teşkil: Meydana getirme
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Terekküp: Birleşme, meydana gelme

dünyayı bir cehenneme çevirmişti. Fakat yeni yetişen nesil ihtiyarların hâkimiyetine nihayet verecek, kısır ve budala ihtiyarların saltanatlarını devam ettirmelerine meydan bırakmayacaktı. Bundan sonra, parlak bir gençlik hüküm sürecekti. Eski ve faidesiz her şey tahrip edilecek, ana ve babaların kıymet verdikleri fikir ve akıdeler yıkılacak, kapitalist burjuva medenîyetinin köhne ve yanlış esasları yerine devlerden ve insan üstü mahlûklardan mürekkep, yeni kıymetlere ve ideolojilere dayanan bir cemiyet kurulacaktı.

Gençlerin şişirme sözleri, kendilerinin sarih bir fikir ve programdan mahrum bulunduklarını gösteriyordu. Bütün anlatmak istedikleri şundan ibaretti: "Biz genç ve seçkin insanlarız. Genç olduğumuz için enerji sahibiyiz. İstikbâl bizimdir. Tefessüh etmiş burjuva ve yahudilerin can düşmanlarıyız." Bu gençlere programlarının ne olduğunu sormak cesaretini gösterenler "liderlerimiz bütün zorlukları hâlledeceklerdir" cevabını alıyorlardı.

Yenilikler, daima genç nesillerin eseridir. Fakat bu **gençlik hareketinin** dikkate şayan tarafı, yeni fikirlerden ve programlardan mahrum bulunması idi. Kendilerine destek teşkil edecek bir programları olmadığı içindir ki, uyandırdıkları cereyana "gençlik hareketi" adını vermişlerdi. Hakikatte, daha önceki nesillerin programlarını benimsemiş bulunuyorlardı. Çünkü hükûmet istibdadı ve bürokrasi aleyhinde değillerdi. Onların radikal ihtilâlciliği, delikanlılık ile olgunluk çağı arasında esen bir kavak yelinden ibaretti. Herhangi bir ideolojik esasa dayanmıyordu.

Gençlik hareketinin liderleri, dimağı muvazeneden mahrum nevrastenik'lerdi. Bir çokları tenasül gayrı tabiîliklerine

Sarih: Açık
Tefessüh: Çürüme, bozulma, kokuşma
Teşkil: Meydana getirme

maruzdular. Aralarında ayyaşlık da son derece yayılmıştı. Hiç biri iş hayatında tecrübe geçirmemiş ve insanlığın terakkisi uğrunda herhangi bir hizmette bulunmamıştı. Bu itibarla, gençlik hareketi çabuk unutuldu. Arkasında bıraktığı izler, tek taraflı cinsî temayülleri terennüm eden birkaç kitap ve şiirden ibaret kaldı. Fakat harekete iştirak eden kütlenin büyük kısmı, hayatta bir daireye kapılanmaktan başka bir gaye gütmeksizin yaşadı. Bugün içlerinde, harpte ve ihtilâllerde ölmeden kalmış olanlara rastlamak kabildir. Bunlardan her biri sönük birer bürokrat olmuşlar ve hayatta daha fazla ileri gidememişlerdir. **Hitler**, bunları itaatkâr ve sadık birer köle olarak kullanmıştır. Lâkin onlar, **Hitler**'in hâleflerine veya **Stalin**'in kuklalarına da aynı sadakatle hizmet edecek niyette insanlardı.

Gençlik hareketi, Almanya'dan diğer memleketlere de sirayet etmiştir. İtalyan Faşizm'i, gençlik hareketini bir maske olarak kullanmıştır. Partinin resmî marşı olan "Giovinezza" bir gençlik şarkısıdır. Faşizm'in palyaçosu olan **Duçe**, ellisine merdiven dayadığı zaman, sıhhat ve gençliğinin devam etmesi temennisi ile kadeh kaldırmış ve koket bir bayan gibi yaşını saklamağa çalışmıştır. Lâkin bütün faşist sürüsü, mevki kapmaktan başka bir gaye uğrunda çalışmamıştır. Bu satırların müellifi, Habeş harbi sırasında büyük İtalyan Üniversitelerinden birinde, talebeye niçin İngiltere ve Fransa'ya karşı düşmanlık beslediklerini sormuş ve hayret uyandıran bir cevapla karşılaşmıştır: "İtalya, münevverleri için kâfi

---

Terakki: İlerleme
Temayül: Eğilim
Terennüm: Yavaş, güzel ve hoş şekilde söyleme veya ötme.
Kabil: Mümkün, muhtemel
Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan
Münevver: Aydın

mahreçten mahrumdur. Biz İngiliz ve Fransız müstemlekelerini zaptedeceğiz ve bu topraklarda İngiliz ve Fransız memurlarının işgâl ettikleri mevkilere geçeceğiz."

Gençlik hareketi, nizamlar ve takyitler neticesi, istikbâl ümitlerinin kapandığını gören bir neslin ayaklanması idi. Fakat bu hareket her gün artan mutlak hükûmet kontrolü ve totaliterlik cereyanının doğurduğu tehlike ile ciddî bir mücadeleye girişebilmek cesaretini göze alamadığı için, muvaffakiyetsizliğe mahkûmdu. Hareket mensupları cazip sözler ve ateşli şarkılar söylemişlerdi. Fakat asıl gâyeleri, devlet kapısında iş bulmaktı.

Bugün, totaliterlik istikametinde ileri gitmiş memleketlerde, gençlik hareketi sönmüştür. Sovyet Rusya, Nazi Almanya ve Faşist İtalya, çocukları ve gençleri devlet kontrolünün cenderesi içine almışlardır. Çocuklar, ufak yaştan itibaren, siyasî teşekküllere âza kaydedilmiştir. Vatandaşlar, beşikten mezara kadar, tek parti rejimi altında, verilen emirlere mutlak bir itaatle mükellef tutulmuşlardır. "Hususî" cemiyetler ve toplantılar yasak edilmiştir. Resmî teşekküller, rekabete tahammül edemezler. Tek parti rejimlerinin dayandığı ideolojiler müsamaha kabul etmez. İşte bürokrasi idealinin hakikî çehresi.

Bürokrat Bir Muhit İçinde Yetişen Gençliğin Nasibi

Gençlik hareketi, bürokrasi tehdidi karşısında yeni neslin tesirsiz ve muvaffakiyetsiz bir ayaklanma teşebbüsü idi. Hastalığın hakikî sebebi, sosyalizm istikametinde kaydedilen inkişaftı. Gençler, hedeflerini seçerken yanıldıkları için, müsbet bir netice elde edememişlerdir. Açık fikirlerden ve

İnkişaf: Gelişme

muayyen bir programdan mahrum bulunan gençlik hareketi, sadece bir sıkıntının ifadesini teşkil etmiştir. Genç ihtilâlciler, sosyalist fikirlerin tesiri altında idiler ve ne istediklerini bilmiyorlardı.

Bürokrasi cereyanının ilk kurbanı gençliktir. Hayata yeni atılan bir genç, mukadderatını bizzat tayin etmek hakkından mahrum bırakılmaktadır. Ona kıymetini göstermek fırsatı verilmektedir. İhtiyar medeniyetimize yeni bir kıymet ilâve etmek imkânından mahrum bulundukları için, yeni yetişenlere memleket hesabına kaybolmuş bir nesil gözü ile bakılabilir. Onların muvaffakiyetsizliğini hazırlayan zihniyet: "İnsanlık artık olgunluk çağına erişmiştir" sözü ile ifade edilebilir. Yeniliğe ve değişikliğe ihtiyaç bulunmadığı zaman, gençliğe yapacak ne kalır? Memurluk hayatında bütün istikbâl, bürokrasi teşkilâtının en alt kademesinden başlayarak yüksek makamlar tarafından konulmuş kaide ve nizamlara göre yavaş yavaş ilerlemekten ibarettir. Yeni nesil gözünde bürokrasi, gençlerin ihtiyarlar hâkimiyeti altına düşmesidir. Bu ise, bir nevi kast sistemine dönüş mahiyetindedir.

Liberalizm'in doğuşuna ve kapitalizm'in gelişmesine tekaddüm eden çağlarda; bütün milletlerde ve medenîyetlerde cemiyet nizamının bir statüye dayandığı görülmektedir. Halk, muhtelif tabakalara ayrılmıştı. Kırallar ve asilzadeler gibi imtiyazlı sınıflar, serfler ve esirler gibi hakir sınıflar belirmişti. Bu sınıflardan birine mensup bir kimse, hayatının devamınca aynı içtimaî seviyeyi muhafaza etmekte ve durumu çocuklarına da intikal etmekte idi. Aşağı tabakalara

---

Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Teşkil: Meydana getirme
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Hakir görmek: Aşağı, değersiz görmek

mensup bir insan, imtiyazlı sınıflara mensup kimselere mahsus mevkilere geçemezdi. Liberalizm ve kapitalizm; sınıf ayrılıklarına son vermiş ve bütün vatandaşları kanun karşısında müsavi tanımıştır. Vatandaş, cemiyet içinde lâyık olduğu mevkie erişmek hakkını kazanmıştır.

Marksizm, liberalizm'in yarattığı eseri kendine göre tefsir etmiştir. Karl Marx'ın saplândığı başlıca "dogme", iktisadî sınıflar arasındaki mücadelenin kaçınılmaz bir zaruret olduğu fikridir. Kapitalist cemiyet nizamı, aralarında menfaat ihtilâfı bulunan sınıflara ayrılmıştır. Bugünkü şartlar altında, sınıf kavgası önlenemez. İleride, sosyalizm'in zafer ile bütün cemiyet sınıfsız bir kütle hâline geldiği vakit, içtimaî mücadeleler nihayete erecektir.

Bu nazariyenin en dikkate şayan tarafı, hiçbir vakit açıkça izah edilmemiş olmasıdır. "Komünist beyannamesinde", sınıf kavgasına misal olarak kast ihtilâfı gösterilmiştir. **Karl Marx** bu misali canlandırdıktan sonra, modern cemiyet nizamının da yeni sınıfların doğuşuna sebebiyet verdiğini ilâve etmiştir. Lâkin Karl Marx, sınıf ve kast kavgası mefhumlarını tarif etmemiş ve sınıflarla kast'lar arasındaki farkı belirtmemiştir. Tarif edilmeyen bu mefhumlar, Marksizm nazariyesinin mihrak noktasını teşkil etmiştir. **Marx,** mugalâtalı tarifler ve kılı kırk yaran skolâstik tahlillerle dolu kitap ve makaleler yazmaktan usanmadığı hâlde, iktisadî sınıf tabirinin hususîyetlerini izah lüzumunu duymamıştır. Marx, "Komünist beyannamesinin" neşrinden otuz beş sene sonra öldüğü zaman, en büyük eseri olan "**Das Kapital**" henüz tamamlanmamıştı. Müsveddelerin tam can alacak noktada kesilmesi,

---

Müsavi: Eşit
Teşkil: Meydana getirme
Mugalata: Yanıltmaca

hayli mânidardır. Ne Marx ve ne de tilmizleri, içtimaî bir sınıfın ne demek olduğunu ve bu sınıfların cemiyet bünyesinde **Marksizm** tarafından kendilerine izafe edilen rolü oynayıp oynamadıklarını izah edecek mevkide değillerdir.

Filhakika, mantık bakımından, muayyen esaslara göre bir tasnif yapabilmek imkânı daima mevcuttur. Fakat hakikaten kıymet taşıyan tek nokta, tasnif için kabul edilen esasların bilgimizi daha ileri götürmemize imkân verip vermeyeceğidir. Anlaşılması lâzım gelen nokta; Marx, tarafından belirtilen sınıf ayrılıklarının hakikâte ne derece uygunluk arzettikleri değil, bu sınıf ayrılıklarının içtimaî bünyemizde oynadıkları rolün ehemmiyetidir. Marx, her yazısında başka bir mâna verdiği "içtimaî sınıf" mefhumunu tarif etmemiştir. Zira sarih bir tarif, nazariyesindeki çürük noktaların meydana çıkması gibi bir netice verebilirdi.

Bir "Kast"ı tebarüz ettiren hususîyet, elâstikiyetten mahrum bir içtimaî bünyenin doğuşuna sebebiyet vermesidir. Hâlbuki Marx'ın yaptığı gibi; cemiyet kapitalist ve işçi sınıfları diye ikiye ayrıldığı takdirde, elâstikî bir içtimaî bünye karşısında bulunuruz. Halk, bu sınıfların birinden diğerine geçebilir. Kapitalist ve işçi sınıflarının mensupları mütemadiyen değişirler. Marx zamanındaki kapitalistlerin soyu ve sopu bugüne kadar hiç değişmeksizin kalmış mıdır? Muasır kapitalistler camiası herkese açıktır. Amerika Birleşik Devletlerindeki âyan âzalarını ayrı bir sınıf farzetmek kabildir. Bu âyan âzaları arasında, babaları veya büyük babaları da aynı mevkii işgâl etmiş kimseler vardır. Fakat buna rağmen, Amerika'daki âyan âzalığını bir kast olarak kabul edemeyiz.

Tilmiz: Talebe, öğrenci, çırak.
Muayyen: Belli, ölçülü, tesbit edilmiş olan
Sarih: Açık
Tebarüz: Belirme
Kabil: Mümkün, muhtemel

Daha önce belirtildiği gibi, piyasada faaliyet gören kapitalist ve müteşebbis zümreleri sürekli bir ıstıfa hareketinin tesirlerine maruzdurlar. Müstehlik, memleketin iktisadî bünyesinde üst tabakayı teşkil edenleri bizzat tayin eder.

Hâlbuki sosyalist bir rejimde, ne müteşebbis ve ne de kapitalist sınıfı mevcuttur. Marx, bu bakımdan, sosyalizm'i sınıfsız bir cemiyet farzetmekte belki haklıdır. Lâkin bu noktanın hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü, sosyalist bir cemiyette de, içtimaî fonksiyonlar bakımından, insanlar arasında bir nevi sınıf farkı belirir. Çünkü orada, emir verenlerle bu emirlere kayıtsız ve şartsız itaat etmek mecburiyetinde bulunanlar ve plânları hazırlayanlar ile bu plânları tatbik etmekle vazifelendirilenler, iki ayrı zümre teşkil ederler.

Kapitalizm rejiminde ise, herkes kendi refahının yaratıcısıdır. Bir genç, hayatta yükselmek için, yalnız kendi kuvvetine güvenmek mecburiyetindedir. Müstehlikin kıymet hükümleri, şahısların hususî vaziyetlerini dikkate almaz. Ehemmiyet verilen; şahsiyet değil, meydana konulan eserdir. İşlerin iyi yapılması ve hizmetlerin aksamaması muvaffakiyeti belirten tek ölçüdür.

Sosyalist rejimlerde, ilk defa işe giren bir genç, makam sahiplerinin hoşuna gitmek mecburiyetindedir. Hâlbuki bürokratlar, ehliyet sahiplerinden ve yeni gelenlerden pek hoşlanmazlar. (Filvaki eski firmaların başındaki ihtiyar müteşebbisler için de aynı şey söylenebilir. Lâkin iktisadî faaliyetin neticesi müstehlikin durumuna bağlı olduğundan, yeni yetişen müteşebbislerin rekabetini tevekkül ile karşılamak zarureti vardır.) Sosyalist bürokrasi mekanizmasında,

Müstehlik: Tüketici
Teşkil: Meydana getirme
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

terfi imkânı, vazifede gösterilecek muvaffakiyetten ziyade, âmirlerin teveccühüne bağlıdır. Gençliğin mukadderatı ihtiyarların lûtuflarına tâbidir.

Bu hakikat inkâr edilemez. Sosyalist bir cemiyette, Marx'ın anladığı mânada bir sınıf bölümü yoktur. Fakat Stalin'in teveccühünü kazanmış olanlarla bu şerefi elde edemeyenler arasında büyük bir fark vardır ve bir diktatör için de, fikirlerini paylaşanlar ve eserlerini beğenenler ile aksi kanaatte bulunanlar arasında fark gözetmek tabiî bir şeydir.

İtalyan faşistlerinin bir gençlik şarkısını parti marşı olarak aldıkları ve Avusturya sosyalistlerinin çocuklara: "Biz genciz, bu güzel bir şeydir" adlı marşı öğrettikleri bir hakikattir. Lâkin bürokrat bir idare rejiminde, genç olmak güzel bir şey değildir. Bürokrasi sisteminde, gençliğin tek vaziesi yumuşak başlı, itaatkâr ve silik olmaktır. Bürokrasi ailesi içinde fikir sahibi başı boş inkılâpçılara yer yoktur.

Bugün, sadece gençliğin bir buhran geçirdiği söylenemez. Medenîyet ve terakki âlemi, tamamı ile buhran içindedir. Gençlik kendi telâkkilerine göre cemiyeti yeni başta kurmak fırsatını bulamadığı müddetçe, insanlığın ilerisi karanlık kalacaktır.

Bürokrasi Hâkimiyeti ve Terakki

Yüksek ve tedbirli şahsiyetler ve asil bürokratlar tarafından idare edilen pederşahî hükûmet sistemini müdafaa eden gayet meşhur bir fikir adamı vardır. **Eflâtun.**

Eflâtun'un tasavvur ettiği ideal mütekâmil devlet, menfaat duygusundan âzade filozoflar tarafından idare edilir-

Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Terakki: İlerleme
Mütekamil: Olgunlaşmış

di. Filozoflar, ebedî ve değişmez adâlet kanunlarına bağlı rüşvet kabul etmez birer hâkim ve tarafsız birer idareci idiler. **Eflâtun** felsefesinin bariz hususîyeti; iktisadî ve içtimai şartların inkişafından ve fikir sahasındaki değişikliklerden ileri gelen tesirlere kıymet vermemesidir. Ebedî bir ideal devlet tipi vardır. Bu tipe uymayan her türlü teşkilât irtikâp ve inhitata sürüklenmeğe mahkûmdur. Davanın ruhu, ideal devlet tipini kurmak ve kurulan nizamı ebedîyen muhafaza etmektir. Çünkü değişiklik, tefessüh demektir. İçtimaî ve iktisadî nizam, elâstikiyetten mahrumdur. İlim, teknoloji ve içtimaî teşkilât sahalarında terakki mefhumu, **Eflâtun felsefesine** yabancı kalmış birer noktadır. Daha sonra, **Eflâtun**'u örnek tutarak hayâllerinde bir dünya cenneti yaratmağa çalışan müellifler de aynı hataya düşmüşler ve insanî nizamın değişmeksizin kalacağını farz etmişlerdir.

Eflâtun'un ideali olan seçme zümre hâkimiyeti, katolik kilisesi tarafından tahakkuk ettirilmiştir. **Trente** ruhanî meclisi kararlarına göre teşkilâtlandırılan **Roma kilisesi**, hakikî bir bürokrasi idi. Roma kilisesi, demokrat olmayan hükûmetlerde gayet nazik bir mesele teşkil eden yüksek iktidar mevkii mensupları seçimini muvaffakiyetle hâlletmiştir. Görünüşe göre, dinî hayata giren her gence, katolik teşkilâtında en yüksek mevkilere kadar çıkabilmek imkânı temin edilmiştir. Köy papazları, kendi bölgelerindeki çocuklar arasında kabiliyetli gördüklerini himayeleri

İnkişaf: Gelişme
İnhitat: Gerileme
Tefessüh: Çürüme, bozulma, kokuşma
Teşkil: Meydana getirme
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

altına almakta ve psikoposluk seminerinde yetişmelerini temin etmekte idiler. Bu seminerde muvaffak olarak rahip nasbedilen gençlerin istikbâlleri tamamı ile kendi ahlâk, çalışkanlık ve kültürlerine bağlı bulunuyordu. Zengin ve asil ailelerin çocukları, ruhanî hayata atılmakta idiler. Lâkin kilise hiyerarşisinde kendilerine mevki verilirken, aile vaziyetleri dikkate alınmazdı. Kilise camiası içinde; zengin ailelere, asilzadelere, fakir köylü, işçi ve serf çocuklarına müsavi hak tanınmıştı. Kilise büyükleri ve ruhanî üniversiteler tedris heyeti, hakikaten değerli bir zümre teşkil etmekte idiler. Kilise mensupları, en ileri memleketlerde dâhi, üniversite profesörleri, felsefeciler, âlimler ve devlet adamları ile rekabet edebilecek bir seviyede idiler.

Kilise teşkilâtı, bütün modern sosyalist müelliflere bir ilham kaynağı olmuştur. Muasır sosyalizm nazariyesini hazırlayanlardan Saint-Simon ve Auguste Comte üzerinde, kilise teşkilâtının tesirlerini açıkça görmek kabildir. Lâkin herhangi bir maksatla kiliseyi örnek olarak zikretmekten çekinen diğer müellifler de; katolik teşkilâtının tam manası ile tesiri altında kalmışlardır. Katolik kilisesi kadar mükemmel bir hiyerarşi kurmuş başka bir teşkilâta rastlamak kabil değildir.

Lâkin, kiliseyi örnek tutmak esas itibarı ile bir hatadır. Papa ve piskoposları tarafından idare edilen hiristiyanlık alemi, asırlar boyunca hiçbir esaslı değişikliğe sahne olmamıştır. Katolik mezhebi, ebedî ve değişmez telâkki edilen bir doktrine dayanmaktadır. Hristiyanlık akidesi ezelîdir. Hiçbir tekâmül ve terakki kaydetmemiştir. Kilise mensup-

Müsavi: Eşit
Teşkil: Meydana getirme
Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan
Kabil: Mümkün, muhtemel
Terakki: İlerleme

larından yalnız kanuna ve "dogme"e mutlak bir itaat istenmiştir. Kilise tarafından takip edilen adam seçme usulleri; değişmez ve münakaşa kabul etmez kaide ve nizamların ruhuna tamamı ile uygundur. Ebedî mahiyet taşıyan mânevî servetlerin muhafızları, tam bir isabetle seçilmiştir.

Fakat cemiyet hayatında ve hükûmet sistemlerinde, aynı usulün tatbiki kabil değildir. İnsanlığın en büyük imtiyazı, hayatına ve refahına karşı tabiatın ortaya çıkardığı engelleri yenmek için daima yeni usuller aramak ve terakkiye doğru yürümek imkânıdır. Mağara adamını çağımızdaki medenîyet seviyesine ulaştıran âmil, bizi yeniliklere doğru sürükleyen bir iç kuvvettir. Bizi bugünkü seviyemize eriştiren kuvvet hâlâ bâkidir. Eğer bu kuvveti elâstikiyetten mahrum bir içtimaî bünye içinde zincirlemeyecek olursak, terakki yolunda çok daha ileri gitmekliğimiz kabildir. Katolik kilisesi, yeni şeflerde akide ve "dogme" lere karşı kayıtsız ve şartsız bir bağlılık aramaktadır. Kilise ıslahatçıları, inkılâpçılara ve yeni fikir alemdarlarına muhtaç değildir. Kilise kendi reislerinin asırların tecrübesinden geçmiş carî nizamları idame ettirebilecek kabiliyette olmalarını istemektedir. Bu imkânı temin edebilecek en iyi sistem, bürokrasidir. Lâkin bürokrasi usulleri iktisadî ve içtimaî meselelere tatbik etmek istenildiği vakit, aşırı muhafazakârlığın sebebiyet verdiği aksaklık ve aksülâmellerle karşılaşılmaktadır.

Bürokrasi, elâstikiyetten mahrumdur. Çünkü, carî nizam ve usullere riayet gösterilmesini mutlak bir prensip olarak kabul etmektedir. Hâlbuki içtimaî hayatta, elâstikiyetsizlik kötürümlük demektir. Bugünkü "reformcuların" istikrar ve emniyet mefhumlarını ballandırmaları gayet mânidardır.

Kabil: Mümkün, muhtemel
Âmil: Yapan, etken, etmen

İptidaî insanlar, istikrarı hedef tutmuş olsa idiler, hiçbir vakit emniyete kavuşamazlardı. Onları vahşi hayvanların ve mikropların tahribatından koruyan tek âmil, terakkidir.

Alman Marksist'leri, eğer sosyalizm insanlığın mahiyetine aykırı bir şey ise, o vakit insanlığı değiştirmek icap edeceğini söylemişlerdir. Onlar, mahiyeti değiştirilen bir insanın insanlıktan çıkacağını hatırlarına getirememişlerdir. Mutlak bir bürokrasi rejiminde; ne bürokratlar ve ne de tebeaları, insanlık vasfını uzun zaman muhafaza edemezler.

Diktatör Seçimi

Devletin âlicenap müstebitler tarafından idaresi lazım geldiğini ileri sürenler, büyük şefin veya hâkim idareci zümrenin nasıl seçilmesi lâzım geldiğini tayin hususunda hiçbir zorlukla karşılaşılmayacağını ve bütün halkın tereddüt göstermeksizin insan üstü diktatöre veya aristokrasi sınıfına boyun eğeceğini tasavvur etmektedirler. İktidar mevkiinin bir çok isteklileri bulunabileceği düşünülmemektedir. Devlet reisi seçim ile tayin edilmediği takdirde, daima dâhilî harp tehlikesi vardır. Demokrat seçim sistemi tatbik edilmediği müddetçe, iktidar mevkiinin merhametsiz maceraperestler tarafından işgâl edilmesi önlenemez.

Milâddan sonra ikinci asırda, Roma imparatorluğu bir nevi **Führerlik** prensibine göre idare edilmekte idi. İmparator, memleketin en kabiliyetli ve tanınmış insanı idi. İmparatorluğu kendi ailesi erkânına değil, bu mevkie en fazla layık gördüğü kimseye bırakırdı. Bu sistem; **Trajan, Hadrian, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius** gibi büyük hü-

İptidaî: Eski, ilkel, arkaik

Terakki: İlerleme

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

kümdarların seri hâlinde birbirlerini takip etmelerini temin etmiştir. Fakat bundan sonra Practor'lar devri, devamlı iç harpler ve baş döndürücü bir inhitat çağı gelmiştir. İktidar mevkii, en iyilerden en kötülere geçmiştir. Ücretli askerlere dayanan muhteris generaller, iktidarı zorla ele geçirmişler ve başka bir maceraperest meydana çıkıp kendilerini mağlûp edinciye kadar saltanat sürmüşlerdir. İhanet, isyan ve cinâyet; insanların iktidar mevkiine erişmek maksadı ile başvurdukları, başlıca vasıtaları teşkil etmiştir. Tarihçiler, iyi imparatorların sonuncusu olan **Marcus Aurelius**'ü mes'ul tutmaktadırlar. Kanaatlerine göre, Marcus Aurelius, kendisine hâlef olarak en ehliyetli insanı seçeceği yerde, tahtını oğluna bırakmakla büyük bir hata işlemiştir. Bu tenkide, tek bir insanın hatası ile yıkılan bir rejimin hiçbir vakit iyi bir sistem olamayacağını söylemekle cevap verelim. Führer sistemi, iktidar mevkiine birden fazla namzed bulunduğu zaman, daima dâhilî harp ile neticelenir.

Muasır diktatörler, kuvvete dayanarak iktidar mevkiini gasbetmişlerdir. Onlar, mevkilerini rakiplerine karşı korumak zarureti ile karşılaşmışlardır. Bu itibarla, temizleme hareketlerine girişmek mecburiyetinde kalmışlardır. Diktatörler birbirlerini takip ettikleri takdirde, hepsinin aynı usullere göre hareket etmeleri zarurîdir. Bürokrasi sistemi yayıldığı ve köklerini derinleştirdiği zaman, cebir ve tazyik cihazlarının kuvvetlenmesi mukadderdir. Diktatörlüğün ve bürolar hakimiyetinin vatandaşa temin edeceği emniyet, kargaşalık

İnhitat: Gerileme
Muhteris: Açgözlü
Teşkil: Meydana getirme
Namzed: Aday
Tazyık: Engel, zorlama
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

ve dâhilî harbe tekaddüm eden muvakkat sükûnet devrelerinden başka bir şey olamaz.

Tenkit Fikrinin Körleşmesi

Sosyalistlere göre; kapitalizm insanlığın vekarı ile uyuşmayan, halkı düşkünlüğe sürükleyen, entelektüel vasıfları zayıflatan ve ahlâkı bozan bir sistemdir. Kapitalizm rejiminde, bütün insanlar birbirleri ile rekabet hâlindedir. Bir insanlık iç güdüsü olan cömertlik ve arkadaşlık duygusu yerine kin ve kazanç kırsı kaim olmaktadır. Fakat sosyalizm, fazilete lâyık olduğu ehemmiyeti tekrar kazandıracaktır. Dostluk, uhuvvet ve arkadaşlık bağları, gelecek devirlerde insanlığı tebarüz ettiren en kıymetli vasıfları teşkil edecektir. İlk olarak, en büyük fenalığa, insanlar arasındaki rekabete son verilmelidir.

Hâlbuki hakikatte, rekabetin kaldırılması kabil değildir. Daha iyi ve daha büyük mevkiler bulundukça, bu mevkilere geçmek arzusunu besleyen insanlar arasında mücadele baş göstermesi önlenemez. Bu mücadeleyi rekabet veya başarı arzusu diye adlandırmak hiçbir şeyi değiştirmez. Bir insanın istediği mevkii elde edip edemeyeceği hakkında şu veya bu şekilde bir karar vermek zarurîdir. Bu itibarla, bahis mevzuu olan asıl nokta, rekabet şartlarının nasıl tayin edileceğidir.

Kapitalist rekabet sisteminde, daha iyi ve ucuz mal arzeden müteşebbis rakiplerine üstünlük elde eder. Hâlbuki bürokrasi rejiminde, rekabetin hedefi, iktidar mevkiindekilerin teveccühünü kazanmak üzere girişilen entirakalarda muvaffak olabilmektir.

Müstebid hükümdarların saraylarında her türlü dalkavukluğa, zillete ve alçaklığa rastlamak kabildi. Lâkin arada

Uhuvvet: Kardeşlik
Tebarüz: Belirme
Kabil: Mümkün, muhtemel

sırada müstebide hakikati olduğu gibi söylemek cesaretini gösteren bir kahraman çıktığı da vâki idi. Hâlbuki bugün vaziyet başkadır. Politikacılar ve muharrirler artık kırallara değil; halka, "sokak adamına" dalkavukluk etmektedirler. Onların hoşlarına gitmeyecek şeyler söyleyerek popülaritelerini kaybetmekten korkmaktadırlar. **XIV. Louis**'nin dalkavukları, hiçbir zaman bugün Führer'leri ve onları destekleyen kütleleri methetmek için kullanılan kelimeleri ağızlarına almamışlardır. Çağımız insanları, kendi hatalarını görebilmek kabiliyetini kaybetmişlerdir.

Komünist partisinin kongrelerinden birinde, **Avdyenko** adında bir muharrir **Stalin**'e şu sözlerle hitap etmiştir: "Asırlar geçecek ve istikbâlin komünist nesilleri, tarih boyunca yeryüzünde yaşamış en mes'ut insanlar olan bizlere gıpta edeceklerdir. Çünkü biz dâhî önder Stalin'i, mütefekkir Stalin'i, bu mütevazı ve mütebessim büyük adamı yakından tanıdık. Ben Stalin'i ilk defa uzaktan gördüğüm vakit, onun kudretini, cazibesini ve büyüklüğünü bütün benliğimde hissettim. Saadetimi ve coşkunluğumu terennüm etmek, haykırmak ve etrafa duyurmak istedim.[4]" Âmirine yaranmak isteyen bir bürokrat da, belki daha az şairane, fakat muhakkak ki, en az bu kadar zelilâne bir ifade kullanır.

Avusturya-Macaristan İmparatoru **François-Joseph**'in elmas jübilesinde bir istatistikçi memleketteki demiryolu şebekesini hükümdarın altmış yıllık saltanatı esnasında vücude getirilen muvaffakiyetli bir eser olarak göstermiş ve bu dalkavukluğa imparator da dâhil olduğu hâlde bütün saray

[4] W. H. Chamberlain, *Collectivism: A False Utopia*, New-York 1937, sahife 43.

Muharrir: Yazar

Terennüm: Yavaş, güzel ve hoş şekilde söyleme veya ötme.

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma

halkı gülmüştü. Fakat New-York ve Paris sergilerinde, Sovyet Hükûmeti, çarlar devrinde kullanılmamış bir vasıta olan traktörü yeni rejimin 25 yıllık bir gecikme ile istimal sahasına soktuğunu muzafferane ilân ettiği vakit, kimse gülmek arzusunu duymamıştır.

Mozart, Haydn, Beethoven ve **Schubert**'lerin yetişmiş olmasını, hiç kimse **Marie-Therese** ve torunu **François**'nin istibdadını muhik gösteren birer başarı olarak kabul etmez. Lâkin muasır bir Rus bestecisinin belki birkaç yıl içinde unutulmağa mahkûm eserleri, bugün totaliterciliğin muvaffakiyetine birer delil olarak gösterilmektedir.

Mesele, bürokrasi kontrolünün mü, yoksa serbest ekonomi sisteminin mi daha faideli olabileceğini tayin edebilmektedir. Bu dava, yalnız iktisadî fikir sahasında hâlledilebilir. Devlet sanayiinin muvaffakiyet kabiliyetine maddî delil olarak, Fransız Tekel İdaresinin çıkardığı sigaralara rağmen halkta tütüne karşı nefret uyanmadığını söylemek meseleyi hâlletmez. Nitekim müstehlikin Yunan sigaralarından hoşlanması ve Yunanistan'daki toprak ve iklim şartlarının kokulu ve içimi zevkli tütün yetiştirmeğe müsait olması da, Yunan bürokratları hesabına bir başarı sayılamaz.

Üniversitelerin, demiryollarının ve P.T.T. işletmelerinin devlet tarafından işletilmesi, bir Alman için tabiî birer hadisedir. Bir Rus, insanın polis tarafından verilmiş tasdikli hüviyet cüzdanı olmaksızın yaşayabileceğini kolay kolay tasavvur edemez. Son otuz yıl içinde de, Avrupa'da pasaportsuz seyahat edilemez olmuştur. Bir çok memleketlerde, yanına hüvi-

---

İstimal: Kullanma
Muhik: Haklı
Müstehlik: Tüketici

yet varakası almadan sokağa çıkmak kabil değildir. Avrupa şehirlerinden çoğunda, bir yabancı geceyi bir otelde veya başka bir yerde geçirecek veyahut adres değiştirecek olursa, derhal polise malûmat vermek icap eder. Halk alışmış bulunduğu bu gayri tabiîliklerden şikayet etmemektedir.

Bürokrasi formalîtelerinin bazı faideleri inkâr olunamaz. Lâkin halkın serbestisini daraltmakla suçların önleneceği ve suçluların kolayca yakalanacağı sanılmamalıdır. Saklanan bir katil, hiçbir vakit oturduğu adresi ve yer değiştirmelerini polise bildirecek değildir. Bürokratlar, kendi usullerini müdafaa ederken, bazan gülünç olurlar. Meselâ, yürürlükteki formalîteler sayesinde, anası babası tarafından terkedilen çocukları bulmak kabil olabileceği ileri sürülmektedir. Fakat halkı rahatsız etmeksizin iyi bir emniyet memurunun da bu işi hâlletmeğe muktedir bulunduğu her nedense hatıra gelmemektedir. Arızî mahiyet taşıyan vakalar, bütün halkı daimî surette tazyik altında tutmak için kâfi bir hak teşkil edemez.

Kâr zihniyeti ile çalışan bir ticarethane, halkın rağbetine dayanır. Halk yüz çevirdiği takdirde, bir müessesenin piyasada tutunabilmesi bahis mevzuu olamaz. Hâlbuki halk, devlet dairelerinde, sırf mecburiyet dolayısı ile iş takip etmektedir. Bir daireye müracaat eden iş sahiplerinin fazlalığı, hiçbir vakit işlerin iyi yürüdüğünü göstermez. Halkın resmî daire kapılarında bekletilmesi, sadece, devletin en hayatî ihtiyaçlara varıncaya kadar bütün iktisadî faaliyete müdahalede bulunduğuna delâlet eder.

Varaka: Yazılı kağıt.
Kabil: Mümkün, muhtemel
Arızî: Sonradan olma, birşeyin aslından olmayan.
Tazyik: Engel, zorlama
Teşkil: Meydana getirme

Tenkit ruhunun kaybolması, medenîyet için ciddî bir tehlikedir. Tenkide uğramak endişesi kalkdığı vakit, şarlatanlar halkı daha kolay aldatabilirler. Münevver tabakanın kendini propagandaya daha kolay kaptırdığı belirtilmesi gereken bir hakikattir. Marksizim, Nazizm ve Faşizm, cereyanlarına ilk kapılan köylü sınıf değil, münevver tabakadır. Münevver zümre, ideolojilerdeki tenakuz noktalarını anlayabilecek kabiliyeti gösterememiştir. **Mussolini,** ayni nutuk içinde, İtalyan'ları garp medenîyetinin en eski ve medenî milletlerin en genç mümessilleri olarak tasvir ettiği vakit, bu tezat Faşizm'in popülaritesi üzerinde hiçbir tesir yaratmamıştır. Hiç bir Alman nasyonalisti; arî ırkın parlak birer temsilcisi olmakla iftihar eden esmer **Hitler**'in, şişman **Goering**'in ve ufak tefek **Goebbels**'in; sarışın, ince ve uzun boylu kahramanlar yetiştiren bir kavim ile ne dereceye kadar alâkalı olabileceğini araştırmağa lüzum duymamıştır. Bu vaziyet karşısında, milyonlarca insanın Rusya'yı Amerika'dan daha demokrat bir memleket saymasına şaşmamak lâzımdır.

Ancak, tenkit ruhu bulunmaması sayesindedir ki, halkı istibdat rejimlerinde serbest yaşayabileceklerine inandırmak kabil olmaktadır. Halk, bütün istihsal vasıtaları mülkiyetinin devlet elinde toplândığı ve hükûmetten başka bir patron bulunmadığı zaman, hakikî mânada hürriyete kavuşacağını sanmaktadır. Lâkin mutlak kudrete sahip hükûmetlerin halk tarafından tasvip edilmeyen icraatta bulunabilecekleri hesaba katılmamaktadır. Diktatörlerin vatandaş arzusuna aykırı hareketlere girişemeyecekleri farzedilmektedir

---

Münevver: Aydın
Tenakuz: Çelişme
Mümessil: Temsilci.
Kabil: Tür, cins, soy

Yedinci Bölüm

Hastalığın Tedavisi Kabil midir?

Muvaffakiyetsizlikle Sona Eren Tecrübeler

Bürokrasi ve sosyalizm cereyanlarını önlemek maksadı ile harcanan bütün gayretlerin boşa çıktığını kabul etmek mecburiyetindeyiz. Başkan **Wilson** demokrasiyi kurtarmak emeli ile Amerika Birleşik Devletlerini harbe soktuğundan beri otuz sene geçmiştir. Bu müddet zarfında, demokrasi mütemadiyen gerilemiştir. Bir çok Avrupa memleketlerinde, istibdat rejimleri kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri dâhi, yakın tarihe kadar "**Prusya tarzı**" diye istihkar ettiği siyaset usullerini kabul etmiştir. İnsanlık, açıktan açığa, totaliterliğe doğru sürüklenmektedir. Yeni nesil mutlak bir devlet kontrolüne âdeta hasret çekmektedir.

Kabil: Mümkün, muhtemel
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
İstihkar: Hor görme

Tanınmış bir çok hukukçular, eserlerinde, kanun üstünlüğü prensipi yerine tedricen keyfî idare usullerinin kaim olmağa başladığını belirtmişlerdir.[1] Bu eserlerde şahsî kıymet ölçüleri ile vatandaş haklarının çiğnenmesine sebebiyet verildiği ve Şark uslûbunda aşırı bir istibdada yol açıldığı izah edilmiştir. Lâkin hürriyet ve teşebbüs serbestisi, sosyalistler nazarında kıymet ifade etmeyen birer mefhumdur.

Polemik mahiyet taşıyan eserler de, ciddî hukuk kitaplarından daha fazla tesir uyandırmamıştır. **Balzac**, **Dickens**, **Gogol**, **Maupassant** ve **Courteline** gibi meşhur muharrirler, bürokrasi aleyhinde şiddetli hücumlarda bulunmuşlardır. **Aldous Huxley**, sosyalizm'in ideal cennetini zehirli alaylarına hedef tutmak cesaretini göstermiştir. Halk, bu yazıları büyük bir zevkle okumuştur. Lâkin ikaz dolu neşriyat, halkın yine devlet kapısına el açmasına mâni teşkil etmemiştir.

Bir çok kimseler bürokrasinin garabetlerini mizah mevzuu yapmaktadırlar. Dünyanın en zengin ve kudretli bir hükûmetinde –Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı aile ekonomisi bürosunda kendi kendine giyinmesini henüz yeni öğrenen küçük çocuklar için pantolon modeli hazırlamakla vazifeli bir daire vardır. Fakat büyük bir ekseriyet, bu dairenin mevcudiyetini gayri tabiî görmemektedir. Bir çok kimselerin kanaatlerine göre; elbise ve çamaşır gibi faideli eşya istihsalinin devlet tarafından yapılması iyi ve hatta lüzumludur.

İlmî tenkitlerden ve hicivlerden hiç biri meselenin özüne temas etmediği cihetle, bürokrasi cereyanlarını önleme-

[1] Lord Heward of Bury, Lord Chief Justice of England, *The New, Despotizm*, New-York 1929 James M.Meck, former Sollicitor General of United States, *Our Wonderland of Bureaucracy* New-York 1932.

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.
Teşkil: Meydana getirme
Cihet: Yan, yön

yi hedef tutan teşebbüsler netice vermemektedir. Bürokrasi hakikatte, sosyalizm'in temel direklerinden birini teşkil etmektedir. Bu itibarla, meseleyi kökünden hâlledebilmek için sosyalizm ile kapitalizm arasında kat'î bir tercih yapmak lâzımdır.

Sosyalizm taraftarlarına göre; kapitalizm kütlelerin refahı üzerinde tahripkâr bir tesir yaratmakta; sefalete, düşkünlüğe ve memleketin tedricen fakirleşmesine sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan sosyalizm idealinin herkesi mes'ud ve zengin edecek bir dünya cenneti vâdettiği belirtilmektedir. Bu iddialar haklı mıdır? Bütün dava, halk kütlelerinin hakikati anlayabilmelerine bağlıdır.

İktisat İlmi ve Totaliterlik Cereyanları

Bürokrasi meseleleri, iktisat ilminin mevzuu içine girer. Bürokrasinin yayılmasından doğan vaziyeti anlayabilmek için, iktisadî bir tahlil yapmak zarureti vardır. Güdümlü ekonomi, sosyalizm, komünizm, plâncılık ve totalitercilik taraftarlarının aldatıcı formüller ve yanlış nazariyeleri ancak iktisat ilmi tarafından red ve cerhedilebilir. Bugünkü siyasî güçlüklerin hakikî kaynağı iktisadî bir mahiyet taşımaktadır. İktisat teorisi bilinmeksizin meselenin ruhuna nüfuz edebilmek kabil değildir. Yalnız iktisat ilminin esasları hakkında bilgi sahibi bir kimse, siyasî ve içtimaî hadiseler üzerinde müstakil bir fikir sahibi olabilir. Büyük bir ekseriyet ise, sağdan soldan işittiklerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmaz. Halk, demagogların ve şarlatanların tesiri altında kalmaktadır. Halkın aldanması, garp medenîyetini tehdit eden en büyük tehlikeyi teşkil etmektedir.

Teşkil: Meydana getirme
Kabil: Mümkün, muhtemel

Demokrat bir memleketteki vatandaşların ilk vazifeleri, içtimaî meseleler hakkındaki lüzumlu bilgiye sahip olabilmektir. Seçim hakkı bir imtiyaz değil, bir vazifedir ve manevî bir mesuliyeti tazammun eder. Seçmen, fiilen, resmî salâhiyet sahibi bir vatandaştır. O, salâhiyetlerin en yükseğini haizdir ve vecibelerin en ağırını yerine getirmek mevkiindedir. Kendilerini ilim ve sanat hayatına vakfetmiş vatandaşlar, siyasî terbiyelerini tamamlamak için vakit bulamadıkları takdirde mazur görülebilirler. Kendileri, haklı olarak, daha mühim işlerle uğraştıklarını söyleyebilirler. Lâkin geriye kalan vatandaşların seçmenlik hakkını gereğince kullanabilmek için zarurî bilgiyi ihmâl etmeleri affolunmaz bir hatadır.

Devlet kontrolünü medheden "solcuların" faidelendikleri başlıca propaganda hilesi; kapitalizm'e hücum etmek ve sosyalizm'in insanlığa vâdettiği istikbâli hatırlamaktır. Lâkin kendileri hiçbir vakit sabit fikirlerinin doğruluğunu isbat edememekte ve iktisatçıların itirazlarına cevap bulamamaktadırlar. Bütün yaptıkları, rakiplerine iftira etmek ve onların maksatları hakkında şüphe uyandırmaktır. Bu tâbiye, sokak adamı üzerinde büyük bir tesir yapmaktadır.

Misal verelim. Memlekette işsizliğin arttığını ve uzadığını farz ediniz. "Solcular" bu hadiseyi kapitalizm'in kusurlarından biri olarak göstereceklerdir. Saf insanlar bu izaha kolayca inanacaklardır. Fakat halk; hükûmetin ve sendikaların tazyik ve müdahalesine maruz bulunmayan bir piyasada, işsizliğin sürekli bir hâdise teşkil etmediğini düşünemeyecektir. Serbest kapitalizm rejiminde, işsizlik muvakkat bir hadisedir. İktisadî hayatta, işsizlik konjonktüre ve bünye değişiklikleri-

Tazammun: İçine alma, içinde bulundurma.
Tazyık: Engel, zorlama
Teşkil: Meydana getirme
Muvakkat: Fâni, geçici; kısa bir süre için

ne tâbi olarak zaman zaman beliren ve kaybolan bir hadisedir. Ücret haddi serbest piyasa şartları altında teşekkül ettiği takdirde, çalışmak arzusunu besleyen herkesin iş bulması mümkündür. Fakat hükûmetler tarafından tatbik olunan iş siyasetinin menfî neticeleri ve sendikaların tazyiki, kütle hâlinde işsizlik doğmasına sebebiyet vermektedir.

Bu izah şekli, yalnız "solcuların" mürteci telâkki ettikleri iktisatçılara ait değildir. Bizzat Karl Marx dahi, sendikaların işçi sınıfına fazla refah kazandıramayacağına kani idi. Marksist müellifler, uzun seneler, asgarî ücret haddinin tesbit edilmesine muhalif kalmışlardır. Bu tarz tedbirlerin çalışan sınıf menfaatine aykırı düştüğünü belirtmişlerdir.

Sendikaların ve hükûmetin tavassutuna rağmen iş bulamayan kimselere, devlet masraflarını arttırmak sureti ile, geçim imkânı temin edilebileceğini sanmak ham bir hayâldir. Devlet, masraflarını enflâsyona başvurmaksızın finanse etmek istediği takdirde, vergileri ağırlaştırmak ve piyasadan istikraz akdetmek mecburiyetinde kalacaktır. Diğer bir deyişle, âmme varidatını arttırmak için hususî istihlâk daraltılacaktır. Hükûmet bir taraftan bir çok kimselere iş temin ederken; diğer sahalarda vatandaşların işlerini kaybetmelerine sebebiyet verecektir. Masraflar banknot hacmini genişletmek veya bankalardan istikraz etmek sureti ile inflâsyonla karşılandığı vakit ise; ücret seviyesinin fiyat yükselişlerini muayyen bir gecikme ile takip etmesi netice-

Menfî: Kötü, olumsuz
Mürteci: Gerici
Müellif: (Kitap) Yazan, hazırlayan
Tavassut: Aracılık, ara bulma, aracılık etme
İstikraz: Ödünç alma, borçlanma
Âmme: Genel, umumi
Varidat: Gelir, gelirler

si, işsizlik hacmi daralır. Lâkin paranın değerini kaybetmesi ile, işçi sınıfının hakikî geliri de azalır. Çalışmak isteğinde bulunan vatandaşların hakikî gelirini arttırmak için takip edilebilecek tek bir yol vardır: Yeni sermaye teraküm nisbetinde tedricî bir inkişaf husûle gelmesi ve teknik istihsal şartlarının terakki etmesi. Hakikatte, işçi sınıfının menfaatleri, patronlarınkinden ayrı değildir.

Hâdiseleri ve rakamları rastgele ele almak sureti ile iktisadî meseleler hâlledilemez. İktisadî faaliyet şartlarını derin bir muhakeme ve tahlile tâbi tutmak sureti ile hakikatleri anlayabilmek kabildir. Bunun için de aklı selime ve berrak bir mantığa ihtiyaç vardır. İlk şart, hâdiselerin derinliğine nüfuz edebilmeğe çalışmaktır. Sathî izahlar ve tedbirlerle iktifa etmemek lâzımdır. Düşünce ve tenkid kabiliyetini en son haddine kadar işletmek icap eder.

İktisadî tetkiklerin zaruretini müdafaa etmekle, partilerin ve hükûmetlerin propagandasına cevap teşkil eden bir antitez ileri sürdüğümüz zannedilmemelidir. Propaganda, bürokrasi ve sosyalizm'in en büyük fenalıklarından biridir. Propaganda daima yalan, hata ve hürafe doludur. **Hakikat, propagandaya muhtaç değildir**. Hakikat, kendi başına bir kuvvettir. Hakikatin en karakteristik nişanesi, realiteleri olduğu gibi ifade edebilmesidir. Realitelerin anlaşılması ise, hakikate uymayan her şeyin bir anda yıkılması demektir.

Sahte peygamberlerin usullerini taklide lüzum yoktur. Onları susturmağa ve aforoz etmeğe çalışmak da beyhu-

Teraküm: Birikme
İnkişaf: Gelişme
Kabil: Mümkün, muhtemel
İktifa: Yetinme
Teşkil: Meydana getirme

dedir. Yalancılar hakikatten ürkerler ve meydana çıkmasını önlemeğe gayret ederler. Fakat hakikati müdafaa edenler, kendi haklarına güvenmelidirler. Hakikat yalandan korkmaz ve yalana karşı mukavemet edebilir. Propagandacılar hikaye uydurmağa ve gençliği zehirlemeğe devam etsinler. Fakat neticede onların muvaffakiyetsizliğe uğramaları mukadderdir.

Lenin ve **Hitler** fikir, söz ve basın hürriyetlerini niçin yasak etmek ve memleket hudutlarını dışarıdan gelecek fikirlere karşı niçin kapalı tutmak icap ettiğini gayet iyi anlamışlardır. Çünkü kurdukları sistemin temerküz kampları, sansür ve cellâdlar olmaksızın yaşabilmesine imkân yoktu. Onlar ancak bir G.P.U. veya Gestapo'ya dayanarak hakimiyetlerini idame ettirebilirlerdi.

İngiliz sosyalistleri de fikir ve söz hürriyeti devam ettiği müddetçe gayelerine tamamı ile ulaşamayacaklarını Bolşevik'ler ve Nazi'ler kadar iyi anlamışlardı. **Prof. Harold Laski** [2], sosyalizm'e intikal vetiresi tamamlanıncaya kadar parlamento iktidarının tahdit edilmesinin zarurî olduğunu açıkça ifade etmiştir. Sir Stafford Cripps parlamento tarafından bir defa kabul edildikten sonra bir daha değiştirilemeyecek ve yürürlükten kaldırılamayacak bir "Planning and Enabling Act" çıkarılmasını teklif etmiştir. Bu kanuna göre, iktisadî icraatın bütün teferruatı hükûmet takdirine bırakılacak ve kabine, geri alınması gayri mümkün geniş bir salâhiyete sahip bulunacaktı. Hükûmetin kararları ve emirleri parlamento kontrolünden masun kalacak ve halk hükûmet

[2] Laski, *Democracy in Crisis*, London 1933.

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Temerküz: Bir yerde toplanma
Tahdit etmek: Sınırlamak

icraatına karşı mahkemelere müracaat edemeyecekti. Resmî makamlara; parti âzaları ve sosyalizm mezhebini benimsemiş kimseler getirilecekti.[3] İngiltere'de bir dinî teşekkül tarafından Bradford piskoposunun ön sözü ile çıkarılan bir broşürde, hakikî ve sürekli bir sosyalizm rejimi kurabilmek için "muhalefetin özünü tasfiye etmek, icabeder ise seçim hakkını kaldırarak vatandaşı zararsız bir hâle koymak ve hatta hapis cezası tatbik sureti ile tazyikte bulunmak" zarureti ileri sürülmüştür.[4] Keynes okulu mümessillerinden ve Cambridge Üniversitesi profesörlerinden Joan Robinsonda, sosyalizm davasının gerçekleştirilmesi uğrunda kat'iyyen müsamaha gösterilmemesine taraftardır. Kanaatince, "hürriyet adlatıcı bir mefhumdur". "Ancak dâhilde ve hariçte ciddî bir tehlike bulunmadığı vakit, söz hürriyetine müsaade caizdir." Robinson yalnız kiliselerin, üniversitelerin, ilim cemiyetlerinin ve neşriyat müesseselerinin değil, aynı zamanda tiyatroların ve musikî derneklerinin de bağımsızlığına aleyhtardır. Ancak "bir rejim tenkit karşısında dayanabilecek kadar sağlam olduğu takdirde" bu gibi teşekküllerin faaliyeti serbest bırakılmalıdır. İngiliz Kolektivizm cereyanının diğer bir seçkin mümessili, J.G. Crowther'de, engizisyon sisteminin faidelerini methetmektedir.[5] Prensiplerinin zaferini görmek için, Stuart'lar hanedanının bugüne kadar yaşayamamış olması, cidden acınacak bir hâldir!

---

[3] James Truslow Adams, "Planners See Where Planning Leads", *Barron's National Business and Financial Weekly*, 31 Ocak 1944

[4] *Aynı eser.*

[5] J. G. Crowther, *Social Relations of Science*, Macmillan 1941, sahife: 331-333

Tazyık: Engel, zorlama

Mümessil: Temsilci.

Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

Sosyalizm cereyanlarının en değerli müdafileri dâhi, prensiplerinin ve plânlarının iktisat ilmine aykırı bulunduğunu ve hürriyet rejimlerinde tatbik edilemeyeceğini anlamışlardır.

Bugün henüz bütün memleketlerin hürriyetlerini kaybetmemiş olmaları ileride hakikatın canlanacağını vâdeden bir ümit noktası teşkil etmektedir.

Orta hâlli vatandaş ve profesyonel bürokrasi propagandacıları :

İktisat bilgisinin halk arasında yayılması lüzumunu ileri sürmekten maksat, herkesi birer iktisatçı yapmak değildir. Gaye, vatandaşları içtimaî hayatın gerekli kıldığı siyasî vazifelerin ihtiyaç gösterdikleri malûmat ile teçhiz etmektir.

Medeniyet mukadderatının bağlı bulunduğu kapitalizm ile totaliterlik arasındaki mücadele, ihtilâller ve iç harplerle neticelenmeyecektir. Bu bir fikir harbidir. Kazanan ve kaybeden tarafı efkârı umumîye tayin edecektir.

Belediye, devlet veya memleket işlerini görüşmek üzere ne zaman ve nerede bir toplantı yapılırsa yapılsın ve münakaşa edilen mevzuun ehemmiyet derecesi ne olursa olsun; efkârı umumîye üzerinde herhangi bir tesir uyanmaması imkânsızdır. Alıcı ve satıcı, patron ve işçi, alacaklı ve borçlu arasında görüşülecek birkaç kelime dahi; halkın düşüncesi üzerinde tesir yaratabilir. Komite ve komisyon görüşmeleri, kulüp ve cemiyet toplantıları, gazete makaleleri ve açık mektuplar, avukatların müdafaanemeleri ve mahkeme kararları halk efkârının alacağı istikameti tayin eder.

Teşkil: Meydana getirme
Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Efkâr: Fikirler, düşünceler

Bütün bu görüşme ve fikir açıklamalarında, profesyonellerin orta hâlli vatandaşa nisbetle bariz bir üstünlük arzettikleri göze çarpar. Gayretlerini tek bir nokta üzerinde toplayan kimselerin muvaffakiyet ihtimâlleri daha kuvvetlidir. Bir işi meslek edinmiş kimselerin kendi çalışma sahalarında ihtisas kazanmaları ve amatörlere nisbetle üstünlük elde etmeleri daha kolaydır. Profesyoneller, münakaşa tekniğinde daha fazla vukuf ve mümarese sahibidirler. Bütün gün başka işlerde yorulduktan sonra toplantıya gelen amatörlere nisbetle, daha taze ve uyanıktırlar.

Hemen bütün resmî makam sahipleri, bürokrasi ve sosyalizm'in birer taraftarıdır. Hükûmete ve siyasî partilerin propaganda servislerine mensup memurlar, daima bürokrasi ve sosyalizm lehinde fikir aşılamağa çalışırlar. Muhtelif okullardaki hocaların da umumîyetle bürokrasi, sosyalizm ve Marksist radikalizm cereyanlarını birer ilmî tekâmül eseri olarak kabul ettikleri görülmektedir. Bunlara "solcu" gazete ve dergilerle işbirliği yapan tâbi ve muharrirleri, sendika lider ve organizatörleri, ileri fikirlere taraftar gözükerek mevki ve şöhret kazanmağa çalışan işsiz muhterisleri de ilâve etmek lâzımdır. Vasat bir iş adamı, bir hukukçu veya bir işçi; geniş bir profesyonel propaganda teşkilâtı ile boy ölçüşebilecek mevkide değildir.

Orta hâlli vatandaş, kendi görüşünü belki parlak bir şekilde müdafaa edebilir. Lâkin bunun bir faidesi yoktur. Çünkü münakaşaya giriştiği şahıs derhal resmî makam nüfuz ve vekarını kendine siper edecek ve diyecektir ki: "Sayın bayın

Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma.

Mümarese: Bir iş veya sanatta çalışarak ustalık kazanma, çalışıp alışma, maharet elde etme, el alışıklığı.

Muharrir: Yazar

Muhteris: Açgözlü

müdafaa ettiği fikirlerin sakatlığı çoktan beri meşhur Alman profesörlerinden Mayer, Müller ve Schmid tarafından ortaya konulmuş bulunmaktadır. Böyle eski ve yanlış fikirlerle artık budalalardan başkası kandırılmaz." Ve dinleyici kütlesi, profesyonel bir fikir adamının yanılabileceğine kani bulunmadığından, kendi aklı selimine dayanarak görüşünü izah eden hatipten derhal yüz çevirecektir. Hatip, asla işitmemiş olduğu profesör isimleri zikredilmek sureti ile yapılan bir itiraz karşısında şaşıracaktır. Adı geçen profesörlerin yazdıkları eserlerin değerden mahrum bulunduklarını veya münakaşa mevzuu ile alâkalı olmadıklarını bilmediği için cevap veremeyecektir. Bu hakikatleri sonradan öğrenecektir. Lâkin geç öğrenilen hakikatler, kaybedilmiş bir davayı kurtarmağa hizmet edemezler.

Orta hâlli bir vatandaş, münakaşa edilen bir programın hatalarını parlak bir şekilde isbat edebilir. Fakat bu sefer de yine, profesyonellerin itirazları ile karşılaşması mukadderdir. "Bu programın sosyalist İsveç'de ve Kızıl Viyana'da başarı ile tatbik edildiğinden sayın bayın haberdar bulunmadıkları anlaşılıyor." Ve orta hâlli vatandaş, bir defa daha susmağa mecbur kalacaktır. Çünkü İsveç ve Viyana hakkındaki İngilizce kitaplardan çoğu, hakikatleri tahrif eden birer propaganda mahsulüdür. Rastgele bir fert ise orijinal kaynaklardan doğrudan doğruya bilgi edinebilmek imkânından mahrumdur.

Profesyonel hatiplerin sık sık işçi ve köylü cenneti olan Rusya'dan misal getirdikleri görülmektedir. Otuz yıldan beri Rusya'ya fanatik komünistlerden başka, hemen hiçbir seyyah girmemiştir. Onlar da, bazan kasten ve bazan de hakikaten aldatılmış oldukları için, Sovyetlerin methiyesini

Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.

yazmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Bu yolculardan yalnız bir kaç tanesi solcu fikirlerini Rus topraklarına gömerek avdet etmişler ve hakikati olduğu gibi söylemişlerdir. Lâkin profesyoneller onlara da "faşist" damgasını vurmakta hiçbir zorluk çekmemişlerdir.

Seçkin vatandaşların profesyonel sosyalizm ve bürokrasi vaizleri ile mücadeleyi göze almaları zarurîdir. Nefretle baş çevirmek veya eski zamanları hasretle anmak, bürokrasi cereyanlarını durdurmağa kâfi gelmez. Eski zamanlar, bazı muasırlarımızın sandıkları kadar iyi değildir. Fakat serbest piyasa ekonomisi ve terakki yolunda kaydedilen pürüzsüz inkişaf, eski zamanları gözümüzde hakikaten büyütmektedir. Geçmiş çağlarda, devlet henüz tanrılaştırılmamıştı. Bu da, mazinin en büyük şerefidir.

İktisadî meselelere ciddî bir alâka göstermekten çekinen orta hâlli vatandaşların siyasî ihtilâflarda daima uzlaşma yolları aradıkları göze çarpmaktadır. Vatandaş, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki mücadeleyi, emek ve sermaye sahipleri arasındaki bir menfaat kavgası telâkki etmekte ve her iki zümrenin de bütün menfaati kendine mal etmeğe çalıştığı kanaatini beslemektedir. Kendisi, partilerden her biri tarafından ileri sürülen iddialar hakkında doğru bir hüküm vermek kabiliyetinde bulunmadığı için, uzlaşma çaresi bulunarak ihtilâfın bir an önce hâlledilmesini istemektedir. Menfaatler paylaşılarak tarafların tatmin edilmesinin daha doğru olacağını düşünmektedir. Bu yüzden, devlet müdahalesi, halk tarafından iyi karşılanmaktadır. Efkârı umumîye, ne kapita-

Avdet: Katılma
İnkişaf: Gelişme
Kabil: Mümkün, muhtemel
Efkâr: Fikirler, düşünceler

lizm ve ne de sosyalizm'i tam mânası ile benimsemektedir. Her ikisinin ortası tercih edilmektedir. Devlet müdahalesi ile düzenlenen güdümlü kapitalizm rejimine temayül edilmektedir. Ekseriyet, devlet müdahalesinin bütün iktisadî faaliyeti şumulü altına alan topyekûn bir karakter arzetmesine taraftar değildir. Kanaatlerine göre, devlet müdahalesi, kapitalizm'in ifrata kaçtığı bazı noktaları tashih etmekle beraber, hususî teşebbüs faaliyetini tamamı ile baltalamamalıdır. Kapitalizm'den ve sosyalizm'den aynı derecede farklı ve her ikisinin faidelerini bir araya toplamakla beraber kusurlarını tasfiye eden bir içtimaî nizam kurulması istenmektedir. Bugün sosyalizm'e kayıtsız ve şartsız iltihak etmemiş bulunanlar ve sosyalist bir program tatbik etmek taahhüdü altına girmemiş olan hükûmetler, iktisadî müdahaleciliğin siyasetini benimsemektedirler. Hükûmetin fiyat, ücret, faiz, ve kâr hadlerine müdahale etmesine muarız bulunanlar ve kapitalizm rejimi ile teşebbüs serbestisi prensibini bütün memleket hesabına faideli tek verimli sistem olarak kabul etmek cesaretini gösterenler, artık hiç kalmamış gibidir.

İki kutup arasındaki orta yolu tercih edenler hataya düşmektedirler. Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki ihtilâf, içtimaî hasıladan arslan payını koparmak maksadı ile girişilmiş bir mücadele değildir. Meseleyi bu zaviyeden görecek olur isek, Marx'a ve sosyalistlere hak vermek için bir mâni kalmaz. Sosyalizm'e muhalif olanlar, sosyalist bir rejimde hiçbir içtimaî zümrenin tam manası ile kapitalist bir nizamda olduğu kadar müreffeh bir hayat yaşayamayacağı kanaatindedirler. İşçilerin sosyalist bir cemiyette daha iyi şartlara kavuşacakları ve

Temayül: Eğilim
İfrat: Aşırılık
İltihak: Katılma, eklenme, sonradan gime, ulaşma
Muarız: Karşı, zıt, ters

kapitalistlerin emek sahiplerinin haklarına tecavüz ettikleri hakkındaki iddiaları reddetmektedirler. Onlar, kapitalizm'i, sermaye sahiplerinin ve müteşebbislerin hodbin menfaatlerine hizmet için değil, fakat bütün insanlar hesabına daha faideli bir rejim olması dolayısı ile müdafaa etmektedirler. Cemiyetin iktisadî teşkilâtı hakkındaki büyük tarihî dava, iki iş adamı arasında bir para meselesinden çıkan bir ihtilâf gibi mütalâa edilemez. İhtilâf mevzuunu bir karara bağlamakla meseleyi kökünden hâlletmek mümkün değildir.

İktisadî müdahalecilik, kendi kendini nakzeden bir siyasettir. Hedef tutulan bir maksadı münferid tedbirlerle tahakkuk ettirmek kabil değildir. Münferid müdahale tedbirleri, devlet adamlarını, düzeltmek istedikleri bir vaziyeti büsbütün fenalaştıran bir netice ile karşılaşmak mevkiinde bırakır.

İşsizliğin senelerce uzaması, inhisarlar, iktisadî buhran, iktisadî müstahsiliyetin düşmesi, iktisadî milliyetçilik ve harp, sosyalizm ile kapitalizm arasında rakas hareketi çizen müdahale rejimlerinin sebebiyet verdikleri neticelerdir. Kapitalizm'in mes'ul tutulduğu fenalıkların kaynağı, hakikate "solcu" temayüllerin eseridir. Müfrit sosyalistlerin değirmenini besleyen su; "ben kapitalizme aleyhtar değilim, fakat..." diyenlerin fikirlerinden çıkan neticedir. Bu gibi

Hodbin: Bencil, enaniyetli, başkasına hak tanımayıp kendi menfaati peşinde koşan

Teşkil: Meydana getirme

Kabil: Mümkün, muhtemel

İnhisar etmek: Tek başına sahiplik

Müstahsil: Yetiştirici, üretici

Temayül: Eğilim

Müfrit: İfrat derecesinde bulunan, ifrata varan, bir konuda çok ileri giden, aşırı

kimseler, fiiliyatta bürokrasinin inkişafına ve sosyalizm'e yol açanlardır. Onların bilgisizliği, felâketi hazırlamaktadır.

İş bölümü ve ihtisaslaşma, medenîyetin mümeyyiz vasıflarıdır. İş bölümü ve ihtisaslaşma olmaksızın refah ve kültürün inkişafına imkân yoktur. Herhangi bir ihtisas kolunun mevcudiyeti gibi; ilim adamlarının, üniversite mensuplarının ve diğer terakki alemdarlarının varlığı da iş bölümünün bir neticesidir. İktisat ilminin geçirmeğe namzed bulunduğu tekâmül, kendilerini bu sahadaki araştırmalara vakfeden kimselerin eseri olacaktır.

Vatandaşların, iktisadî meseleleri yalnız ihtisas sahiplerini ilgilendiren bir mevzu telâkki etmeleri doğru değildir. İktisadî hâdiseler, bugünkü siyasî meselelerin ruhunu teşkil eder. Halkın iktisadî mevzular karşısında kayıtsızlık göstermesi, siyasî haklarından politikacılar lehine feragat etmesi demektir. Hayvan hastalıkları veya resmî binalar inşaatı hakkında bir kanun tasarısı bahis mevzuu olduğu vakit, seçmen veya parlamento azası teferruat ile alâkadar olmayabilir ve bu husus mütehassıslara bırakılabilir. Hayvan hastalıkları veya resmî dairelere bina temini ehemmiyetli birer mesele olmakla beraber, hayatî mahiyet arzetmezler. Lâkin para meseleleri bahis mevzuu olduğu vakit, halkın ve milletvekillerinin "bu işlerden yalnız mütehassıslar anlar. Biz bu hususta fikir söyleyecek kadar hazırlıklı değiliz. Mütehassıslara itimat edelim" demeleri, hakikatte hükümranlık haklarını kısmen resmî makam sahiplerine devretmekten başka bir şey değildir. Teşriî mahiyette tedbir almak salâhiyetinin fiilî olarak veya hukukî bir tasarruf neticesinde

Terakki: ilerleme
Namzed: Aday
Teşkil: Meydana getirme

makam sahiplerine bırakılması arasında hiç bir fark yoktur. Her iki hâlde de, resmî makam sahipleri hâkim mevkie geçecek ve bürokrasi kuvvetlenecektir.

Vatandaşlar bürokratlara lüzumundan fazla salâhiyet tanınmasından şikâyetçidirler. Hâlbuki onların memleket mukadderatı üzerinde hakimiyet kurmalarına sebebiyet verenler bizzat kendileri ve kendi içlerinden seçtikleri mümessillerdir. Halkın iktisadî meseleler hakkındaki bilgisizliği, profesyonel mütehassısların nüfuz ve iktidarını kuvvetlendirmektedir. Bütün hukukî ve teknik teferruatı, mütehassısların takdirine bırakmak zarureti ile karşılaşılmaktadır. Seçkin vatandaşlar ve halk efkârının liderliğini yapanlar, iktisadî ve içtimai siyaset prensipleri üzerinde fikir sahibi bulunmadıkları takdirde, demokrasi fiilî kıymetini kaybeder. Vatandaşlar, profesyonel bürokratların entelektüel hegemonyası altına düştükleri takdirde, cemiyet iki zümreye ayrılır: Brahman sınıfını teşkil eden resmî makam sahipleri ve aşağılık halk tabakası. Neticede, anayasa ve kanun hükümleri ne olursa olsun, istibdat doğar.

Demokrasi, halkın kendi mukadderatına hâkim olması demektir. Halk, siyasî ve iktisadî meselelerin esası hakkında kendi muhakemesine dayanarak hüküm verebilmek mevkiinde bulunmadığı zaman, nasıl kendi mukadderatının hâkimi olabilir? Demokrasi, halkın hiçbir güçlükle karşılaşmaksızın faidelenebileceği bir mal değildir. Demokrasi, elde edilmesi ve muhafazası büyük ve çetin gayretlere ihtiyaç gösteren bir hazinedir.

Mukadder: Kaza, kader, alın yazısı.
Mümessil: Temsilci.
Efkâr: Fikirler, düşünceler

Sonuç

Bürokrasi ve kâr zihniyeti ile işletmecilik arasında yapılacak mukayeseli bir tahlil, içtimaî ve iktisadî iş bölümü rejiminde her iki sistemin değeri hakkında isabetli ve tarafsız bir hüküm verebilmek imkânını kazandırmaktadır.

Hükûmet cihazının icra ve tazyik uzvunu teşkil eden âmme idaresinin formalîst ve bürokrat vasıf taşıması bir zarurettir. Hiçbir ıslâhat, devlet dairelerinden kırtasiyeciliği kaldıramaz. Resmî makamları ihmâlkârlık ve ağır iş görmekle suçlandırmak hiçbir faide temin etmez. Bir devlet memurunun gayret, kabiliyet ve fedakârlığının hiçbir vakit vasat seviyede bir hususî işletme müstahdemi derecesine

Tazyık: Engel, zorlama
Teşkil: Meydana getirme
Âmme: Genel, umumi
Kabil: Mümkün, muhtemel

erişemediğini ileri sürmek de beyhudedir. (Her şeye rağmen, menfaat hissinden tecerrüt ederek, vazifelerini istekle yapmağa çalışan bir çok devlet memurları hâlâ mevcuttur.) Fakat muvaffakiyet veya ehliyetsizliği belirten bir kıymet ölçüsü bulunmadığı için, memurlardan çoğu –kâr zihniyeti ile çalışan teşebbüslerde olduğunun aksine- kendilerini çalışmağa sevkeden iç kuvvetten mahrumdurlar. Bürokratların kaide ve nizamlara riayet hususunda gösterdikleri ukalâca titizliği de tenkit etmemek lâzımdır. İdarenin yüksek makamlar hâkimiyetinden kurtularak küçük memurlar elinde tefessüh etmemesi için, icraatın zincirlenmesine ihtiyaç vardır. Kaide ve nizamlar, kanunların üstünlüğünü temin etmek ve vatandaşı keyfî istibdattan korumak imkânlarını sağlayan tek vasıtayı teşkil etmektedir.

Herhangi bir müşahit, zorluk çekmeksizin, bürokrasi cihazında israfa kaçıldığını ileri sürebilir. Lâkin işlerin yürümesinden bizzat mes'ul olan âmir, meseleyi başka bir zaviyeden görür. O, her şeyden evvel, mes'uliyet altında kalmamak gayesi ile hareket eder. İşlerden kâfi derecede ve hatta fazlası ile emin olmak ister.

Kâr ve zarar hesapları ile faaliyetini ölçmek imkânı bulunmayan her teşekkülde, bu gibi kusur ve aksaklıklarla karşılaşılması zarurîdir. Kâr gayesi güden hususî müesseseler ile mukayese imkânı bulunmasa idi devlet dairelerinin faaliyetindeki randıman düşüklüğünü teşhis etmek kabil olamazdı. Randıman şuurunu uyandıran ve rasyonalizasyon tedbirlerine ihtiyaç duyuran âmil, azamî derecede kâr

Tecerrüt: Sıyrılma, soyutlanma
Muvaffakiyet: Başarı, başarılı olma
Tefessüh: Çürüme, bozulma, kokuşma
Kabil: Mümkün, muhtemel
Âmil: Yapan, etken, etmen

temin etmek arzusudur. Bürokrasi rejiminin kusur ve aksaklıkları karşısında yapılacak bir şey yoktur. Bir emniyet müdürlüğünü veya bir vergi varidat dairesini, kâr zihniyeti ile çalışan bir işletme gibi idare edebilmeğe imkân yoktur.

Lâkin istihsal ve tevzi mekanizmasının heyeti umumîyesini muazzam bir devlet dairesi hâline sokmak kasdı ile bilgisizce harcanan gayretler bambaşka bir netice vermektedir. **Lenin**'in posta idaresini ideal bir iktisadî organizasyon örneği telâkki etmesi ve vatandaşları bürokrasi makinesinin çarkları hâline getirmek istemesi karşısında, bürokrasi usullerinin hususî işletmelere nisbetle arzettikleri kifayetsizliği belirtmek bir vazifedir. Lâkin böyle bir mukayeseden maksat; vergi tahsildarlarının, gümrük muhafızlarının veya polis memurlarının vazifelerini ve kıymetlerini küçümsemek değildir. Sadece bir çelik fabrikası ile bir elçiliği ve bir kundura imalâthanesi ile bir evlenme dairesini birbirinden ayıran farkları belirtmek ve niçin bir un fabrikası ile bir P.T.T. merkezîni aynı esaslara dayanarak idare etmek mümkün olamayacağını izah etmek istiyoruz.

İktisadî devlet müdahalesi rejimlerinde; kâr zihniyeti yerine hizmet mefhumunun ikame edildiğini söylemek yanlış bir ifadedir. Kâr zihniyetinin kaldırılması, hakikatte, istihsal faaliyetinde rasyonalizasyon ve hesap imkânları bahşeden tek usulün terkedilmesi demektir. Bir müessesenin temin ettiği kâr; gördüğü hizmetlerin bir iadesidir. Lâkin bir devlet dairesinde, başarı veya aksaklığı belirtecek bir hesap ölçüsü yoktur.

Sosyalist bir rejimde, yalnız merkezî istihsal bürosu emir vermek salâhiyetine sahiptir. Vatandaşlar, bu emri yerine

Varidat: Gelir, gelirler
Tevzi: Dağıtma
Mefhum: Bir sözün ifade ettiği mana.

getirmekle vazifelidir. İstihsal diktatöründen başka herkes; elindeki kanun, talimatname, nizamname ve emirname metinlerine harfiyen uymak mecburiyetindedir. Tabiatı ile alâkalıların müdahale rejimi hakkında bazı tavsiye ve mütalâalarda bulunmağa hakları vardır. Lâkin böyle bir tavsiyenin yüksek makam nezdinde tasvibe mazhar olabilmesi çok güçtür ve kabul edilmek ihtimâlî de son derece zayıftır.

Tarih boyunca, içtimaî nizamın islâh edilmesini isteyen bir çok fanatik ve ateşli cereyanlar görülmüştür. İnsanlık dinî akideler, medenî haklar, hürriyet, siyasî içtihatlar, esaretin kaldırılması ve adâletin temini uğrunda büyük mücadelelere girişmiştir. Lâkin bugün iktisadî faaiyeti plânlaştırmak, bütün dünyayı bir büro hâline koymak, halkı bürokratlaştırmak ve hususî teşebbüsü kökünden kaldırmak temayülleri karşısında, insanlar sanki büyülenmiş gibidir. Herşeyi içine alan bir bürokrasi cihazının dünyayı cennete çevireceği sanılmaktadır. Topyekûn bürokrasi cereyanı; insanlığın yalnız bir kısmına inhisar etmeyerek bütün ırkları, milletleri ve medenîyetleri çevresi içine almağa çalışan ilk ideolojidir ve tarihin bugüne kadar kaydettiği en büyük harekettir. Modern arzı mukaddes, posta idaresi model tutularak kurulacaktır. Şimdiye kadar bu ideal uğruna sel gibi insan kanı akıtılmıştır.

Bu kitapta, şahısların değil, fakat sistemlerin münakaşası yapılmıştır. Bir posta memurunun diğer vatandaşlardan daha aşağı olmasını icab ettirecek bir sebep yoktur. Israrla belirtmek istediğimiz nokta, devlet teşkilâtına girerek bürokrat kisvesine bürünen ferdlerde inisiyatif kabiliyetinin felce uğramasına mukabil; kapitalist piyasa sisteminde ye-

Temayül: Eğilim
İnhisar etmek: Tek başına sahiplik
Kabil: Mümkün, muhtemel

nilik alemdarlarının henüz muvaffakiyet imkânlarına sahip bulunmalarıdır. Bürokrasi; kökleşmiş usullerin kalıp hâlinde dondurulmasını ve muhafazasını temin etmektedir. Serbest teşebbüs ise, terakki ve yenilik imkânları kazandırmaktadır. Kapitalizm, terakki ruhu taşımaktadır. Sosyalizm ise, terakki yollarını kapamaktadır. Bolşeviklerin Amerikan patenta'larını aynen kopya etmeleri bunun aksini ispat etmez. Bütün şark memleketleri, garp medenîyetini kopya etmeğe çalışmışlardır. Lâkin buna bakarak medenî memleketlerin de Rusya'daki sosyalizm usullerini örnek tutmaları lâzım geldiği mânası çıkarılmamalıdır.

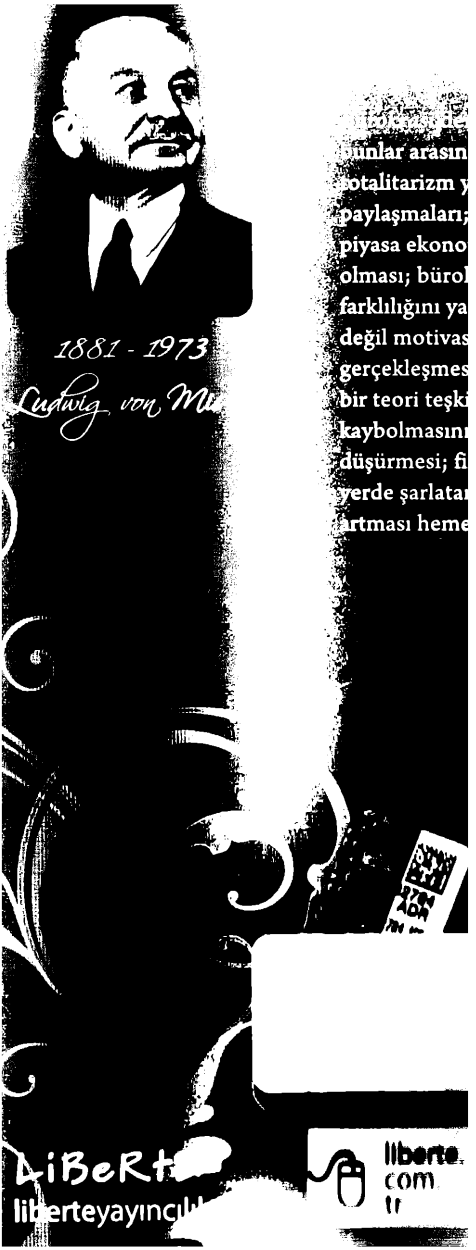
Sosyalizm şampiyonları kendilerine "terakki sever" adını verirler: Lâkin insanlığa tavsiye ettikleri sistem, mahiyet itibarı ile, her türlü yenilik ve değişikliğin aleyhindedir ve geleneklere tam bir bağlılık gösterilmesini icap ettirmektedir. Sosyalizm şampiyonları, kendilerine "hürriyet sever" adını verirler. Lâkin hedefleri hürriyetin kalkmasıdır. Onlar, kendilerine demokrat adını verirler, fakat emelleri diktatörlüktür. Kendilerinin inkılâpçı olduklarını iddia ederler. Lâkin müstebit hükûmet taraftarıdırlar. İnsanlığa erem bağlarının saadetini vaadederler. Hâlbuki tasavvurları dünyayı muazzam bir posta merkezî hâline getirmektir. Bir tek insan müstesna, bütün vatandaşları birer emir kulu yapmak isterler. Ne kadar cazip bir ideal ve ne asil bir maksad!

Bu kadar çılgın bir çalkalanmaya karşı koyacak tek bir silâh vardır: Akıl. Boş vaatlerin ve hayâlî tasavvurların insanlığa tuzak olmaması için, sadece aklı selim kâfidir.

Terakki: İlerleme

Müstebit: Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranma erkinliği vermeyen

Erem: Bir işe gönlü olma, rıza

1881 - 1973
Ludwig von Mi
LiBeRt
liberteyayıncılı
liberte.
com
tr

1881 - 1973

Ludwig von Mises

Bürokrasi'den öğreneceğimiz çok şey var. bunlar arasında faşizm ve sosyalizmin totalitarizm yaratmada aynı yatağı paylaşmaları; bazılarının iddiasının tersine piyasa ekonomisinin faşizmin panzehiri olması; bürokrasinin özel kesiminden farklılığını yaratan şeyin kişiler ve kişilikler değil motivasyonlar olması; sosyalizmin gerçekleşmesi imkânsız ve medeniyetin zıddı bir teori teşkil etmesi; tenkit ruhunun kaybolmasının medeniyeti tehlikeye düşürmesi; fikir özgürlüğünün kaybolduğu yerde şarlatanların halkı aldatma imkânlarının artması hemen dikkat çekenlerdir.

LİBERTE
liberteyayıncılık

liberte.com.tr